

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ
КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

Гураль Іванна Степанівна
ВАЛЮТНИЙ РИЗИК ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ ТА
ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО МІНІМІЗАЦІЇ

Спеціальність 8.03050802 – банківська справа

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»

Студентка групи БСм – 52

І.С. Гураль

(підпис)

Науковий керівник:

д.е.н., професор О.В. Дзюблюк

(підпис)

Дипломну роботу допущено до захисту:

«»2013 р.

Завідуючий кафедрою банківської справи,

доктор економічних наук, професор

О.В. Дзюблюк

(підпис)

Тернопіль – 2013

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3.
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВАЛЮТНОГО РИЗИКУ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ.....	7.
1.1. Особливості організації валютних операцій комерційних банків та передумови існування валютних ризиків.....	7.
1.2. Сутність та необхідність мінімізації валютного ризику діяльності банківських установ.....	14.
1.3. Форми та види валютного ризику банку й фактори, що його обумовлюють.....	22.
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	35.
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМУ ПРАВИЛІННЯ ВАЛЮТНИМ РИЗИКОМ У КОМЕРЦІЙНИХ БАНКАХ УКРАЇНИ.....	36.
2.1. Вибір та застосування методів оцінки та регулювання валютного ризику в банку.....	36.
2.2. Особливості управління валютним ризиком комерційних банків на сучасному етапі ринкових перетворень в Україні.....	47.
2.3. Проблеми управління валютним ризиком діяльності банківських установ...	58.
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.	64.
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДІВ ОЦІНКИ ТА МІНІМІЗАЦІЇ ВАЛЮТНОГО РИЗИКУ БАНКУ.....	66.
3.1. Загальносвітовий та європейський підходи до проведення стрес-тестування в комерційних банках. Методика проведення стрес-тестування із застосуванням методу оцінки витрат.....	66.
3.2. Застосування трансфертного ціноутворення як методу мінімізації валютного ризиків.....	77.
3.3. Ефективність регулювання валютного ризику в банку на основі використання валютних застережень.....	86.
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	94.
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	97.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Наявність значних системних суперечностей в економіці України в умовах переходу до гнучкого режиму курсоутворення гривні посилює загрозу дестабілізації ситуації на валютному ринку та ускладнює прогнозування динаміки валютних курсів. За таких обставин постійне збільшення обсягів операцій вітчизняних банків з іноземною валютою спричиняє зростання їх валютного ризику. Проблема загострюється низькою ефективністю існуючих моделей управління валютним ризиком в банках, а також наявністю законодавчих обмежень проведення ними операцій з валютними деривативами. Саме тому значної актуальності набуває удосконалення науково-методичних та практичних засад управління валютним ризиком в банку, що забезпечить створення умов для його стабільного та ефективного функціонування.

Дослідженню природи валютного ризику та методів управління ним присвячені праці таких зарубіжних науковців, як М. Адлера, Д. Айтмана, Г. Боднара, Х. Ван Грюнінга, А. Гассема, Я. Гідді, К. Дауда, Дж. Деніелса, Б. Доумаса, Г. Дюфі, М. Моффета, С.Е. Пивоварова, К. Редхеда, Ф. Сайта, А. Стоунхілла, К. Хілла, С. Хьюса, Г.В. Чернової, А. Шапіро та ін. У вітчизняній економічній літературі дана проблематика ґрунтовно висвітлена в роботах І.А. Бланка, О.І. Бутука, Т.А. Васильєвої, О.В. Васюренка, В.В. Вітлінського, А.О. Єпіфанова, Ф.О. Журавки, А.А. Мещерякова, Л.О. Примостки, С.С. Погасія, М.А. Ребрика, І.В. Сала та ін.

Високо оцінюючи напрацювання українських і зарубіжних науковців з проблематики, що досліджується, слід зауважити, що більшість із них вивчають методи управління валютним ризиком нефінансових корпорацій, без визначення їх особливостей для банків. Крім того, подальшого дослідження вимагає ряд питань, пов'язаних, зокрема, з розробкою практичних рекомендацій щодо удосконалення оцінки, регулювання та контролю прямого та непрямого валютного ризику банку, враховуючи принципи сучасної концепції комплексного, інтегрованого, перманентного та превентивного ризик-менеджменту.

Мета і завдання дослідження. Метою даної дипломної роботи є розвиток науково-методичних підходів і розробка практичних рекомендацій щодо управління валютним ризиком в банку.

Реалізація зазначеної мети обумовила необхідність вирішення наступних задач:

- на основі узагальнення валютних операцій комерційних банків розглянути передумови існування валютних ризиків;
- дослідити сутність та необхідність мінімізації валютного ризику діяльності банківських установ;
- систематизувати види та форми валютного ризику та дослідити специфіку їх прояву в банківській сфері та поглибити систему класифікаційних ознак факторів валютного ризику банку;
- систематизувати методи регулювання валютного ризику банку та розробити практичні рекомендації щодо їх вибору та застосування;
- дослідити особливості та проблеми управління валютним ризиком комерційних банків на сучасному етапі ринкових перетворень в Україні;
- розглянути шляхи удосконалення методів оцінки та мінімізації валютного ризику банку.

Об'єкт і предметом дослідження. Об'єктом дослідження є процес управління валютним ризиком в банку.

Предметом дослідження є науково-методичні та прикладні аспекти управління валютним ризиком в банку з урахуванням принципів сучасної концепції ризик-менеджменту.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є фундаментальні положення теорії систем, сучасні концепції ризикології та банківського менеджменту. Залежно від поставленої мети та завдань, у процесі дослідження використовувалися відповідні методи наукового пізнання: аналізу, синтезу, порівняння, систематизації та наукової абстракції (при узгодженні термінологічного апарату, дослідженні факторів, форм та видів валютного ризику банку, методів його оцінки та регулювання); порівняння (при визначенні переваг та недоліків методів оцінки та регулювання валютного ризику банку); системного

та структурного аналізу та моделювання (при розробці моделей управління валютним ризиком банку); аналізу та синтезу.

Інформаційна базароботи: нормативно-правові акти та методичні рекомендації органів державної влади України, інших держав, міжнародних організацій; офіційні статистичні матеріали Національного банку України та Державного комітету статистики України; науково-аналітичні публікації вітчизняних і зарубіжних дослідників з питань управління валютним ризиком.

Наукова новизна роботи полягає в розвитку науково-методичних підходів і розробці практичних рекомендацій щодо управління валютним ризиком в банку з урахуванням принципів сучасної концепції ризик-менеджменту. Безпосередньо в процесі дослідження одержано такі наукові результати:

- визначення економічного змісту поняття «валютний ризик банку», під яким банку пропонуємо розуміти вартісну міру результатів реалізації загрози (яка стоїть на шляху досягнення цілей і відображається у масштабах втрат доходів та капіталу банківської установи) або шансу (який сприяє досягненню цілей та відображається у масштабах прибутків банку), ймовірність яких визначається впливом короткострокових, середньострокових і довгострокових не прогнозованих коливань валютних курсів (які являються джерелом ризику) на валютну експозицію банку (що характеризується масштабами реалізації загрози чи шансу, який виникає при зміні валютного курсу) протягом певного часового горизонту.

- групування видів валютного ризику банку за наступними класифікаційними ознаками: 1) за способом реалізації (шляхом обґрунтування доцільності виділення транзакційного, трансляційного валютного ризику банку та ризику переоцінки); 2) за формами (шляхом обґрунтування необхідності врахування впливу як прямого, так і непрямого валютного ризику банку); 3) за масштабами наслідків (шляхом аргументування доцільності врахування рівня потенційної підтримки з боку власників банку та НБУ в разі критичної ескалації ризику).

- удосконалення методичних засад вибору та застосування методів оцінки, регулювання та контролю всіх видів валютного ризику з урахуванням специфіки їх прояву у банківській сфері;

- забезпечення дотримання принципу комплексності управління валютним ризиком банку;
- обґрунтування системи класифікаційних ознак факторів виникнення валютних ризиків банку на основі обґрунтування доцільності їх розмежування на такі, що обумовлюють динаміку валютних курсів, величину валютної експозиції та масштаби наслідків реалізації валютного ризику банку із поглибленням ознаки «за часовим горизонтом впливу». Такий підхід надасть можливість оптимізувати методичне забезпечення оцінки, регулювання та контролю валютного ризику банку на різних часових горизонтах.

Практичне значення роботи полягає в тому, що розроблені методичні підходи та рекомендації щодо стрес-тестування валютного ризику банків можуть використовуватись у процесі діяльності банківських установ з метою мінімізації валютного ризику ;

Структура роботи. Дипломна робота складається з вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Повний обсяг дипломної роботи-123 сторінок, у тому числі на 31 сторінці розміщено 6 таблиць, 3 рисунки, 3 додатки і список використаних джерел із 128 найменувань.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВАЛЮТНОГО РИЗИКУ ДІЯЛЬНОСТІ
БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

1.1. Особливості організації валютних операцій комерційних банків та передумови існування валютних ризиків.

В сучасних умовах світовий суспільний розвиток характеризується значним посиленням зв'язків між країнами, оскільки міжнародні економічні відносини стають невід'ємною складовою національного виробництва та розширеного відтворення. В даний час практично всі держави тією чи іншою мірою залучені до міжнародних економічних зв'язків (насамперед торговельних) з іншими країнами. Вперше міжнародна економічна система в історії трансформується в єдиний організм, коли кожна національна складова має свою власну функціональну специфіку, проте всі вони мають нерозривний зв'язок між собою [27, с.6]. На початку XXI ст. економіка світу як сукупність міжнародних господарств та їх економічних взаємовідносин набуває нової якості: найважливішим етапом інтернаціоналізації життя суспільства стають теперішні процеси глобалізації в складному взаємозв'язку з елементами регіоналізації, які призвели до розгалуження міжнародних валютних відносин, що за своєю специфікою є складною і багатогранною системою відносин.

Основним поняттям національного валютного законодавства виступає «валютна операція», якого воно набуває у зв'язку з тим, що при здійсненні операцій з валютою будь-які особи, резиденти та нерезиденти, здобувають статус суб'єктів валютних правовідносин і їх вчинки підпадають під дію валютного регулювання й контролю.

Проте національне законодавство трактування валютної операції не надає, тільки обмежується переліком тих дій, які входять в це поняття. В п.2 ст.1 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання та контролю» поданий перелік валютних операцій до яких належать операції, які пов'язані із переходом права власності на валютні цінності, операції з залученням валютних цінностей у міжнародному обігу як засобу платежу з передаванням

заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких виступають валютні цінності, та операції, які пов'язані з ввезенням, пересиланням та переказуванням валютних цінностей на територію України.

Питанням загальнотеоретичного визначення поняття «валютна операція», класифікації валютних операцій присвячено ряд наукових робіт вітчизняних і зарубіжних вчених. При цьому потрібно виділити праці М.М. Арт'юмова, Л.К. Воронової, Н.В. Воротиної, О.В. Дзюблюка, О.В. Ємеліна, Є.В. Карманова, Л.М.Кравченка, Ю.О.Крохіна, М.П. Кучерявенка, С.І. Лучківської, П. С. Пацурківського, С.І.Прокипчака, М.І.Савлука, О.Є. Северина тощо.

Відсутність єдиного законодавчого визначення поняття «валютна операція» призводить до багатогранності доктринальних визначень, наведених у літературі. Так, Л.К. Воронова вважає, що валютні операції – це складний правовий механізм, який являє собою вольові правомірні дії фізичних та юридичних осіб, які спрямовані на досягнення правового наслідку, та встановлення, зміну або припинення прав і обов'язків суб'єктів під час здійснення операцій з валютою [20, с.386]. Ми не погоджуємось із даним визначенням, тому що предметом валютних операцій є не тільки валюта, але й інші елементи, які віднесені національним законодавством до поняття валютних цінностей. Також відсутність у національному законодавстві трактування визначення «валюта» фактично призводить до неоднозначності його трактування, тому що, в валютному законодавстві використовуються такі терміни як «іноземна валюта», «валюта України».

На думку професора О.В.Дзюблюка, валютні операції можна трактувати як будь-які операції торговельного, кредитного або розрахункового характеру, які пов'язані з використанням валюти і платіжно-кредитних інструментів, виражених у валюті.

Також варто звернути увагу на визначення Є. Карманова: „ валютні операції – це урегульовані національним законодавством та міжнародними угодами операції з валютою. У вузькому розумінні – це різновид банківської діяльності, який пов'язаний з купівлею-продажем іноземної валюти” [36, с. 292], „юридичну сутність валютних операцій варто трактувати як вольові правомірні

дії фізичних і юридичних осіб безпосередньо направлених на досягнення правового результату, тобто: на встановлення, зміну чи припинення цивільних прав і обов'язків при здійсненні дій пов'язаних з валютою” [36, с. 292].

В російській літературі можна зустрітись з таким визначенням : „валютні операції– це юридичні дії суб'єктів приватного та публічного права, пов'язані і не пов'язані із укладенням угод, які призводять до зміни суб'єкта прав на валютні цінності, або до транскордонного переміщення валютних цінностей” [92, с. 45].

Потрібно зазначити, що валютні операції є одним з видів фінансових операцій, які П. С. Пацурківський визначає як: „сукупність взаємопов'язаних дій, які спрямовані на вирішення якісно відокремлених завдань у рамках фінансової діяльності держави, які складають окрему операцію” [61, с. 40]

Валютні операції в економічній літературі розглядаються як вид діяльності підприємств, банківських і фінансово-кредитних установ, юридичних і фізичних осіб пов'язаних із купівлею-продажем, розрахунків та надання в позику іноземної валюти [92, с. 301]; як операції, які проводяться на валютному ринку банківськими установами, підприємствами і фізичними особами; або, у більш вузькому розумінні, як банківська діяльність пов'язана з купівлею- продажем іноземної валюти [92, с. 58]

Ю.О. Крохіна під валютними операціями розуміє встановлену валютним законодавством сукупність визначених дій резидентів та нерезидентів, які здійснюються з валютою та валютними цінностями у формі угод, характерним для яких є рух валюти і валютних цінностей у формі переходу права власності або їх фізичного переміщення [43, с.118]

На думку М.М. Артємова, валютні операції- це врегульовані національним і міжнародним законодавством угоди та також інші дії, де предметом виступає валюта та валютні цінності [2, с.13]. С.І. Прокипчук вважає, що валютні операції-це угоди пов'язані валютними цінностями і з переходом права власності та інших прав на валютні цінності чи з переміщенням валютних цінностей через кордон держави, яке відбувається при обов'язковій участі органів валютного контролю [70, с.102]. Виходячи з цього визначення, однією з обов'язкових ознак валютних операцій є участь суб'єктів, які наділені державою повноваженнями щодо

здійснення валютного контролю. Л.М. Кравченко трактує валютні операції як врегульовані національним законодавством чи іншими міжнародними договорами угоди і дії, предметом яких виступають валютні цінності [41,с.59]. С.І. Лучківська розглядає під валютними операціями врегульовані нормами національного і міжнародного права дії та правочини, які здійснюються між суб'єктами валютних відносин, істотною ознакою яких виступає рух валютних цінностей у вигляді переходу права власності та інших прав на них, а також використання в якості засобу платежу іноземної валюти, цінних паперів та платіжних документів, номінованих в іноземній валюті, та транскордонного переміщення валютних цінностей [49, с.87]. О.Є. Северин під валютними операціями розуміє здійснення руху валютних цінностей суб'єктами операцій (на підставі угод чи нормативно-правових чи індивідуально-правових актів), із переходом права власності на валютні цінності чи переміщенням валютних цінностей через митний кордон України [82, с.90].

Аналіз наведених визначень терміну «валютна операція» дає змогу виокремити такі ознаки, які притаманні валютним операціям. До їх числа, на нашу думку, слід віднести наступні:

- 1) предметом валютних операцій виступають об'єкти матеріального світу, які набули статусу валютних цінностей;
- 2) порядок здійснення валютних операцій визначено нормами національного законодавства і міжнародно-правовими угодами;
- 3) валютні операції здійснюються суб'єктами, які в залежності від правового статусу поділяються на резидентів і нерезидентів;
- 4) валютні операції являють собою дії фізичних та юридичних осіб;
- 5) валютні операції проводяться під контролем уповноважених державою суб'єктів;
- 6) валютні операції виражаються в діях фізичних та юридичних осіб, які спрямовані на досягнення правового наслідку та на встановлення, зміну або припинення прав і обов'язків суб'єктів;

7) валютні операції характеризуються обігом валютних цінностей у вигляді переходу права власності та інших прав на них, а також використання в якості засобу платежу, та транскордонного переміщення валютних цінностей.

Підсумовуючи зазначені варіанти, можна зробити висновок, що під валютними операціями потрібно розуміти угоди укладені суб'єктами валютного ринку, які пов'язані з купівлею-продажем іноземної валюти та інших валютних цінностей, а також з наданням позик в іноземній валюті на певних умовах в певний момент часу. Варто, також, відмітити, що головними суб'єктами валютних операцій є банківські установи.

Різноманіття валютних операцій дає можливість проведення їх класифікації в залежності від різних підстав, це призвело до появи значного кола валютних операцій, які постійно модифікуються і видозмінюються, та враховують потреби часу, тому виникла велика кількість класифікаційних ознак, які використовуються при систематизації цих операцій.

Професор М.І.Савлук, вважає, що найбільш повними класифікаційними ознаками валютних операцій виступають такі [50, с.256]:

- термін здійснення платежу (касові, строкові);
- механізм здійснення операцій (спот, форвард, ф'ючерс, опціон);
- цільове призначення (з ціллю одержання валюти для здійснення платежів пов'язаних з міжнародними розрахунками; з метою страхування від валютного ризику; з метою одержання прибутку);
- форма здійснення (безготівкові, готівкові);
- масштаби операцій (гуртові, роздрібні).

В залежності від складу суб'єктів Крохіна Ю.А. валютні операції поділяє на три види:

- а) валютні операції між резидентами і нерезидентами;
- б) валютні операції між резидентами;
- в) валютні операції між нерезидентами [43, с.119].

Цікаві думки пов'язані з класифікацією валютних операцій висловлює А. В. Ємелін, який поділяє усі валютні операції на універсальні та індивідуальні [29, с. 34]. До універсальних учений відносить операції, правовий

режим яких не залежить від статусу резидента, а індивідуальні – це ті операції, правовий режим яких залежить від статусу резидента. А. В. Ємелін також поділяє всі операції з погляду територіальної належності на ті, які є всередині країни, трансграничні (коли валютні цінності ввозяться, вивозяться, переказуються або пересилаються з території або на територію країни), та зарубіжні – у тих випадках, коли валютні цінності залишаються за межами території країни [29, с. 46].

Також важливим є поділ валютних операцій на поточні та ті операції, які пов'язані з рухом капіталу. Професор М.П. Кучерявенко зазначив, що в залежності від типу валютної операції – від поточної або від операції, пов'язаної з рухом капіталу, та в залежності від правового статусу суб'єктів валютних операцій виникає і коло повноважень, як по першому так і по-другому типу валютних операцій. Так, він зазначає, що для резидентів характерним є певний рівень обмежень, зокрема, щодо поточних валютних операцій, то вони здійснюються ними без обмежень, проте валютні операції, пов'язані з рухом капіталу – підлягають певному контролю з боку держави через уповноважені органи [20, с. 162].

Такі авчнені як Боринець С.Я., Васильєва В.В., Маслова С.А., Петрук Є.О., Смоленська О.Ю., відносять до валютних операцій поточні валютні операції, валютні операції, які пов'язані з рухом капіталу та конверсійні операції і не включають до цього переліку операції валютного арбітражу [10; 16; 51; 63; 86].

Залежно від місця здійснення, на думку Л.М. Кравченко, валютні операції можна класифікувати як такі, що здійснюються на внутрішньому ринку України та трансграничні валютні операції, в результаті яких валютні цінності ввозяться (вивозяться), переводяться чи пересилаються з території або на територію України. Проте, до групи валютних операцій, які здійснюються на внутрішньому ринку України, варто віднести такі операції як: купівля-продаж іноземної валюти в банківських установах фізичними особами; використання іноземної валюти між резидентами і нерезидентами у внутрішніх розрахунках; операції нерезидентів з валютою України. До трансграничних операцій належать такі як: міжнародні перекази валютних коштів, які пов'язані з розрахунками за

зовнішньоторговельними, інвестиційними, фінансово-кредитними та операціями, які пов'язані з переміщенням валютних цінностей через державний кордон України.

Підсумовуючи, можна зазначити, що аналіз ознак валютних операцій дає можливість навести таке визначення терміну «валютні операції», як врегульовані нормами національного законодавства і міжнародно-правовими угодами вольові дії фізичних та юридичних осіб (резидентів та нерезидентів), спрямовані на встановлення, зміну, припинення і реалізацію прав та обов'язків, які стосуються предметів, належних до валютних цінностей, а також дії, які пов'язані з використанням в якості засобу платежу або транскордонному переміщенню валютних цінностей.

Під час здійсненні валютних операції суб'єкт економічних відносин наражається на ймовірність виникнення валютного ризику.

Проблема валютного ризику в економічній теорії і практиці вперше виникла наприкінці 70-х років ХХ століття, після підписання країнами — членами Міжнародного валютного фонду Ямайської угоди (Кінгстон, Ямайка, 1976 р.), суть якої полягала в офіційному визнанні демонетизації золота, скасування його офіційної ціни та золотого паритету, введенню міжнародної розрахункової одиниці СДР (спеціальні права запозичення), яка повинна була стати основою визначення валютних курсів національних валют, і було введено режим вільного курсоутворення на базі «плаваючих» валютних курсів — флотинг.

Проблема валютного ризику набула гостроти у 80-хрр. і залишається актуальною і сьогодні. Це пов'язано із зростанням обсягів міжнародних операцій торговельного і фінансового характеру, не прогнозованими коливаннями валютних курсів, зростанням обсягів спекуляцій з валютою, які спричиняють залежність кінцевих фінансових результатів фінансово-кредитних установ та підприємств від валютного ризику [99,с.17].

1.2.Сутність та необхідність мінімізації валютного ризику діяльності банківських установ.

Такі процеси як фінансова глобалізація, активізація торговельних та фінансових операцій, які характеризують сучасний розвиток світової економіки, призвели до постійного зростання обсягів торгівлі іноземною валютою. Безперервне функціонування світового валютного ринку та фінансові кризи призводять до постійного коливання валютних курсів та збільшення рівня валютного ризику для банківських установ. Звернемо увагу на те, що впродовж ХХ ст. валютні курси постійно змінювались, що є свідченням того, що валютні ризику призводять до нестабільності діяльності банківських установ, які постійно і у великих обсягах здійснюють операції з іноземними валютами[56, с.106].

Поняттям валютний ризик займалися такі визначні науковці як:М.Адлер, Д.Айтман, К.В.Балдін, С.Н.Воробйов, Я.Гідді, Б.Доумас, Г.Дюфі, В. Ю. Катасонов, О.А.Кириченко, О.Е. Коцин, О.А.Криклій, Д.Мерфі, В. І. Міщенко, Д. С. Морозов, К.Панзаліс,І.В.Сало, С.Савицького, К.В. Уварова, Ч.Хілл, О.Є. Шора, В. А. Ющенко.

Суть валютного ризику можна розглядати як ймовірність втрати банківською установою частини своїх ресурсів, недоодержання доходів, виникнення додаткових витрат, які пов'язані з проведенням визначеної фінансової стратегії. Також, потрібно згадати про ризик втраченої можливої вигоди, тобто ризик, який приводить до не до отримання прибутку у результаті того, що не було здійснено певний захід або була зупинена діяльність. Якщо розглядати проблему більш формально, то можна говорити не тільки про ризик втрат, а і про ризик економічної вигоди.

Здійснивши аналіз робіт вітчизняних вчених та нормативно-правової бази можна з'ясувати, що єдиного підходу до визначення поняття валютний ризик немає. Проте, можна розглянути ряд поглядів стосовно даного поняття.

Зокрема, О.А.Кириченко [37, с. 23] трактує дану категорію таким чином:“ Валютний ризик – це небезпека валютних (курсових) збитків, які пов'язані із зміною курсу іноземної валюти стосовно національної валюти”. І.В.Сало та

О.А.Криклій розглядають валютний ризик як «ймовірність для банківської установи грошових збитків чи зменшення вартості капіталу через несприятливі зміни валютних курсів у певний період часу який пройшов від придбання до продажу валюти». На думку К.В. Уварова, ризик валютного курсу – це ризик можливих втрат, який виникає при наявності відкритої позиції в іноземній валюті [90, с.3]. О.Є. Шора [97, с.1] під валютним ризиком розглядає “можливість отримання банківською установою грошових збитків чи зменшення вартості його капіталу причиною яких є несприятливі зміни валютних курсів від моменту придбання до моменту продажу валюти”. Також він зазначає, що з економічної точки зору валютний ризик є результатом незбалансованості активів та пасивів кожної з валют за термінами та сумами.

НБУ трактує це поняття так: «Валютний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень капіталу, який виник через несприятливі коливання курсів іноземних валют і цін на банківські метали» [98, с.119].

Дані визначення розглядають валютний ризик з точки зору ймовірності втрат, але не приймають до уваги варіанта, за якого можливе виникнення доходу у разі реалізації ризику(Додаток А). Проте для української економіки та з урахуванням особливостей бізнес-процесів банківських установ, більш характерна ситуація, коли валютні ризики призводять до втрат, а не до доходів. Тобто, валютний ризик є різновидом ринкового ризику та залежить від підготовленості суб'єкта економічної діяльності до зміни ситуації на валютному ринку.

Економічна сутність валютного ризику банківської установи полягає в тому, що він є результатом незбалансованості активів та пасивів за кожною із валют за термінами та сумами, а головною причиною появи валютного ризику є коротко- та довгострокові коливання обмінних курсів, які залежать від попиту та пропозиції валюти на національному валютному ринку та міжнародному. Ми розділяємо позицію В. А. Ющенка та В. І. Міщенка в тому, що головною причиною виникнення валютного ризику є коротко- та довгострокові коливання обмінних курсів, які залежать від попиту та пропозиції валюти на національному та міжнародному валютному ринках [99, с. 18].

Не всі вчені погоджуються з появою тільки негативних наслідків валютного ризику [40, 67, 127]. Наприклад, О.Е. Коцин трактує валютний ризик як «ризик, пов'язаний з можливістю отримання збитку, такі прибутку, внаслідок коливання курсу валют як несприятливий бік, так і сприятливий» [40, с.82]. Д. С. Морозов і В. Ю. Катасонов розглядають ризик – як “...з одного боку, небезпеку потенційно можливої втрати коштів або недоодержання доходів, а з іншого – ймовірність отримання додаткового обсягу ресурсів, який пов'язаний з ризиком”.

Окремі вчені ототожнюють валютний ризик із загрозою несприятливих змін валютних курсів [34; 47; 64; 84]. З нашої точки зору, таке порівняння є недоцільним, тому що, як показало дослідження, коливання курсів є тільки джерелом виникнення валютного ризику, але не гарантують його появу. Наприклад, якщо суб'єкт не має грошових потоків в іноземній валюті, то в нього і не виникне валютний ризик, навіть при умові коливання курсу національної валюти. Підтвердження даного прикладу можна побачити у визначенні С.Савицького: «Валютний ризик - можливість збитку, якого можуть виникнути внаслідок несприятливих змін курсів іноземних валют по відношенню до національної валюти протягом певного періоду часу при умові наявності підприємства відкритої валютної позиції або наявності грошових потоків в іноземній валюті» [79, с.1].

Недоліком цього підходу є ототожнення валютного ризику з наслідками його реалізації. Даного твердження підтримуються також інші науковці [109; 21; 22; 113; 114; 112; 25; 126], зокрема, Д.Айтман зазначає: «Валютний ризик – потенціал змін у доходності, чистих грошових потоків і ринкової вартості фірми у результаті змін обмінних курсів» [109]. Подібне трактування зустрічається в роботі М. Папайоану: «Визвані рухом обмінного курсу потенційні прямі (в результаті нехеджованої позиції) чи непрямі втрати в фінансових потоках фірми, її активах і пасивах, чистому прибутку та, у свою чергу, її ринковій вартості» [126].

З нашої точки зору, значення наслідків валютного ризику як таке не дає загального уявлення про валютний ризик, тому що, не містить інформації

проймовірність його здійснення та причини чутливості наслідків до дій екзогенних і ендогенних факторів. Першого недоліку можна уникнути урахуванням при визначенні валютного ризику характеристик джерела ризику, другий – урахуванням характеристик експозиції.

Базельський комітет з банківського нагляду ототожнює валютний ризик з утриманням чи прийняттям позицій в іноземній валюті, включаючи золото [136]. Схоже трактування надає Д.Мерфі: «Валютний ризик – позиція, яка деномінована у валюті, яка не є валютою обліку держателя даної позиції» [124, с.112]. З їх поглядами погоджуються російські науковці К.В.Балдін і С.Н. Воробйов, які визначають валютний ризик як «подверженность возможному финансовому ущербу в результате вариации курсов валют, которые могут возникнуть в период с момента заключения договора на поставку валюты до момента его фактического исполнения» [4; с.112].

Варто зазначити, що у зарубіжній науковій літературі, присвяченій природі валютного ризику часто можна зустріти поняття «валютна експозиція». Проте, зазначене поняття різними вченими трактується по-різному (додаток Б).

Перша група дослідників ототожнює валютну експозицію з результатами змін валютних курсів [100; 125; 110; 108]. Так, М.Адлер та Б.Доумас валютну експозицію трактують як «ефект, який здійснює на фірму неочікувані зміни у реальних обмінних курсах» [138]. Подібної думки дотримуються К.Панзаліс та ін. [125; 198]. На нашу думку, ототожнення валютної експозиції з наслідками реалізації ризику є недоцільним.

Інша група науковців ототожнює валютну експозицію з «тим, що під ризиком» [127, 22, 114, 121]. Так, Я.Гідді та Г.Дюфі трактують як «те що «під ризиком» і яким чином» [114; с.4]. Ф.Гаджиєв вважає, що валютна експозиція являє собою узагальнення поняття «валютна позиція», яка відноситься тільки до фінансових потоків та визначає якість чутливості (позитивна чи негативна) до конкретної статті валютного ризику [22; с.62]. На наш погляд, недоцільно ототожнювати експозицію до валютного ризику з валютною позицією, тому що чутливість банківської установи до коливань валютних курсів, окрім величини

валютної позиції, визначається також еластичністю вартості позиції по валютному курсу.

Ще одна група дослідників розглядає валютну експозицію як чутливість окремих показників діяльності банку до змін валютних курсів [79, 104; 116]. Так, Ч.Хілл валютну експозицію трактує як «міру, в якій надходження від окремих транзакцій уражені коливаннями валютних курсів» [116,с.213]. Подібною є точка зору НБУ, який під експозицією розглядає «міру оцінки уразливості банку до валютних ризиків» [98, с.119].

Отже, за здійсненим аналізом теоретичних досліджень природи валютного ризику банку, пропонуємо його структурно представити як інтегральну сукупність джерела ризику, валютної експозиції та наслідків [74,с.312].

Джерелом валютного ризику банківської установи є короткострокові, середньострокові та довгострокові не прогнозовані коливання валютних курсів, які призводять до виникнення втрат (матеріальних та нематеріальних), або навпаки – виникає можливість отримання додаткових вигод в порівнянні з ситуацією уникнення ризику. Основними ознаками джерела валютного ризику банківської установи є ймовірність, напрямок, масштаб змін курсу іноземної валюти (в абсолютному або відносному вимірі), час початку і тривалість зміни, взаємозв'язок, який пов'язаний зі змінами курсів іноземних валют.

Необхідно зазначити, що валютний ризик банківської установи виникає в результаті неочікуваних змін валютних курсів, тому що очікувані зміни повинні бути враховані в момент прийняття економічних рішень. Проте, неврахування говорить про реалізацію інших видів ризиків (компетенції, порядності, ризиків бізнес-середовища тощо).

Вираженням величини валютного ризику є його результати, які визначаються, з одного боку, як результат загрози, який перешкоджає досягненню цілей і може виражатися у масштабах втрат прибутку та капіталу банківської установи; з іншого боку – як результат реалізації шансу, який сприяє досягненню цілі та виражається в масштабах прибутків банку.

На нашу думку, наведені елементи є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими. Не беручи до уваги хоча б один з них ми не змогли б

отримати комплексне уявлення про валютний ризик банківської установи, а тому стоїть на заваді забезпечення комплексного управління ним.

Валютний ризик існує тоді, коли проводиться операція з іноземною валютою, він виникає у тих випадках коли виникає невідповідність обсягів активів та зобов'язань банку в іноземній валюті. В результаті чого утворюється відкрита валютна позиція банківської установи– невідповідність між сумою активів та позабалансових вимог і сумою пасивів та позабалансових зобов'язань банківської установи в іноземній валюті у певний момент часу. Тому валютну позицію банківської установи потрібно вважати своєрідним індикатором, який виражає схильності банку до валютного ризику на ринку[56; с.106].

За схильністю до валютного ризику розглядають закриту (коли сума активів у валюті банківської установи дорівнює сумі пасивів у цій валюті) та відкриту валютні позиції (коли сума активів у іноземній валюті банку не дорівнює сумі пасивів).

Відкрита валютна позиція в свою чергу поділяється на оперативну та стратегічну. Розраховуючи оперативну відкриту валютну позицію враховуються зобов'язання банківської установи перед клієнтами, а під час визначення стратегічної відкритої валютної позиції зобов'язання розраховуються величиною капіталу банку першого рівня (статутного фонду) плюс нерозподілений прибуток, який отриманий банком у неконвертованій валюті (капітал другого рівня). Щоб мінімізувати валютний ризик банки повинні намагатись уникнути двох видів відкритих валютних позицій в іноземній валюті– довгої (володіння довгостроковими активами у іноземній валюті) і короткої (володіння іноземною валютою в обсягах, які перевищують ті, які потрібні для здійснення операцій в короткостроковому періоді).

З зазначеного випливає, що співвідношення довгої та короткої валютних позицій по іноземних валютах носить важливе значення для управління валютним ризиком. Тому з метою мінімізації валютного ризику Національний банк України запровадив нормативи ризику загальної відкритої валютної позиції (Н13), які розраховуються шляхом співвідношення загальної відкритої валютної позиції за балансовими і позабалансовими активами та зобов'язаннями банку за всіма

іноземними валютами у гривневому еквіваленті до регулятивного капіталу банківської установи [68].

Потрібно, також, відмітити, що основними факторами появи валютного ризику на внутрішньому валютному ринку України є такі:

- коливання валютних курсів на світових ринках,
- політична та загальноекономічна нестабільність,
- інфляція,
- великі обсяги спекулятивних операцій,
- непередбачуваність валютно– курсової політики НБУ,
- незбалансованість структури національного валютного ринку.

Усі вище наведені фактори значно збільшують ризиковість банківських операцій пов'язаних з іноземною валютою, ймовірність отримання збитків від їх реалізації, що в підсумку може призвести до зниження ліквідності, дохідності діяльності банку та його конкурентоспроможності на фінансовому ринку.

Ці фактори є зовнішніми стосовно банківської установи – тобто вона може мати мінімальний вплив на їх формування, тому дії банку повинні бути спрямовані на управління валютним ризиком всередині установи .

Потрібно, також, виділити основні фактори, які мають враховуватися банками при оцінці якості управління валютним ризиком:

- існування адекватної, ефективної внутрішньої нормативної бази, яка регулює управління валютним ризиком;
- обсяги балансових та позабалансових статей, які підлягають переоцінці в результаті коливань обмінних курсів;
- структура балансових та позабалансових статей за видами іноземної валюти, строками існування та очікуваними термінами подальшого утримання позицій;
- розмір і період неузгоджених грошових потоків, пов'язаних з операціями в іноземній валюті;
- розмір позицій банківської установи у тих валютах, обсяги операцій за якими є обмеженими;

- потенційно можлива величина збитків банківської установи у зв'язку з перерахунком валютних позицій при зміні валютних курсів на ринку в національну валюту;
- наявність повної та точної інформації, пов'язаної з курсами іноземних валют та операцій, які здійснювались в цій валюті;
- кваліфікація керівництва та професійний рівень персоналу валютного відділу банку;
- наявність належних механізмів контролю відповідності інформації, потрібних підходів обліку, дотримання внутрішніх положень та законодавчої бази.

Отже, валютний ризик банку пропонуємо розуміти як вартісну міру результатів реалізації загрози (яка стоїть на шляху досягнення цілей і відображається у масштабах втрат доходів та капіталу банківської установи) або шансу (який сприяє досягненню цілей та відображається у масштабах прибутків банку), ймовірність яких визначається впливом короткострокових, середньострокових і довгострокових не прогнозованих коливань валютних курсів (які являються джерелом ризику) на валютну експозицію банку (що характеризується масштабами реалізації загрози чи шансу, який виникає при зміні валютного курсу) протягом певного часового горизонту.

Дане визначення дає змогу конкретизувати об'єкт управління валютним ризиком банку та забезпечити на його основі ефективний та дієвий механізм комплексного мінімізації валютного ризику, зокрема, розробити науково-методичні підходи щодо удосконалення оцінки, регулювання та контролю структурних елементів валютного ризику банку: джерела, валютної експозиції та наслідків його реалізації.

1.3.Форми та види валютного ризику банку й фактори, що його обумовлюють.

Не зважаючи на глибину вивчення питання управління валютними ризиками, єдиної класифікації валютних ризиків досі не існує. Більшість із вчених, чий праці було досліджено, розглядали види та форми валютних ризиків нефінансових корпорацій (додаток В). Саме тому у даній дипломній роботі потрібно звернути увагу на класифікацію валютних ризиків, які притаманні банківській сфері.

Традиційно за способом реалізації розрізняють три основних види валютного ризику, проте у різних джерелах, за аналогічного визначення, вони носять різні назви.

Наприклад, А.Гассем «вплив непередбачених змін у валютних курсах на грошові потоки від всіх контрактів, укладених до моменту змін у валютних курсах, але з терміном виконання після зазначених змін» називає транзакційним валютним ризиком [113,с.234]. Аналогічні визначення та назва даного виду валютного ризику можна зустріти у працях Вальравен К.Д., Любанова Е.Н., Майзеля А.І. та інших вчених, а також у нормативних актах НБУ[98, с.119].

Л.Н. Тепман зазначає, що ризик, який «виникає в результаті операції, специфіка якої обумовлює здійснення платежу або отримання коштів у іноземній валюті не в момент здійснення угоди, а через певний проміжок часу» потрібно називати операційним валютним ризиком [89, с.57]. В.А.Ющенко та В.І.Міщенко зазначають, що «операційний ризик, який пов'язаний з торговими і грошовими операціями, а також із угодами з фінансового інвестування та дивідендних платежів» [99; с.78]. Таку назву даного виду валютного ризику зазначають дослідники у працях [94, 24, 33, 84, 37; 38; 44; 46].

Та деякі вчені даний ризик називають: валютно-операційний (контрактний) [11], ризик валютних операцій [17], ризик, пов'язаний з валютними угодами [107], ризик угод [95] тощо.

Ребрик М.А. виділяє наступні основні сутнісні характеристики даного виду валютного ризику банку:

1) виникає при умові, що валютний курс змінюється у період після підписання угод на отримання або здійснення платежів в іноземній валюті, проте до моменту їх реалізації, тобто, він стосується впливу майбутніх змін валютних курсів на майбутні грошові потоки за вже укладеними контрактами;

2) має грошово-потоковий (економічний) характер, тобто стосується змін не у фінансовій звітності, а у реальних грошових потоках;

3) вплив цього ризику є прямим, тобто зміни валютних курсів безпосередньо викликають зміни у обсягах грошових коштів банківської установи.

У даній дипломній роботі валютний ризик банку, що відповідає вищезазначеним характеристикам, будемо називати транзакційним.

Ще один вид валютного ризику, який виділяється багатьма вченими, також має різні назви, проте зберігає при цьому свою сутність. Даний ризик носить назву трансляційний- за визначенням НБУ та таких вчених як Тепман Л.Н., Хохлов Н.В., Уткін Є.А., Вальравен К.Д., Редхед К., Ющенко В.А., Лобанова Е.Н., Сироткін В.Б, бухгалтерським- Пивоварова С.Е., Шапіро А.К., балансовим- Васюренко О.В., Лаврушіна О.І., ризиком переоцінки-Кириченко О.А., Джон Данієльс, валютно-обліковим (обліково-трансляційним)- Бутук О.І., конверсійним- Лаврушин О.І., ризиком переводу- Христиановский В.В..

Велика кількість дослідників, таких як Тепман Л.Н., Хохлов Н.В., Бутук О.І., Сироткін В.Б., Кірейцев Г.Г., пов'язують цей вид ризику виключно з ризиком трансляції звітності закордонних філій при консолідації фінансової звітності материнської компанії. А. Гассем називає трансляційним валютним ризиком «вплив непередбачених змін у курсах валют на балансову вартість філій, яка транслюється для консолідації у валюту тієї країни в якій розміщена материнська компанія» [113]. В.А.Ющенко та В.І.Міщенко даний вид ризику пов'язують з переоцінкою активів, пасивів та прибутків закордонних філій у національну валюту, але також додають, що він «може виникати за експорту чи імпорту інвестицій» [99].

Проте таке визначення даного виду валютного ризику, на нашу думку, не повністю розкриває його зміст, тому ми схилиємось до думки групи вчених, які не

обмежуються врахуванням тільки трансляції звітності закордонних філій при трактуванні даного виду валютного ризику, це такі вчені як Христиановський В.В., Пивоварова С.Е., Ющенко В.А., Лобанова Е.Н., Кириченко О.А., Литвин Н..

Такі вчені як Х.Грюнінг та С.Брайнович-Братанович вважають також брати до уваги переоцінку всіх валютних позицій банку в національну валюту [24, с.113]. Їх визначення співпадає з тим, що надає НБУ: «Трансляційний ризик- це ризик суть якого полягає в тому, що величина валютної позиції у звітності змінюється в результаті змін обмінних курсів, які використовуються для перерахування залишків в іноземних валютах у базову (національну) валюту» [98, с.54].

Можна узагальнити, що на даний вид валютного ризику можуть натрапити ті банки, що мають закордонні структурні підрозділи і ті, які не мають. Прикладом трансляційного ризику може бути переоцінка, яка виникла в результаті зміни валютних курсів частки статутного капіталу, що була внесена у іноземній валюті та переоцінка обсягу спеціальних резервів, що формуються за рахунок витрат під активні операції в іноземній валюті.

Багато вчених розуміють ризик трансляції саме як переоцінку статей фінансової звітності підрозділів, які знаходяться за кордоном у валюту тієї країни де знаходиться материнський банк при консолідації фінансової звітності. Тому, на нашу думку, переоцінку валютних позицій материнського банку в національну валюту не варто вважати трансляцією і ці процеси, також, не варто називати конверсією, яка безпосередньо пов'язана з фізичним обміном однієї валюти на іншу. Отже, валютний ризик, який виникає при консолідації фінансової звітності, варто називати трансляційним, проте, валютний ризик, який пов'язаний з переоцінкою валютних позицій материнського банку, будемо називати ризиком переоцінки.

Деякі науковці стверджують, що виділені види валютного ризику не впливають на діяльність організації. Так, на думку А.В.Лукашов, збитки та прибутки, які виникають в результаті реалізації такого ризику, не призводять до змін у реальних грошових потоках [48, с.39]. Такої точки зору дотримується і Ф.Р. Гаджиєв, який називає трансляційний валютний ризик «паперовим» [22, с.63].

З нашої точки зору, це не правильне твердження, тому що, переоцінка вартості статутного капіталу, яка була сформована в результаті внесків у іноземній валюті, при умові ревальвації національної грошової одиниці призведе до зменшення балансової вартості власного капіталу банківської установи, яка у більшість з методик по визначенню інвестиційного класу банківської установи. Якщо брати до уваги, що у ставках за кредитами враховується і клас позичальника, то такі процеси можуть стати причиною подорожчання фінансових ресурсів, які залучає банківська установ. Виникнення такої ситуації може вплинути і на репутацію, що в результаті слугуватиме причиною зменшення попиту на послуги банківської установи та на зниження її доходів.

Багато вчених виділяють так званий економічний валютний ризик. Проте є декілька варіантів визначення сутності даного виду валютного ризику банку.

У таких вчених як Тепман Л.Н., Вальравен К.Д., Ющенко В.А., Лобанова Е.Н., цей ризик визначається як міра змін у поточній вартості компанії в результаті змін у майбутніх операційних грошових потоках, які виникають у зв'язку з коливаннями валютних курсів. На наш погляд, якщо після підписання контрактів такий ризик трансформується у транзакційний, трансляційний або ризик переоцінки, то його не варто виділяти як окремий вид валютного ризику банківської установи. У даній дипломній роботі, за періодом виникнення, такий ризик будемо виділяти як потенційний транзакційний, трансляційний валютний ризик та ризик переоцінки на противагу існуючим ризикам (за існуючими контрактами).

Такі вчені як Тепман Л.Н., Бутук О.І., Редхед К., Сироткін В.Б., Кірейцев Г.Г., Васюренко О.В., розглядають економічний ризик як результат впливу довгострокових коливань валютних курсів на грошові потоки банківської установи через зміни його цінової конкурентоспроможності. Так, О.І.Бутук, трактує даний ризик як «негативні зміни довгострокового періоду у загальних ринкових позиціях фірм внаслідок несприятливих стійких зрушень у валютних курсах» [11, с.112]. Такого визначення дотримується і НБУ, який вважає, що суть економічного валютного ризику «полягає у змінах конкурентоспроможності

фінансової установи або її структур на зовнішньому ринку через значні коливання обмінних курсів» [98, с.65].

Ми вважаємо, що на цінову конкурентоспроможність фірми безпосередній вплив зміни курсу валют мають у реальному секторі економіки. Якщо брати до уваги специфічну природу банківських послуг, вплив курсових коливань на цінову конкурентоспроможність банків є незначною. Тому недоцільно виділяти даний вид ризику у якості окремого виду валютного ризику банківської установи.

Інші науковці розглядають економічний валютний ризик як вплив довгострокових коливань валютних курсів на конкурентні позиції клієнтів та контрагентів банківської установи, в результаті чого змінюється їх попит на послуги банківської установи. Зміна попиту призведе до зміни грошових потоків банку. Так, О.В. Васюренко зазначає: «Економічний (кон'юнктурний) ризик – це ризик, який пов'язаний з тим, що під дією зміни валютного курсу змінюється кон'юнктура і, як результат, змінюються конкурентні позиції клієнтів банку на внутрішньому або зовнішньому ринках» [107, с.364].

Як видно, даний вид ризику має вплив на грошові потоки банку навіть у тих випадках, коли не проводиться банком операцій в іноземній валюті, а також експозицією до цього виду ризику є усі грошові потоки банку від операцій з клієнтами. На нашу думку, даний вид ризику необхідно розглядати як кон'юнктурний ризик, який включають до групи ризиків бізнес-середовища, і не має потреби виділяти його як окремий вид валютного ризику банку.

Деякі науковці розглядають й інші види валютного ризику. Наприклад, С.Байрд також виділяє передбачений валютний ризик, який трактує як «ефект, який виникає при зміні валютних курсів на передбачені валютній експозиції» [102, с.13]. На нашу думку, таке визначення може бути використане для всіх видів наявних валютних експозицій, а тому виділяти такий вид ризику, як окремий, вважаємо за недоцільне.

М. Моффет виділяє також податковий валютний ризик як міру «податкових наслідків валютних експозицій» [62, с.98]. Ми вважаємо, що зміни податкового навантаження є результатом реалізації трансляційного валютного ризику чи

ризик переоцінки, а тому виокремлювати даний вид ризику також вважаємо недоцільним.

С.Е. Пивоваров зазначає, що в структурі валютного ризику, окрім валютно-курсового ризику (бухгалтерського та валютно-економічного) потрібно виділяти ризик країни. До такого ризику вчений відносить ризик валютного контролю та політичний ризик [152, с.110]. На нашу думку, зазначені ризики за суттю є нічим іншим як елементами ризику бізнес-середовища, які слугують факторами валютного ризику банку, однак яка не є окремим видом валютного ризику банку.

Тому, за способом реалізації ми пропонуємо виділяти транзакційний, трансляційний валютні ризики та ризик переоцінки. За здійсненим аналізом можна зробити висновок, що дані види ризиків здійснюють вплив на дохід та капітал банку у прямій (безпосередній, явній) формі. Проте, ми погоджуємося з точкою зору таких дослідників як Міщенко В.І., Вонг Е., які окрім прямої форми валютного ризику банку, виділяють також непрямую (опосередковану, неявну) форму. Суть непрямой форми валютного ризику банку пов'язана з впливом зміни курсів валют на якість активів банківської установи через зміни у кредитоспроможності контрагентів. Негативні коливання валютних курсів несприятливо позначаються на можливостях фізичних осіб та суб'єктів господарювання здійснювати платежі за кредитами, тому що вони мають набагато менше можливості ефективного управління валютним ризиком, порівняно з банківськими установами [187, с.29].

Доцільно виділяти такі трансмісійні канали реалізації непрямой валютного ризику [71, с.130]:

– по-перше, виникає при умові, що клієнти та контрагенти банківської установи мають власні валютні експозиції (наприклад, достатні обсяги залучених ресурсів (у тому числі і банківських кредитів) у валютах), коливання курсів валют впливають на їх фінансовий стан. Коливання валютних курсів негативно впливають на здатність корпоративного та банківського сектору розраховуватись за отриманими кредитами;

– по-друге, коливання валютного курсу має вплив і на вартість обслуговування кредитів, які отримані приватним сектором, котрий в більшості випадків, не має постійних доходів у іноземній валюті;

– по-третє, в результаті зміни курсів валют підвищується вплив валютного ризику на вітчизняний корпоративний сектор (експортерів та імпортерів), який веде до зниження рівня його конкурентоспроможності. Тоді спостерігається зниження обсягів реалізації товарів та послуг, що в результаті призведе до зниження кредитоспроможності корпоративних клієнтів банківської установи.

Отже, валютний ризик банку може реалізовуватися у формі прямого (транзакційного, трансляційного ризику та ризику переоцінки) та непрямого ризику. Вплив прямого валютного ризику впливає на надходження і капітал банку, а вплив непрямого валютного ризику позначається на грошових потоках клієнтів і контрагентів, а вже потім транспонується на грошові потоки банківської установи. Результати реалізації транзакційного і непрямого валютного ризику мають грошово-потоковий (економічний характер) та мають вплив на зміну економічної вартості банківської установи. Тому, за характером наслідків дані види ризиків будемо вважати різновидами економічного валютного ризику банку.

Трансляційний ризик та ризик переоцінки пов'язані з впливом коливань валютних курсів на відображення еквіваленту валютних позицій банківської установи у фінансовій звітності, що впливає на зміну балансової вартості банківської установи. Звертаючи увагу на бухгалтерський характер наслідків цих ризиків, то вважаємо за доцільне віднести їх до бухгалтерського валютного ризику банку.

Бухгалтерський валютний ризик банку має ретроспективний характер порівняно з моментом зміни валютних курсів, тому що відбувається переоцінка статей фінансової звітності, які сформувалися протягом попереднього періоду функціонування банківської установи та його структурних підрозділів розміщених за кордоном.

За рівнем агрегування, вважаємо за доцільне, розрізняти індивідуальний та портфельний валютні ризики банку. Будемо вважати, що індивідуальний валютний ризик- це ризик за окремою операцією банку в іноземній валюті або

операції з банківськими металами. Портфельний валютний ризик- це ризик за сукупністю операцій у іноземних валютах та банківських металах, які згруповані за певною ознакою. В залежності від управлінських цілей, можна виокремлювати портфельний валютний ризик банку у розрізі окремих валют або банківських металів, видів операцій, клієнтів, контрагентів або загальнобанківський портфельний валютний ризик.

В залежності від видів операцій в іноземній валюті, за якими виникає валютний ризик банківської установи, можна виділити такі його види:

1) операційний валютний ризик, який виникає при умові проведення операцій в іноземній валюті з метою задоволення власних потреб як суб'єкта підприємницької діяльності;

2) комерційний валютний ризик, який виникає за операціями банківської установи в іноземній валюті з обслуговування клієнтів;

3) торговий валютний ризик банку, який виникає в результаті здійснення спекулятивних операцій на грошових ринках з іноземними валютами і високоліквідними фінансовими інструментами, які номіновані в іноземних валютах, з метою отримання доходу за рахунок короткострокових змін валютних курсів.

В залежності від часових горизонтів впливу можна виділяти:

1) стратегічний валютний ризик банку, суть якого полягає, що в довгостроковій перспективі банки орієнтуються на обслуговування відібраних груп клієнтів за рахунок надання існуючих або розробки нових банківських продуктів, які надаються в іноземній валюті. Банки конкурують між собою за частку бізнесу у іноземних валютах, орієнтують свою стратегію на прибуткові валютні запозичення, відкривають підрозділи за кордоном. Тому, даний вид валютного ризику банку генерується стратегічними валютними експозиціями під впливом довгострокових стійких трендів щодо зміни валютних курсів;

2) тактичний валютний ризик банку, який виникає в результаті впливу середньострокових змін валютних курсів на тактичні валютні позиції, які сформовані банківською установою в результаті проведення власних або клієнтських операцій в іноземній валюті терміном до 1 року;

3) оперативний валютний ризик банку- це ризик, який виникає в результаті впливу короткострокових змін валютних курсів на торгові валютні позиції банківської установи. Він, в свою чергу, поділяється на арбітражний, який існує протягом одного операційного дня, та спекулятивний, який існує протягом декількох днів.

З точки зору М.А.Ребрика, за масштабами наслідків доцільно виділяти такі види валютного ризику банку:

1) прийнятний валютний ризик банку – це ризик, який має незначний вплив на показники діяльності банку і не потребує регулювання;

2) допустимий валютний ризик банку – це ризик, який має помірний вплив на показники діяльності банку, проте потребує регулювання з метою зниження до прийнятного рівня ризику;

3) критичний валютний ризик банку – це ризик, який призводить до втрати капіталу банку і який у разі відсутності підтримки (з боку власників, центрального банку) спричиняє припинення його діяльності;

4) катастрофічний валютний ризик банку – це ризик, який веде до банкрутства банку.

Деякі дослідники виділяють й інші види валютного ризику, проте варто звернути увагу на те, що при виділенні окремих видів валютного ризику банку потрібно виходити з того, що джерелом валютного ризику є зміни валютних курсів. Ризики, які мають інші джерела походження, ми вважаємо, не доцільно відносити до валютних ризиків банку.

За результатами здійсненого можна уточнити класифікацію валютного ризику банку (Таблиця 1.1).

Ефективність управління валютним ризиком банку залежить від точності врахування факторів валютного ризику і розгляду їх впливу на фінансові результати діяльності банківської установи та її капітал.

Головними факторами, які мають вплив на величину наслідків реалізації валютного ризику банку є: неочікувані зміни курсів валют та розміри окремих видів експозицій банку до валютного ризику.

Вчені ведуть дискусіюна рахунок того, зміну якого валютного курсу вважати головною причиною виникнення валютного ризику: реального чи номінального. Так, К.Панзаліс вважає, що основною причиною виникнення валютного ризику банку є зміни у номінальних валютних курсах [125, с.803]. З іншого боку, Є.Флуд та Д.Лессард доводять, що такою причиною є зміни у реальних валютних курсах [11, с.27].

Таблиця 1.1.

Уточнена класифікація валютного ризику банку

Види валютного ризику	
За видами валютних операцій:	- операційний; - комерційний; - торговий.
За характером наслідків:	- економічний; - бухгалтерський.
За періодом виникнення:	- наявний; - потенційний.
За рівнем агрегування:	- індивідуальний валютний ризик банку; - портфельний валютний ризик банку.
За часовим горизонтом впливу:	- стратегічний; - тактичний; - оперативний.
За способом реалізації:	- транзакційний; - трансляційний; - ризик переоцінки.
За масштабами наслідків:	- прийнятний; - допустимий; - критичний; - катастрофічний.
За формами:	- прямий валютний ризик банку; - непрямий валютний ризик банку.

Ми підтримуємо точки зору М.А.Ребрика який зазначає, що не зважаючи на те, яка різниця між реальними та номінальними валютними курсами є головною для визначення валютного ризику банку, дане розходження є менш важливим при емпіричних оцінках величини валютного ризику банку, тому що реальні й номінальні курси мають значну ступінь кореляції.

Так як валютний курс є ціною однієї валюти або банківського металу вираженої в одиницях іншої валюти, то його первинними курсоутворюючими факторами є попит та пропозиція на дані валюти або банківські метали на національних і міжнародних ринках.

При управлінні валютним ризиком банку потрібно враховувати, що вплив окремих факторів на формування попиту і пропозиції змінюється, також, у часі. Назміни валютного курсу в період, від декількох хвилин до декількох днів, впливають технічні, психологічні фактори, а також діяльність центральних банків [3, с.52].

Технічними факторами вважаються закономірності динаміки валютного курсу у минулому, які впливають на його рух у майбутньому.

Не менш важливу роль мають і очікування спекулянтів щодо динаміки зміни курсу валюти у майбутньому. Наприклад, якщо більшість спекулянтів вважають, що курс валюти у майбутньому зросте, не беручи до уваги те, чи достатніми були результати проведеного дослідження, то це призведе до підвищення курсу валюти в результаті зростання попиту на неї.

З метою впливу на курс національної валюти, Центральні банки країн можуть втручатися в операції з іноземною валютою та банківськими металами через купівлю-продаж іноземної валюти або золота. Валютні інтервенції здійснюються за рахунок золотовалютних резервів країни чи кредитів за умовами угоди «своп». Якщо брати до уваги місячний термін, то вплив зазначених факторів послаблюється, проте посилюється вплив фактору процентних ставок.

Тому, збільшення попиту на валюту з невеликою дохідністю сприятиме укріпленню її курсу, протилежна ситуація буде спостерігатися по відношенню до більш дохідної іноземної валюти.

Розглядаючи квартальні часові відрізки можна побачити, що зміна процентних ставок по іншому впливає на валютний курс. По-перше, зростання процентних ставок призводить до збільшення процента за кредитами, що призводить до їх меншої привабливості. По-друге, використання дорожчих кредитних коштів призводить до збільшення собівартості продукції, що, в свою чергу, веде до збільшення цін на товари у межах країни. Дані процеси супроводжуються зниженням попиту на національну валюту, що призведе до її девальвації [23, с.345].

Розглядаючи більш довші проміжки часу, можна побачити, що тенденція коливання валютного курсу залежить від фундаментальних факторів, які визначають стан національної економіки, основними серед яких можна виділити:

1. динаміка обсягу внутрішнього національного продукту;
2. темп інфляції;
3. рівень безробіття;
4. державний бюджетний дефіцит і надлишки.

Потрібно брати до уваги і дію шоківих факторів, які, в залежності від масштабів, можуть мати вплив на валютні тренди в різних проміжках часу. До цих факторів можна віднести стихійні лиха (землетруси, цунамі, тайфуни, повені й т.д.), політичні та соціальні події (політичні скандали, вибори, війни, терористичні акти й т.д.), спекулятивні атаки тощо.

Як уже було сказано, головним фактором валютного ризику банку, окрім несподіваних змін валютних курсів, є розмір окремих видів валютних експозицій банківської установи, величина якої залежить від розміру валютної позиції і еластичності вартості позиції по курсу.

Виділяють пряму (транзакційну, трансляційну та стратегічну) та непряму експозиції до валютного ризику [122, с.97]. Для транзакційної та трансляційної експозицій значення еластичності завжди дорівнює одиниці, а для інших воно може бути як більшим, так і меншим від одиниці.

Розмір стратегічної валютної позиції визначається орієнтацією банківської установи на обслуговування певних груп споживачів за рахунок надання існуючих і нових банківських послуг у сфері валютних операцій. У даному

випадку потрібно, також, врахувати вплив стратегічного ризику. Стратегічний ризик – це наявний чи потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неправильні управлінські рішення, неналежну реалізацію прийнятих рішень і неадекватне реагування на зміни в бізнес-середовищі [18, с.112].

Основними зовнішніми факторами, які визначають розмір стратегічної позиції, є прогностичні показники політичної, економічної та маркетингової ситуації у країні.

Відносно непрямого валютного ризику банку, еластичність залежить від співвідношення чистих доходів клієнтів та контрагентів банку і їх витрат на обслуговування кредитної заборгованості, ступеню забезпеченості кредитів.

Валютні позиції різних видів є ендogenous фактором валютного ризику банку, проте не всі вони можуть контролюватися банком. Суттєвим ендogenous фактором валютного ризику банку є стратегічний ризик, який виникає через неправильні управлінські рішення, неналежну реалізацію прийнятих рішень і неадекватне реагування на зміни в бізнес-середовищі [98, с.113].

Таким чином, ми вважаємо, що запропонована в дипломній роботі систематизація видів валютного ризику банку й факторів, що його обумовлюють, дасть можливість ризик-менеджерам банку методичне забезпечення оцінки, регулювання та контролю їх впливу на різних часових горизонтах.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.

За результатами дослідження можна зробити такі висновки:

1. Здійснено аналіз ознак валютних операцій і наведено таке визначення терміну «валютні операції», як врегульовані нормами національного законодавства та міжнародно-правовими угодами вольові дії фізичних та юридичних осіб (резидентів та нерезидентів), які спрямовані на встановлення, зміну, припинення та реалізацію прав і обов'язків, які стосуються предметів, належних до валютних цінностей, а також дії, які пов'язані з використанням в якості засобу платежу або транскордонному переміщенню валютних цінностей.

2. Запропоновано структурно представити ризик як сукупність взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих елементів: джерела ризику, експозиції до нього та наслідків його реалізації.

3. Запропоновано трактувати поняття «валютний ризик банку» як вартісну міру наслідків реалізації загрози або шансу, ймовірність яких обумовлена впливом короткострокових, середньострокових та довгострокових неочікуваних коливань валютних курсів (які слугують джерелом ризику) на валютну експозицію банківської установи протягом визначеного часового горизонту.

4. Розглянуто і систематизовано класифікації валютних ризиків банків. Зважаючи на специфіку банківської діяльності, валютний ризик банку може реалізовуватися у формі прямого та непрямого ризику і поглиблено наступні класифікаційні ознаки: «за способом реалізації» (шляхом обґрунтування доцільності виділення транзакційного, трансляційного валютного ризику банку ризику переоцінки), «за масштабами наслідків» (шляхом аргументування доцільності врахування рівня потенційної підтримки з боку власників банку та НБУ в разі критичної ескалації ризику).

5. З урахуванням запропонованої структурної характеристики валютного ризику банку, систематизовано та охарактеризовано фактори, які впливають на величину наслідків його реалізації: фактори, що обумовлюють динаміку валютних курсів на різних часових горизонтах, а також фактори, що впливають на величину експозиції до виділених у роботі форм та видів валютного ризику.

РОЗДІЛ 2.

МЕХАНІЗМУ ПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМ РИЗИКОМ У КОМЕРЦІЙНИХ БАНКАХ УКРАЇНИ.

2.1. Вибір та застосування методів оцінки та регулювання валютного ризику в банку.

Процес мінімізації валютного ризику розпочинається з ідентифікації ризику, яка заснована на безперервному спостереженні внутрішнього і зовнішнього середовища банківської установи, тобто за структурою активів і пасивів банку та кон'юнктурою на валютному ринку. Зміни, які відбуваються у зовнішньому або внутрішньому середовищі банківської установи мають вплив на фінансовий результат, тому і виникає необхідність визначення походження ризику.

Після ідентифікації процес мінімізації валютного ризику банківської установи передбачає виконання аналізу та оцінки з метою визначення величини ризику. Завданням аналізу валютного ризику банківської установи є визначення факторів та їх впливу на величину ризику, де врахування максимальної кількості факторів із врахуванням їх питомої ваги дає можливість найбільш точно описати ризик, при чому, інформацію відносно факторів, які мають вплив на структурні елементи валютного ризику, варто отримувати з різноманітних внутрішніх (управлінський облік, власна база даних банківської установи, маркетингові дослідження, анкетування експертів тощо) і зовнішніх джерел (інформаційні послуги агентств новин та фінансової інформації, статистичні видання, засоби масової інформації, законодавчі акти тощо). Зібрана інформація має бути оброблена відповідно до поставленої мети і повинна враховувати специфіку аналітичної моделі, яка використовується.

Після здійснення аналізу ризику, здійснюють кількісне оцінювання, при цьому застосовують коефіцієнтний метод, або метод індикаторів, який широко застосовується через швидкість і простоту розрахунку коефіцієнтів, за допомогою яких відбувається оцінка валютного ризику, проте, недоліком цього методу є

відображення розміру ризику тільки у статистиці, що не дає можливості оцінити його динамічну складову.

З метою оцінки валютного ризику Національний банк встановив ліміти відкритої валютної позиції. Згідно з постановою Правління Національного банку України № 290 від 12.08.2005 року, яка прийняла положення «Про порядок встановлення Національним банком України лімітів відкритої валютної позиції і контроль за їх дотриманням уповноваженими банками» визначено ліміти загальної відкритої довгої позиції банку та короткої.

В даний період нормативне значення, яке використовується регулятором для лімітів відкритої валютної позиції, регламентується постановою Правління Національного банку України від 22.06.2011 року № 205 «Про встановлення лімітів відкритої валютної позиції банку» із змінами, внесеними згідно з Постановою Національного банку N 346 від 17.08.2012 .

Суть методу дисбалансів полягає у тому, щоб обчислити величину відкритої позиції банківської установи в абсолютному вираженні, за здійсненими розрахунками може бути визначена як статична, так і динамічна валютна позиція банку. Достовірна оцінка величини та знака загальної відкритої позиції банківської установи дає можливість приймати адекватні рішення для мінімізації валютного ризику, створеного загальною відкритою позицією банку, і якомога зменшувати її, саме тому і виникає необхідність банку щодня визначати розмір та знак своєї загальної відкритої позиції.

Методологія оцінки ризику VaR (Value-at-risk) почала використовуватись з кінця 90-х років після впровадження Базельських рекомендацій, суть якої полягає у визначенні максимальної величини витрат за кожною окремою валютною позицією за заданого рівня довірчої імовірності та на визначений період часу. На практиці для розрахунку VaR використовують такі методи:

- метод історичного моделювання;
- дельта-нормальний метод;
- метод Монте-Карло.

За методом історичного моделювання величина втрат від валютного ризику визначається виходячи з максимального відхилення валютного курсу за визначений проміжок часу. Перевагами цього методу є простота у розрахунку та зручність в інтерпретації, проте за допомогою методу історичного моделювання не має можливості спрогнозувати максимальну величину втрат від валютного ризику та «шоків».

Суть дельта-нормального методу полягає у визначенні величини максимальних втрат банківської установи виходячи з гіпотези існування нормального розподілу значень валютних курсів на заданому періоді часу. Даний метод дозволяє прогнозувати втрати на коротких періодах часу, але в період кризи результати таких прогнозів можуть бути неточними і викривленими через те, що розподіл величин у період нестабільної економічної ситуації не є нормальним.

Застосування методу Монте-Карло передбачає наявність відповідних статистичних програмних засобів і проведення великої кількості розрахунків. Цей метод є складним у розрахунках та важким для сприйняття керівництва банківської установи, проте його перевагою є те, що його застосування дає можливість отримувати точні результати при умові стабільної економічної ситуації на коротко- та середньострокових періодах часу.

Використання VaR – методології передбачає обов'язкове здійснення бек-тестінгу, тобто перевірку моделі на адекватність, тобто такими, які за весь період бек-тестінгу по відношенні кількості перевищень змін вартості портфеля розрахованих значень ризикованих вартостей до загальної кількості значень не більша, ніж імовірність перевищення розрахованого значення VaR.

VaR – методологію пропонується Базельськими рекомендаціями для оцінки ринкових ризиків та активно використовується закордоном, проте в українських реаліях при умові нестабільності економічної ситуації виникають такі малоімовірні події, які знаходяться на «хвостах» розподілу під час розрахунку VaR, тому дуже часто не враховуються, через це великої популярності серед банківських установ набуло використання методів стрес-тестування, яке дає

можливість оцінити розмір втрат банку за окремими позиціями при настанні шоків подій. Основними методами стрес-тестування є сценарне стрес-тестування та стрес-тестування чутливості.

Сценарій стрес-тестування - це модель ймовірного розвитку подій на які впливають різні фактори ризику. Сценарії стрес-тестування повинні брати до уваги усі передумови, виникнення яких може вплинути на фінансову стабільність банку. Ефективність даного аналізу залежить від професіоналізму та підготовки експертів, припущення та судження яких є неформалізованими, проте дуже вагомими складовими сценарію. У зв'язку з багатогранністю та складністю економічних процесів спеціалісти змушені оперувати загальними закономірностями та тенденціями з урахуванням історичних взаємозв'язків і спиратися на власні спостереження та досвід.

Суть стрес-тестування чутливості полягає в дослідженні впливу на діяльність банківської установи одного чи кількох взаємопов'язаних факторів ризику. При використанні цього підходу стрес-тестування здійснюється оцінка впливу миттєвої зміни одного фактора ризику, при умові, що інші базові умови залишаються незмінними. Незважаючи на те, що зазначеному методу не вистачає історичного і економічного змісту, що може обмежувати його доцільність для прийняття стратегічних рішень, тестування чутливості є важливим методом проведення оперативного стрес-тестування, наслідки якого важко переоцінити при підготовці певних заходів для зменшення рівня ризику.

Тому, нами було визначено, що на даний період час доцільними методами кількісної оцінки валютного ризику є VaR-методологія та стрес-тестування. Основними методами розрахунку VaR є методи історичного моделювання, дельта-нормальний підхід та метод Монте-Карло. Застосовувати VaR варто в умовах стабільності валютного ринку, проте при існуванні кризових явищ краще використовувати стрес-тестування.

Наступним етапом управління валютним ризиком є мінімізація ризику, яка здійснюється через управління валютною позицією банку. На нашу думку, значної актуальності набуває удосконалення методів попередження валютного ризику

банку, які дають можливість регулювати розміри потенційних індивідуальних і портфельних експозицій, також, їх використання потребує значно меншого фінансування, порівняно з застосуванням реактивних методів регулювання експозиції і наслідків реалізації валютного ризику. До методів попередження валютного ризику за окремими угодами відносяться вибір валюти договору, використання валютних застережень у формі встановлення валюти прив'язки і лімітування.

Попередження портфельного ризику варто здійснювати з використанням валютних застережень у формі встановлення валютної прив'язки, а також лімітування і диверсифікації шляхом розробки і реалізації маркетингових та операційних стратегій з використанням інструментарію трансфертного ціноутворення.

Регулювання впливу зміни валютних курсів на надходження та капітал банківської установи може здійснюватись шляхом урахування стратегії банківської установи в області управління валютним ризиком в результаті укладання фінансових договорів в іноземній валюті. Одним із найпопулярніших контрактних методів регулювання валютного ризику банку є використання валютних застережень, під якими вважають умову у фінансовому договорі, яка передбачає перегляд суми платежу пропорційно коливанні курсу валюти застереження за встановленим у договорі способом з метою захисту сторін від валютного ризику. Тому, валютне застереження може формулюватися у якості встановлення валюти прив'язки та як угода з транспозиції ризику (*risk-shifting (risk-transfer) agreement*), проте остання відноситься до методів регулювання наслідків реалізації валютного ризику.

Ми вважаємо, що даний метод регулювання валютного ризику банку варто застосовувати при укладанні лише обмеженого кола договорів в іноземній валюті, в результаті складності формулювання валютного застереження та необхідність роз'яснення клієнту/контрагенту доцільності його використання.

Ще одним дієвим методом попередження індивідуального і портфельного валютного ризику є лімітування, тобто банк встановлює для себе допустиму

величину ризику відповідно до головної мети його діяльності – місії, за допомогою цього методу банк обмежує різні параметри ризику.

З метою недопущення перевищення лімітів, банківська установа своєчасно обмежує кількість проведення операцій в іноземній валюті. У випадку, коли величина наявних позицій перевищує граничний рівень, банку потрібно застосовувати методи оптимізації або трансферту валютного ризику.

Банки використовують ліміти також з метою забезпечення диверсифікації операцій банків у розрізі окремих іноземних валют, строків, видів фінансових інструментів, видів операцій (щодо розміщення коштів, щодо залучення коштів). Застосування лімітів сприяє диверсифікаційним процесам шляхом регулювання концентрації фінансових ресурсів з однаковими характеристиками за джерелами залучення і напрямками їх розміщення.

Диверсифікація виступає дієвим інструментом попередження портфельного валютного ризику банку, тому що на практиці результати діяльності окремих бізнес-одиниць банку, що займаються різними видами фінансових операцій, не є ідеально корельованими (коефіцієнт кореляції відмінний від одиниці), тому в результаті проведення операцій з відмінними параметрами (у різних валютах, з різними видами активів, з різними контрагентами тощо) досягається ситуація, коли збитки окремих бізнес-одиниць компенсуються доходами інших або, коли не спостерігається одночасна реалізації максимальних потенційних втрат за всіма бізнес-одиницями.

Потужною технікою модифікації грошових потоків банківської установи в залежності від обраної стратегії та прогнозу змін зовнішнього середовища є використання трансфертного ціноутворення, суть якого полягає у створенні внутрішнього ринку фінансових ресурсів банківської установи, що умовно перерозподіляються між його окремими бізнес-одиницями з використанням трансфертних ставок.

Якщо в результаті здійснення трансфертного ціноутворення відбувається структурне балансування, в основному, валютних грошових потоків за потенційними договорами, то на основі техніки випередження і відставання

(leading and lagging) відбувається прискорення або уповільнення внутрішніх і зовнішніх розрахунків за вже складеними договорами [52, 120, 127, 109, 113].

На тлі девальваційних очікувань щодо курсу національної валюти банківській установі варто зменшувати періоди платежів (leading) за договорами в іноземній валюті на користь клієнтів та контрагентів, і здійснювати пролонгацію (lagging) платежів за договорами на користь банку.

Варто також зауважити, що зміна періодів платежів може здійснюватись як у розрізі розрахунків між окремими бізнес-одинацями банку (intrabank leads and lags), так і в з клієнтами результаті здійснення операцій з контрагентами (interbank leads and lags). Проте, варто враховувати, що використання такої техніки із клієнтами і контрагентами пов'язано з виникненням нормативних колізій, часто у фінансових договорах передбачаються штрафні санкції як на випадок їх дострокового виконання, так і за затримку платежів.

Оптимізація розміру експозиції за певними видами валют може відбуватися також в результаті проведення конверсійних операцій [94, с.113], такі операції передбачають обмін однієї валюти на іншу. Це дає можливість ліквідувати перевищення внутрішніх і зовнішніх лімітів валютного ризику банку або створити спекулятивну позицію в очікуванні сприятливих коливань валютних курсів.

Регулювання наслідків реалізації валютного ризику банку відбувається шляхом їх трансферту або фінансування, ці методи базуються на принципі превентивності та спрямовуються на мінімізацію масштабів втрат від несприятливих змін валютних курсів.

Трансферт негативних наслідків відбувається на основі страхування, використання угод з транспозиції валютного ризику банку та синтетичного хеджування.

Суть страхування полягає у передачі валютного ризику банку страховій компанії, яка компенсує банку втрати від несприятливих коливань валютних курсів. У страховій угоді фіксується курс валютої позиції на момент її створення, період існування позиції та обумовлюється масштаб коливань валютного курсу, який приймається у якості страхового випадку.

До натурального управління валютною позицією відносять також і метод неттінг, суть якого полягає у покритті позиції за видами валюти, в результаті створення протилежної позиції в тій же валюті, при цьому очікується, що обмінні курси валюти будуть рухатися таким чином, що збитки чи прибуток на першу ризикову відкриту валютну позицію буде покриватися прибутком (збитками) по іншій валютній позиції (компенсаційний ризик).

Використання конверсійних операцій з метою управління валютним ризиком полягає у тому, що наднормативний обсяг позиції запевною іноземною валютою може бути зменшений в результаті її обміну на іншу валюту, за якою обсяг позиції був нижчий порівняно з нормативним.

Суть структурного балансування полягає у потребі підтримувати таку структуру активів та пасивів, яка дасть можливість перекрити збитки від коливання валютного курсу доходом, отриманим від цієї самої зміни заіншими позиціями балансу, сутність даного методу полягає в отриманні максимальної кількості закритих позицій.

«Leads and Lags» (випередження та відставання) – метод мінімізації валютного ризику банківської установи, який полягає у маніпулюванні періодами здійснення розрахунків, який застосовується в той період, коли очікуються різкі зміни курсів валютної ціни чи платежу. Застосування даної тактики дає можливість закрити короткі позиції за певними валютами до зростання їх ринкового курсу, а довгі – до зниження курсу.

Традиційні прийоми натурального управління валютною позицією банківської установи не є достатньо гнучким методом мінімізації валютного ризику, для здійснення змін у структурі балансу потрібно витратити час та ресурси.

У світовій банківській практиці, крім зазначених натуральних методів трансферту валютного ризику банку, часто використовуються і синтетичні методи, хеджування, які здійснюються шляхом створення протилежної (до спотової) позабалансової позиції за допомогою валютних деривативів (форвардів, ф'ючерсів, опціонів, свопів, свопціонів тощо) [52, 120, 127, 109, 113].

Різновидом синтетичного регулювання виступає крос-хеджування, суть якого полягає в створенні валютних контрпозицій за рахунок деривативів, деномінованих у інших іноземних валютах. Умовою використання цього методу є наявність значної додатної кореляції між динамікою курсу валютної позиції та курсу валюти номінації деривативу, цей метод використовується в умовах, коли ринок похідних фінансових інструментів у заданій валюті відсутній або є неліквідним.

Форвардні угоди представляють собою операції купівлі-продажу валюти з постачанням у періоді, що перевищує два робочі дні з дня укладання угоди. Згідно з даним контрактом одна сторона бере на себе зобов'язання здійснити поставку іноземної валюти за узгодженим в контракті курсом на зазначену дату, а інша сторона зобов'язується прийняти цю поставку та здійснити виплату відповідної суми коштів в іншій валюті, при чому сума та тривалість контракту не стандартизовані та встановлюються за домовленістю сторін.

Ф'ючерсні угоди – це контракти на купівлю або продаж стандартизованої суми іноземної валюти завстановленим курсом на конкретну дату в майбутньому, валютний курс фіксується на дату укладання угоди. Ф'ючерси укладаються та перепродаються на біржовому ринку, що підвищує їх надійність та рівень страхування валютних ризиків.

Валютні опціони – це угода між покупцем опціону та продавцем валют, яка надає право покупцеві опціону купувати або продавати за встановленим курсом суму валюти протягом певного проміжку часу за винагороду, яка сплачується продавцю. Валютний опціон здійснює захист власника від несприятливих змін валютних курсів, якщо ж валютний курс змінився у сприятливому напрямку, власник опціону може відмовитися від його виконання та обміняти валюту не користуючись опціоном.

Своп – це угода, яка пов'язана з купівлею або продажем валюти при умові фіксованого валютного курсу з одночасним укладанням зворотної угоди. При укладанні валютних своп-контрактів періоди розрахунків, як правило, не зберігаються, банки користуються своп-контрактами для страхування ризиків

валютних операцій та операцій з іншими валютними цінностями, виконання яких може призвести до виникнення короткострокової валютної позиції.

Порівняно з натуральними методами, використання валютних деривативів має такі переваги, як гнучкість, оперативність та точність регулювання валютної експозиції. Варто зауважити, що в Україні діяльність банків на ринку валютних деривативів обмежена на законодавчому рівні.

Покриття негативних наслідків від очікуваних змін валютних курсів може відбуватися в результаті розширення процентної маржі, до складу якої за контрактом у іноземній валюті враховують надбавку за ризик – «цінову подушку» [18, с.112].

Суть методу фінансування наслідків реалізації валютного ризику банку за рахунок поточних доходів полягає в компенсації негативних наслідків змін валютних курсів за рахунок поточних грошових потоків банківської установи без попереднього створення будь-яких внутрішніх або зовнішніх резервних фондів. Цей метод варто використовувати для фінансування тільки прийнятних ризиків, здійснення яких має не суттєвий вплив на грошові потоки банківської установи та досягнення ним цільового рівня прибутку.

Отже, можемо виділити переваги і недоліки інструментів хеджування валютного ризику. Основними перевагами використання деривативів для банківської установи є:

- гнучкість і оперативність – велика кількість різновидів деривативів дає можливість суб'єктам ринку задовольняти будь-які вимоги в будь-який час;
- швидке реагування на зміну розмірів відкритих позицій, які можна швидко «перекрити» полярною до неї позабалансовою позицією і таким чином зменшити розмір потенційних втрат від коливання валютних курсів;

Використання деривативів містить певні обмеження та недоліки, які потрібно враховувати:

- потреба у функціонуванні ліквідного строкового ринку, який дає можливість здійснювати операції з похідними інструментами в будь-яких обсягах

та в будь-який час, без цього значно зменшується ефективність управління ризиками в такий спосіб;

– додаткові законодавчі обмеження – більшість країн впроваджує додаткові нормативні обмеження для функціонування банківських установ на ринках похідних фінансових інструментів для обмеження спекулятивних операцій банків, але в окремих випадках такі обмеження мають вплив на спектр інструментів мінімізації ризику та банк стає більш схильним до нього;

– надмірна стандартизація, яка виникає при використанні окремих видів деривативів (ф'ючерси), що має вплив на гнучкість в проведенні операцій хеджування.

Отже, методи управління валютного ризику банківської установивартоподілити на дві групи: ті, які базуються на натуральному управлінні валютною позицією та ті, основою яких є синтетичне управління валютною позицією. Методи натурального управління валютною позицією є простими і доступними у застосуванні, проте вони є витратними для банку, і не дають можливості достатньо швидко реагувати на зміну зовнішнього середовища. До групи методів синтетичного управління валютною позицією банківської установи відносять деривативи, основними перевагами використання яких є швидкість реагування на зміни зовнішнього середовища та гнучкість щодо управління валютною позицією банківською установою, проте відсутність активного ринку строківих похідних інструментів та певні законодавчі обмеження значно звужують можливість їхнього використання.

2.2. Особливості управління валютним ризиком комерційних банків на сучасному етапі ринкових перетворень в Україні.

Беручи до уваги практику сучасних днів, можна стверджувати, що надмірна відкритість та інтегрованість у світові процеси національних економік, зменшення регулятивних заходів і валютних обмежень на міжнародних і внутрішніх фінансових ринках супроводжується надвисокою чутливістю і незахищеністю від світових кризових впливів навіть держав із високими показниками економічного розвитку [57, с.174].

Національний банк України із покращенням показників економічного розвитку країни також здійснював часткову лібералізацію умов проведення валютної діяльності, але наслідки впливу світової і внутрішньої криз показали, що вітчизняна економіка ще не досягла потрібного рівня перетворень, коли б з допомогою ринкових механізмів реалізувались процес саморегулювання економічних показників.

Як зазначає проф. М. Павловський, «ринкова система є ефективна тільки при умові раціональної структури економіки, проте вона не має можливості сама по собі цілеспрямовано формувати структуру економіки, виробництва [1, с.8]. Україна ж, як країна з трансформаційною економікою, не може без використання окремих валютних обмежень нівелювати негативні прояви лібералізації, захищати внутрішні інтереси, стримувати дестабілізуючі потоки іноземних капіталів, рівень доларизації вітчизняної економіки тощо, також при інтернаціоналізації та глобалізації економічного життя, механізм валютного ринку дає можливість створювати умови для значних валютних спекуляцій, що веде до стихійного руху гарячих грошей, змін валютних курсів, погіршення валютно-економічної стабільності країни. При невеликій ємкості внутрішнього валютного ринку, щоденний оборот якого становить в середньому 100-200 млн. дол. США, тоді як у світі 1,2 трлн. дол. США, відсутність валютних обмежень робить його високо волатильним, а курс національної валюти – нестійким та привабливим для спекулятивних ігор, для порівняння можна зазначити, що частка внутрішнього

валютного ринку Великобританії становить 31,1% від світового, США – 15,7%, Італії – 1% [9, с. 4].

Згідно з законодавством на Національний банк України покладено завдання регулювання валютного ринку в Україні. У ст. 45 Закону України “Про Національний банк України” зазначено, що Національний банк визначає структуру валютного ринку України та здійснює організацію торгівлі валютними цінностями згідно з законодавством України про валютне регулювання. На Національний банк покладено повноваження щодо визначення офіційного курсу національної грошової одиниці до іноземних валют із здійснення валютних інтервенцій з метою стабілізації валютного ринку та зменшення валютного ризику для банків.

Джерелом валютного ризику та одним із основних факторів наслідків його реалізації є зміна валютних курсів. З часів введення в обіг національної української валюти – гривні її офіційний курс до долара США зріс більше, ніж в 4,56 рази та станом на 22.04.2013 склав 7,99 грн. за дол. США [60].

Проте, динаміка курсу гривні до долара США протягом даного періоду була нерівномірною, внаслідок валютної кризи 1998 р. можна було спостерігати різкий девальваційний сплеск. Послаблення офіційного курсу гривні протягом 1998 р. склало 80,46 %, 1999 р. – 52,29 %, 2000 р. – 4,13 % [60]. Тільки за результатами 2001 р. встановлено ревальвацію на 2,42 %, яка була спричинена, в основному, дефіцитним фінансуванням економіки США у результаті кризи перевиробництва і зростання військових витрат [11, с.104]. Проте протягом 2002-2007 рр. коливання ринкового курсу гривні до долара США були незначними, більш мінливою спостерігалася динаміка курсу гривні до євро.

Кризовими для валютного ринку України виявилися 2008 та 2009 роки, з вересня 2008 р. спостерігалася значне перевищення попиту над пропозицією іноземної валюти як на міжбанківському, так і на готівковому сегментах валютного ринку. Зростання попиту було викликано, в основному, діями НАК «Нафтогаз України», яка готувалася до значного збільшення цін на паливо з 2009 р., підвищенням потреби вітчизняних банківських установ у доларових ресурсах в

умовах відносного надлишку гривневої ліквідності [8], ажіотажним переведенням гривневих депозитів населення у готівкову іноземну валюту внаслідок рейдерської атаки на ПАО «Промінвестбанк». Зазначені тенденції спостерігались на тлі поступового зменшення пропозиції іноземної валюти в результаті зменшення експортних надходжень і ускладнення доступу резидентів до зовнішніх джерел запозичень в процесі поглиблення світової економічної кризи [12, с. 47], активізації відпливу з країни капіталу, зацікавленого в отриманні курсового прибутку в очікуванні девальвації гривні (з березня по жовтень 2008 р. нерезиденти продали ОВДП на суму 1,3 млрд. грн. У результаті від'ємне сальдо за операціями купівлі-продажу нерезидентами внутрішніх облігацій банківських установ склало 413 млн. дол. США, а за операціями з цінними паперами Уряду – 226 млн. дол. США.) [8].

НБУ продовжує утримувати стабільність офіційного курсу гривні до долара США, який за підсумками березня залишився на рівні попереднього місяця – 7,99 грн./дол. США.

Рис. 2.1. Відхилення офіційного курсу грн./дол. США від міжбанківського в 2012 р.

Національний банк України з метою стабілізації валютного курсу гривні, починаючи з вересня 2008 р. здійснював активні інтервенції з продажу іноземної валюти, обсяг яких упродовж четвертого кварталу 2008 р. склав 10,43 млрд. дол. США. Проте, на міжбанківському та готівковому сегментах валютного ринку України у даному періоді відбулося знецінення гривні до долара США на 72,65 та 71,62 % відповідно. [55, с.56]

НБУ продовжував проводити інтервенції з продажу іноземної валюти включно до лютого 2010 р., обсяг яких склав 22,51 млрд. дол. США. Під впливом даних тенденцій міжнародні резерви України скоротилися з вересня 2008 р. по лютий 2010 р. на 35,65 % (13,38 млрд. дол. США) з 37,53 до 24,15 млрд. дол. США, станом на 01.01.2011 обсяг міжнародних резервів склав 34,58 млрд. дол. США, за 2012 зменшився на 22,8% - до 24,546 млрд. доларів. На низхідну динаміку міжнародних резервів, на тлі додатних інтервенцій на валютному ринку, в основному мало вплив здійснення платежів з погашення державного і гарантованого державою боргу та кредитів МВФ і курсова переоцінка.

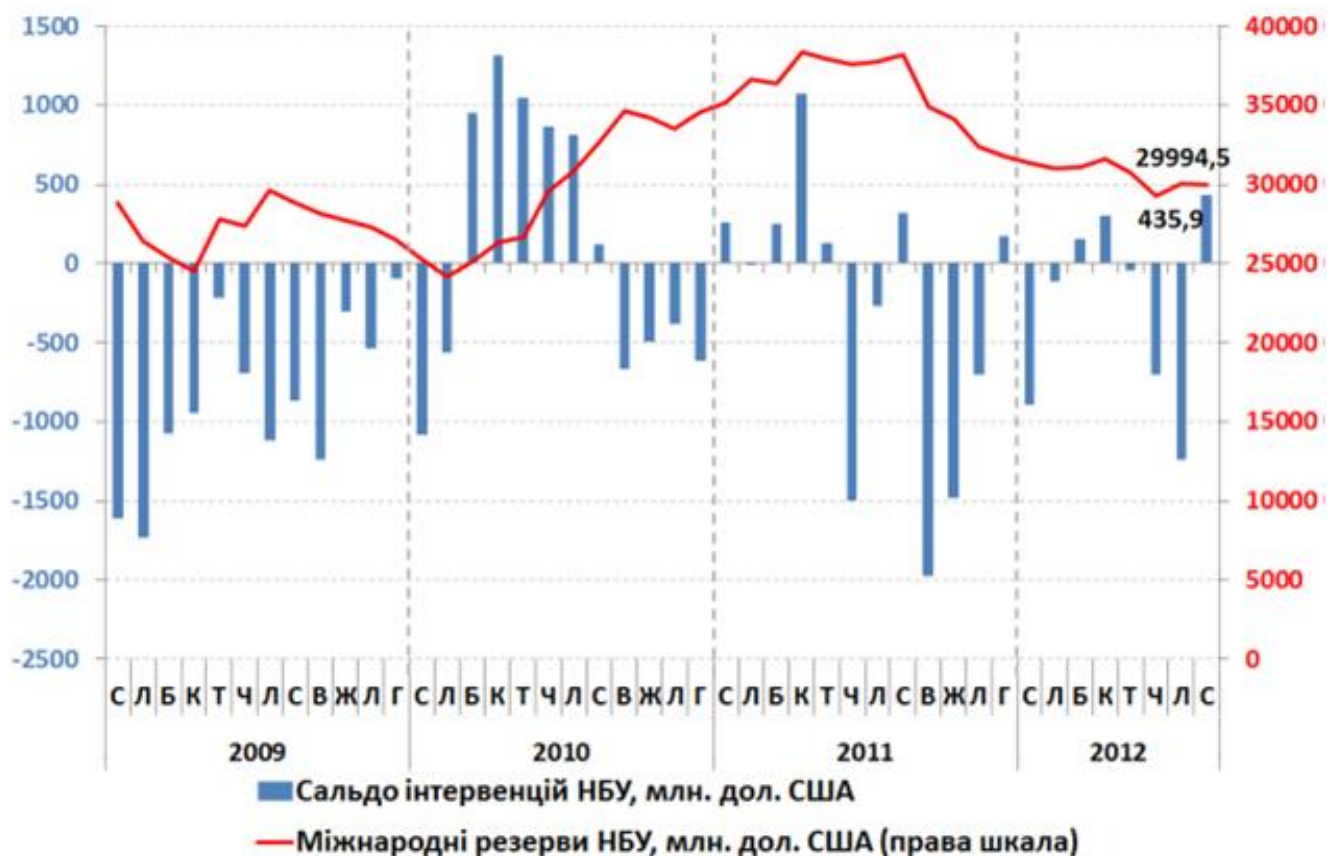

Рис. 2.2. Міжнародні резерви та динаміка інтервенцій НБУ в 2009 – 2012 рр.

Тому, традиційна прив'язка номінального якоря монетарної політики до курсової динаміки і жорстке таргетування Національним банком України курсу гривні до долара США не виключає можливості дестабілізації ситуації на валютному ринку України.

На готівковому валютному ринку в серпні гривня за операціями з продажу доларів США девальвувала на 0,09% – з 8,118 грн./дол. США на кінець липня до 8,14 грн./дол. США на кінець серпня (з початку року – девальвувала на 0,9%).

Зростання пропозиції валюти становило 5,2% до 1,6 млрд. дол.США, у той час як попит знизився на 0,3% до 2,3 млрд. дол. США. Відповідно від'ємне сальдо продажу/купівлі готівкової валютискоротилося порівняно з липнем на 10,8% до 0,7 млрд. дол. США (зпочатку року від'ємне – 4,5 млрд. дол. США – проти 7,8 млрд. дол.США у січні-серпні 2011 року).

Про збереження девальваційних очікувань населення тареального сектору свідчить і зростання заощаджень в інвалюті. Загальний рівень депозитів зріс на 0,6% до 520 млрд. грн. за рахунок валютної складової (зростання на 1,4% до 223,14 млрд. грн.), у національній валюті депозити залишилися на рівні липня. Депозити фізичних осіб у інвалюті зросли на 2,5% до 166,6 млрд. грн. За таких умов готівка поза банками скоротилася на 0,4% до 200,8 млрд. грн. Офіційний курс гривні до євро у серпні девальвував на 2,4% (зпочатку року ревальвував – на 2,6%) – з 9,7882 грн./євро на кінець липня до 10,03 грн./євро на кінець серпня, що обумовлено девальвацією долара США відносно євро на міжнародних валютних ринках (долар США девальвував на 2,4% – з 1,2446 дол. США/євро на кінець липня до 1,254 дол. США/євро на кінець серпня).

Дослідження динаміки показників України вказують на наявність значних системних суперечностей, які загрожують стабільності курсу гривні. Так, значна імпортозалежність, яка спричинена надмірним рівнем споживання в умовах нерозвиненості внутрішнього ринку і високим рівнем залежності України від зовнішнього енергопостачання, призводить до перманентного погіршення сальдо зовнішньої торгівлі (починаючи з 2006 р. спостерігається дефіцит поточного рахунку, який у 2010 р. зріс до 2,6 млрд. дол. США (1,9 % від ВВП) порівняно з

1,7 млрд. дол. США за результатами 2009 р. (1,5 % від ВВП), який за підсумками 2012 року збільшився в 1,7 рази в порівнянні з 2011 роком - до 4,174 млрд дол. [8; 16].

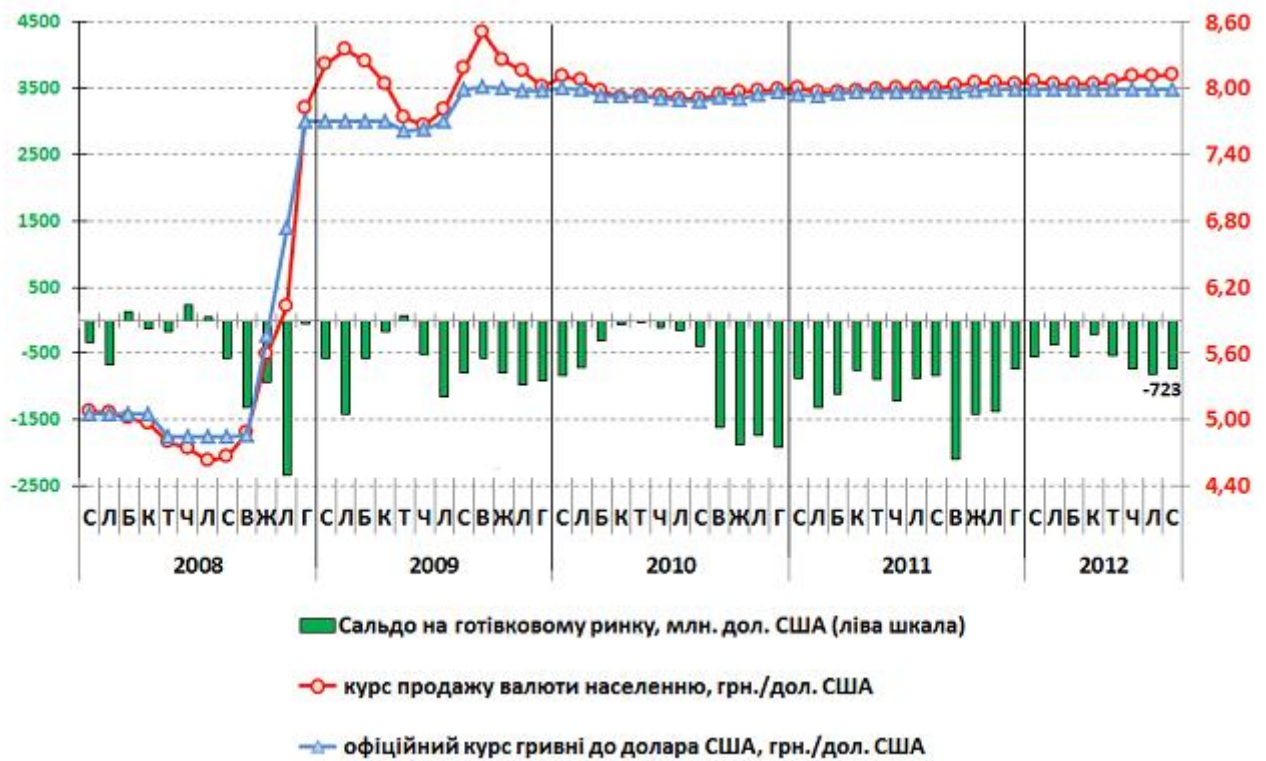

Рис. 2.3. Операції та курс гривні до долара США на готівковому валютному ринку в 2008 – 2012 рр.

Висока експортна спеціалізація України на невеликій кількості товарних груп, насамперед – сировинного характеру, спричиняє суттєву залежність економіки України від кон'юнктури світових ринків та курсових коливань. Прискорене збільшення зовнішнього боргу України значно підвищує її уразливість до зовнішніх шоків. Валовий зовнішній борг України за станом на 1 січня 2013 року становив 135 млрд. дол. США. Зростання номінального обсягу валового зовнішнього боргу протягом 2012 року (на 8.8 млрд. дол. . США) було зумовлено значними зовнішніми залученнями реального сектору економіки. Також банківський сектор продовжив скорочувати свої зовнішні зобов'язання, відносно ВВП борг скоротився до 76.6% порівняно з 77.3% на початок

року. Ступінь зазначеної уразливості посилюється в результаті неефективного використання залучених ресурсів, значна частина яких спрямовується не на інвестиційні цілі, а на приватне споживання через механізми перезапозичення банками цих ресурсів фізичним особам [55].

Основним фактором формування валютних експозицій банківських установ, приватного та корпоративного сектора і держави, яка спричиняє посилення їх уразливості до зміни валютних курсів виступає високий рівень доларизації економіки України.

Значний рівень доларизації банківських депозитів є закономірним наслідком ряду економічних криз та хронічно високої інфляції з часів здобуття Україною незалежності. На початковому етапі становлення вітчизняної економіки (1993-1995 рр.) долар США значною мірою виконував функції засобу заощадження, про що свідчить зростання рівня доларизації депозитів з 10,00 до 36,79 %. Грошова реформа 1996 р. та макроекономічна стабілізація 1996-1998 рр. спричинили несуттєве зниження рівня доларизації української економіки. Утім, внаслідок значної девальвації гривні (в 2,7 рази) під час фінансової кризи 1998-1999 рр. спостерігалось різке зростання рівня доларизації депозитів (на 17,51 в.п.) та кредитів (на 22,72 в.п.).

У 2000-2007 рр. зниження частки депозитів у іноземній валюті у загальному обсязі депозитів вітчизняних банків на 6,1 в.п. з 38,36 до 32,26 %, в основному, було обумовлено наступними тенденціями:

1) низькою мінливістю курсу гривні з переважанням девальваційних тенденцій (з 01.01.2001 по 01.01.2008 офіційний курс гривні до долара США знизився на 7,08 %) [60];

2) позитивною динамікою росту ВВП (щорічно, у середньому, на 7,71 %) [14];

3) більш високими ставками за депозитами в національній валюті (в середньому, на 2,3 в.п. за депозитами суб'єктів господарювання та на 6,5 в.п. за строковими депозитами фізичних осіб) [12, с. 77-78].

Різке (в 1,77 рази) зростання обсягів депозитів у іноземній валюті та, як результат, підвищення рівня доларизації до 48,32 % у 2008-2009 рр. було спричинено ефектом переоцінки від девальвації гривні до долара США та євро відповідно на 57,71 та 55,31 %, та формуванням у фізичних та юридичних осіб мотиваційних переваг заощаджувати в іноземній валюті.

Результатом поступового відновлення у 2013 р. довіри вкладників до банківської системи України, та зменшення інфляційних і девальваційних очікувань було зростання депозитів у національній валюті, станом на 01.03.2013 залишки коштів, залучених від резидентів, становили 588.7 млрд. грн. За місяць вони зросли на 5.1 млрд. грн., або на 0.9. Збільшення залишків депозитів резидентів відбулося виключно на рахунках у національній валюті – на 7.8 млрд. грн., або на 2.4%.

Дефіцит, короткостроковість і висока вартість внутрішніх ресурсів в умовах зростаючого попиту на кредити (зокрема, в іноземній валюті) стимулювали вітчизняні банки до активного залучення валютних ресурсів на міжнародних ринках капіталів. Валовий зовнішній борг України в четвертому кварталі 2012 року виріс на 2,6 млрд доларів до 135,049 млрд доларів, проте, згідно даних НБУ, банки зменшили свій борг - на 1,04 млрд доларів, або 4,6%, до 21,553 млрд доларів.

Значна частка коштів у іноземній валюті в структурі ресурсної бази вітчизняних банківських установ стимулювала їх до нарощення обсягів кредитування в іноземній валюті, зокрема, з метою захисту від валютного ризику й виконання нормативів та лімітів НБУ, проте, нарощення активних операцій в іноземній валюті є раціональною стратегією в умовах переважання девальваційних тенденцій у динаміці курсу гривні. Популярність кредитів у іноземній валюті була пов'язана також з тим, що вони залишались традиційно дешевшими від кредитів у гривні. Така ситуація, в основному, була викликана більш високими ставками по залученню банками ресурсів у гривні.

У 2012 році макроекономічні умови реалізації грошово-кредитної політики були нестабільними, що було викликано несприятливою ситуацією на зовнішніх

товарних та фінансових ринках, яка певним чином позначалася на ринкових очікуваннях, що вимагало гнучкості і оперативності в проведенні грошово-кредитної політики. В умовах порівняно прийнятної кон'юнктури ринків українського експорту покращувалися показники платіжного балансу, що певною мірою мало відображення і на грошово-кредитному ринку України. Зокрема, домінування попиту на іноземну валюту над її пропозицією, яке спостерігалось на міжбанківському валютному ринку в січні, відчутно зменшилося в лютому та березні, змінившись у квітні- травні на чисту валютну пропозицію. Це надало можливість Національному банку України купувати валюту для поповнення міжнародних резервів.

Переважаання позитивних ринкових очікувань мотивувало вкладників банків надавати перевагу депозитам у національній валюті. Так, у січні – травні середньомісячний темп приросту депозитів населення в гривні (2,4 %) суттєво переважав відповідний показник в іноземній валюті (0,9 %). Такі умови розвитку реального сектору економіки, а також стійка дезінфляційна тенденція дали змогу Національному банку України вживати заходів, спрямованих на підтримку процесів економічного розвитку.

Крім того, в цей період ускладнювалося через посилення нестабільності у світовій фінансовій системі та погіршення ринкових очікувань (у тому числі через електоральні події). Зазначене зумовило зростання попиту на іноземну валюту на внутрішньому ринку, що потребувало здійснення Національним банком України інтервенцій для його збалансування. У результаті погіршення ринкових очікувань у червні – листопаді 2012 року депозити населення в іноземній валюті зростали (в середньому на 2,5 % за місяць), у той час як депозити в національній валюті – суттєво не змінювалися (середньомісячний темп приросту був близьким до нуля). Водночас підвищувалася вартість позичкових ресурсів. Зокрема, середньозважена ставка за кредитами на міжбанківському ринку зроста з 5,8 % у травні до 15,8 % у червні 2012 року та до кінця року була на високому рівні.

У листопаді 2012 року через внесення змін до законодавства було розширено інструментарій впливу Національного банку України на валютний ринок (Національний банк України отримав право змінювати терміни розрахунку за операціями з експорту-імпорту та запроваджувати обов'язковий продаж експортної виручки). Отримані додаткові інструменти було застосовано наприкінці листопада 2012 року і вже в грудні ефективність їх застосування мала наочне підтвердження. Так, у грудні 2012 року чистий середньоденний валютний попит знизився за безготівковими операціями в 3,4 раза, а за готівковими – у 6,9 раза. Чисте сальдо інтервенцій Національного банку України з продажу іноземної валюти за грудень становило 0,4 млрд. дол. США порівняно з 1,8 млрд. дол. США у жовтні та 1,7 млрд. дол. США в листопаді 2012 року.

Позитивна зміна ринкових очікувань відповідним чином позначилася і на структурі приросту банківських депозитів. Так, у грудні 2012 року тенденція щодо переважного збільшення депозитів в іноземній валюті перервалася – приріст депозитів населення в національній валюті за місяць (3,5 %) значно перевищував відповідний показник в іноземній валюті (0,7 %).

За суттєвого зменшення попиту на іноземну валюту уповільнився процес перетікання гривні на валютний ринок, що сприяло насиченню банківської системи ліквідністю та відповідно зниженню відсоткових ставок. За таких умов середньоденний обсяг коррахунків банків у Національному банку України в грудні 2012 року збільшився до 23,2 млрд. грн. Середньозважена процентна ставка за міжбанківськими кредитами в національній валюті в грудні 2012 року порівняно з листопадом знизилася до 8,1 % з 23,3 %.

З огляду на зазначене відповідно зменшилася потреба в підтримці ліквідності банківської системи з боку Національного банку України – обсяг операцій рефінансування в грудні становив 8,2 млрд. грн. порівняно з 19,8 млрд. грн. у жовтні та 14,8 млрд. грн. у листопаді 2012 року.

Прискорене накопичення зовнішнього боргу України значно підвищує її уразливість до зовнішніх шоків. Так, у періоді 2000-2010 рр. зовнішній борг України збільшився у 5,84 рази та станом на 01.01.2011 досяг 111,62 млрд. дол.

США, що становить 10,20 % ВВП., в четвертому кварталі 2012 року виріс на 2,6 млрд доларів до 135,049 млрд доларів. Ступінь зазначеної уразливості посилюється внаслідок неефективного використання залучених ресурсів, значна частина яких спрямовується не на інвестиційні цілі, а на приватне споживання через механізми перезапозичення банками цих ресурсів фізичним особам [55].

Фактором збільшення валютного ризику банківських установ також слугує запровадження гнучкого режиму курсоутворення в Україні. Так, основними засадами грошово-кредитної політики передбачено «поетапне пом'якшення регуляторних обмежень і поступове підвищення курсової гнучкості гривні» [59]. Ще з 6 травня 2009 р. було започатковано встановлення офіційного курсу гривні до долара США на рівні середньозваженого курсу продавців та покупців на міжбанківському валютному ринку України за попередній робочий день з можливим відхиленням $\pm 2\%$ [66].

НБУ планує продовжувати забезпечувати прогнозовану динаміку обмінного курсу гривні завдяки стабілізаційним можливостям міжнародних резервів [59]. Проте, заходи, які застосовуються НБУ з метою згладжування курсових коливань, в основному, спрямовані на боротьбу з наслідками дестабілізаційних процесів, які мають системне підґрунтя. В умовах значного тиску з боку фундаментальних факторів НБУ може лише тимчасово втримувати курс гривні на стабільному рівні за рахунок використання монетарних інструментів, однак, чим довше триває така штучна підтримка, тим більше розбалансування спостерігається в економіці.

Узагальнюючи результати дослідження, можна говорити про наявність значних системних суперечностей, які призводять до збільшення валютного ризику банківської установи. Так, значна імпортозалежність, яка викликана надмірним рівнем споживання в умовах нерозвиненості внутрішнього ринку і високим рівнем залежності України від зовнішнього енергопостачання, призводить до перманентного погіршення сальдо зовнішньої торгівлі [55].

2.3. Проблеми управління валютним ризиком діяльності банківських установ.

Проблеми прогнозування динаміки валютних курсів, оцінювання масштабів валютного ризику та пошуку ефективних методів його мінімізації завжди були в центрі уваги вітчизняних та зарубіжних економістів.

Валютний ризик або ризик курсових втрат, який пов'язаний з інтернаціоналізацією ринку банківських операцій, створенням транснаціональних банківських організацій та диверсифікацією їхньої діяльності, являє собою можливість грошових втрат у результаті коливань валютних курсів [77, с.1]. При цьому зміна курсів валют по відношенню один до одного відбувається в силу таких чинників: у зв'язку зі зміною внутрішньої вартості іноземних валют, постійним переливом грошових потоків з однієї країни в країну, спекуляцією тощо. Ключовим чинником, який характеризує будь-яку валюту є ступінь довіри до валюти резидентів та нерезидентів.

Довіра до валюти – це складний багатофакторний критерій, який складається з декількох показників, наприклад: показник довіри до політичного режиму, ступеня відкритості країни, лібералізації економіки та режиму обмінного курсу, експортно-імпортного балансу країни, базових макроекономічних показників та віри інвесторів у стабільність розвитку країни в перспективі.

Валютний ринок характеризується своєю нестійкістю та непередбаченістю, що пояснюється надзвичайно швидкою реакцією його учасників на політичні та економічні зміни у світі і може бути пов'язане зі спекуляціями. Правильна оцінка валютного ризику в умовах крайньої невірноваженості ризикової кон'юнктури має важливе економічне значення [26, с.170].

Стихія ринку може звести нанівець довгострокові зусилля, а тому передбачення можливих валютних збитків має велике значення у внутрішньофірмовому фінансовому плануванні, в збільшенні ефективності основної діяльності банківської установи. Оцінка ризику включає в себе величину ризикового проміжку часу, суму під ризиком, а також ризик втрат по

зобов'язанням, які можуть виникнути в майбутньому (якщо, наприклад, будуть заключені контракти, про які вже розпочаті переговори).

Обмінні курси валют формуються під впливом чинників, які призводять до їх коливання як у короткостроковому, так і в довгостроковому аспектах. У довгостроковому періоді провідну роль відіграють макроекономічні фактори: торговельний та платіжний баланси; паритет купівельної спроможності; стан фондового і грошового ринків країн; різниця в рівнях інфляції в країнах походження валют, які обмінюються; політичні фактори і правила регулювання національних валютних ринків[7, с.12].

У довгостроковому аспекті форвардні валютні курси залежать від різниці в рівнях процентних ставок за валютами, які котируються. У свою чергу відсоткові ставки відображають реальний та очікуваний рівні інфляції і прогнозовані темпи економічного зростання в країнах походження валют. Короткострокові зміни валютних курсів відбуваються під впливом зміни попиту і пропозиції тієї чи іншої іноземної валюти на ринку.

Вплинути на динаміку валютного ринку може і очікування майбутніх змін курсів, наприклад, в Україні на початку 2012 року верхня межа прогнозів щодо змін валютного курсу доходила навіть до 20 грн. за долар США, однак НБУ вдалося переламати ситуацію та подолати негативні очікування. Вплив політичної ситуації на процеси курсоутворення є також дуже важливим.

Найбільший вплив на динаміку валютних курсів у міжнародному масштабі справила фінансова криза, яка почалася наприкінці 2008 р., розпочавшись у США, і досить швидко переросла у загальносвітову, зачепивши економіки практично всіх країн світу.

Негативні наслідки цієї кризи вдалося уникнути лише у 2010 р., коли на ринку сформувалася низка потужних позитивних факторів: реструктуризація зовнішнього державного боргу та значне скорочення платежів за ним; збільшення пропозиції валютних коштів на внутрішньому ринку, якому сприяло поліпшенням торговельного і платіжного балансів; сприятливий розвиток макроекономічної ситуації; зміна правил валютного регулювання, на якому спинимося докладніше.

Для банку основною метою проведення власних обмінних операцій є одержання доходів від різниці між курсами купівлі і продажу валюти. Проводячи валютні операції за рахунок клієнтів, банківська установа уникає ризику, який пов'язаний з коливанням валютних курсів, на який у такому разі наражається клієнт. Ця обставина спонукає банки розширяти спектр пропонованих послуг у сфері валютного обслуговування клієнтів. Показовим є те, що нині все більше банківських операцій з іноземною валютою проводиться за рахунок клієнтів, тоді як раніше в структурі валютних операцій великих міжнародних банківських установ переважали власні операції, тому, класифікація банківських валютних операцій на власні та клієнтські кошти є доцільною як для аналізу валютного ризику банку, так і для аналізу джерел формування доходу[77, с.1].

Отже, проблеми аналізу валютного ризику і пошуку ефективних методів управління, адаптованих до вітчизняних реалій, для комерційних банків України стають дедалі актуальнішими. У процесі аналізу валютного ризику першим кроком є ідентифікація та визначення величини ризику, що є складним завданням, тому що на величину валютного ризику впливають як внутрішні, так і зовнішні чинники, і якщо показники власної валютної позиції банку проаналізувати нескладно, коли відомі характеристики фінансових інструментів, що формують активи та зобов'язання банківської установи в іноземній валюті, то прогнозування динаміки ринкових параметрів є досить серйозною проблемою і може бути тільки ймовірнісним.

Проблема аналізу валютних цінових ризиків, полягає в тому, що категорія ризикованості пов'язується насамперед з можливими фінансовими втратами, а отже, логічно вважати ризиком лише ситуацію зниження показників прибутковості (недоодержання доходів, збитки, зменшення вартості капіталу, не виправдане зростання витрат тощо).

В Україні діяльність на валютному ринку регулюється Національним банком України через ліцензування валютних операцій і встановлення обов'язкових нормативів, зокрема запроваджено нормативи відкритої валютної позиції. Для запобігання можливості валютних спекуляцій з боку комерційних банків НБУ не

тільки контролює додержання ними встановлених нормативів відкритої валютної позиції, а й суворо зменшує перелік операцій, які банки можуть здійснювати власним коштом [65, с.176]. Сукупний вплив обмежень і правил здійснення валютних операцій призводить до того, що навіть маючи можливість провести операції з іноземною валютою власним коштом на міжбанківському ринку, банки часто відмовляються від цього.

Для управління валютними ризиками банку наданому етапі застосовуються різноманітні методи. Першим кроком до керування валютними ризиками усередині структури банківської установи є встановлення лімітів на валютні операції. Так, наприклад, дуже поширені наступні види лімітів[83, с.14]:

1. Ліміти на іноземні держави (установлюються максимально можливі суми для операцій протягом дня із клієнтами й контраптерами в сумі з кожної конкретної країни).

2. Ліміти на операції з контраптерами й клієнтами (установлюється максимально можлива сума для операцій на кожного контраптера, клієнта або види клієнтів).

3. Ліміт інструментарію (установлення обмежень по використовуваних інструментах і валютам з визначенням списку можливих до торгівлі валют і інструментів торгівлі).

4. Установлення лімітів на кожен день й кожного дилера (звичайно встановлюється розмір максимально можливої відкритої позиції продажу іноземної валюти, можлива частка перенесення на наступний робочий день для кожного конкретного дилера й кожного конкретного інструмента).

5. Ліміт збитків (установлюється максимально можливий розмір збитків, після досягнення якого всі відкриті позиції повинні бути закриті зі збитками). У деяких банках такий ліміт встановлюється на кожний робочий день або окремих період (звичайно 1 місяць), у деяких банках він підрозділяється на окремі види інструментів, а в деяких банках може також встановлюватися на окремих дилерів.

Крім лімітів у світовій практиці застосовуються наступні методи управління валютних ризиків:

- взаємний залік покупки-продажу валюти за активом й пасивом, так званий метод «метчинг», де за допомогою відрахування надходження валюти з величини її відтоку банк має можливість впливати на їхній розмір і відповідно на свої ризики;

- використання методу «неттинга», що укладається в максимальному скороченні кількості валютних операцій за допомогою їхнього укрупнення. Для цієї мети банки створюють підрозділу, які координують надходження заявок на покупку-продаж іноземної валюти;

- придбання додаткової інформації шляхом придбання інформаційних продуктів, спеціалізованих фірм у режимі реального часу валютних курсів, що відображають рух, і останню інформацію;

- ретельне вивчення й аналіз валютних ринків на щоденній основі.

Для вимірювання валютного ризику та оцінювання обсягів можливих втрат застосовують такі прийоми, як аналіз сценаріїв, методи імітаційного моделювання, стрес-тестування, статистичні методи, найпоширенішим з-поміж яких є VaR-методологія [65, с.177]. Оскільки можливість точного визначення майбутніх змін у валютних курсах існує далеко не завжди, то індикатором рівня валютного ризику, на який наражається банк унаслідок незбалансованості структури та обсягів активів і пасивів у іноземній валюті, вважають валютну позицію. Саме тому в процесі аналізу валютного ризику основну увагу приділяють методам оцінювання та регулювання валютної позиції банку.

Такий підхід бааується на тому, що банківський бізнес полягає в наданні послуг клієнтам і не повинен включати ризик, не пов'язаний з необхідністю проведення цих операцій. Фактично, банк є посередником між клієнтом і валютним ринком, тому валютну позицію банку необхідно встановлювати на рівні, який забезпечує вимоги щодо нормального проведення клієнтських операцій.

Дослідження проблем та перспектив становлення ринку фінансових деривативів в Україні довело, що цей сегмент має розглядатися як невід'ємна складова сучасного фінансового ринку, а брак такого збільшує невизначеність

суб'єктів валютного ринку і сповільнює формування сучасних інструментів управління ризиками [65, с.179]. Тому, перехід від адміністративних методів регулювання валютних позицій банків до економічних методів управління валютним ризиком через впровадження операцій з валютними деривативами є перспективним напрямком формування сучасних підходів до управління фінансовими потоками у банках України.

Таким чином, для створення ефективної системи управління валютним ризиком банку, що включає виявлення, кількісну оцінку, моніторинг та оптимальне збалансування окремих елементів та типів ризику, необхідно враховувати наступні основні аспекти, які мають бути зафіксовані у валютній політиці банку:

- валютний ризик має спекулятивний характер і може призвести до прибутку чи збитку не тільки внаслідок зміни напряму руху валютного курсу, але й внаслідок того, має банк довгу чи коротку нетто-позицію (чисту позицію) в іноземній валюті;
- в основу мінімізації ризику трансакції або операційного валютного ризику покладено прогнозування змін плаваючих валютних курсів, яке ґрунтується на різноманітних методах і моделях та використання хеджування ризику (укладення форвардних, ф'ючерсних та опціонних угод, арбітраж термінових позицій, використання „валютної корзини”), а також встановленні та підтримки лімітів на розмір грошових операцій з кожною валютою та для кожного окремого валютного дилера (брокера). Здійснення подібних операцій банком також повинно супроводжуватись розробкою положення про припинення збиткових валютних операцій у разі перевищення величини ліміту потенційних втрат за різними позиціями та валютами;
- метою ефективної програми хеджування має бути не повне усунення ризику, а досягнення оптимальної структури ризику, тобто співвідношення між перевагами хеджування та його вартістю;
- рівень "трансляційного" або бухгалтерського потенційного валютного ризику, на нашу думку, буде залежати від спеціалізації банку та масштабів його діяльності. В основу управління цим різновидом валютного ризику покладено метод

лімітування чи управління відкритою валютною позицією. Такі ліміти оперативної і стратегічної відкритої валютної позиції щодо термінів і операцій повинні регулярно перевірятися на їх відповідність потенційним змінам стійкості валютних курсів та загальній політиці банку щодо діяльності з іноземної валюти з урахуванням достатності капіталу банку, ліквідності, а також інших видів ризику;

- валютна політика має визначати мінімальні нормативи бухгалтерської звітності та нормативи переоцінки валютних позицій щодо іноземної валюти (у т.ч. частоту проведення таких переоцінок для цілей управління та цілей обліку) та включати формальне затвердження обмежень на операції в іноземній валюті, що ґрунтуються на аналізі загальної відкритої валютної позиції;
- для зниження „трансляційного” або бухгалтерського різновиду валютного ризику можна використовувати й інші методи його управління, зокрема, такі як реструктуризація заборгованості, метод самострахування, структурне балансування, метод випередження або відставання тощо;
- з метою зниження такого різновиду валютного ризику як економічний (діловий) ризик, банк має встановити ефективну систему лімітів, перш за все лімітів країн на повний ризик (ліміт країни), пов’язаних з усіма контрагентами, що розташовані на території кожної окремої країни.

Тим самим, головними елементами процесу оцінювання та управління валютним ризиком є знання, досвід, точність інформації та ефективність установлення лімітів ризику. А загальний масштаб валютних операцій та розмір прийняття валютного ризику повинні ґрунтуватися як на загальній якості процесу управління ризиком, так і на оцінці стану своєї країни та країн банків-контрагентів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.

За результатами доцільно зробити такі висновки:

1. Розглянуто основні етапи процесу мінімізації валютного ризику, який розпочинається з ідентифікації ризику, яка заснована на безперервному спостереженні за структурою активів і пасивів банку та кон'юнктурою на валютному ринку, наступними етапами є виконання аналізу та оцінки з метою визначення величини ризику, при цьому застосовують коефіцієнтний метод, або метод індикаторів, який широко застосовується через швидкість і простоту розрахунку коефіцієнтів, за допомогою яких відбувається оцінка валютного ризику.

2. Нами було досліджено методологію оцінки ризику VaR (Value-at-risk) для розрахунку якої використовують такі методи: метод історичного моделювання; дельта-нормальний метод; метод Монте-Карло. Останнім часом великої популярності серед банків набуло використання методів стрес-тестування, яке дозволяє оцінити розмір втрат банківської установи за окремими позиціями за настання шоківих подій. Основними методами стрес-тестування є сценарне стрес-тестування та стрес-тестування чутливості.

3. На етапі мінімізації ризику, яка здійснюється через управління валютною позицією банку, значної актуальності набуває удосконалення методів попередження валютного ризику банку за окремими угодами до яких відносяться вибір валюти договору, використання валютних застережень у формі встановлення валюти прив'язки і лімітування.

4. У світовій банківській практиці методи управління валютним ризиком банку, поділяють ті, які базуються на натуральному управлінні валютною позицією та ті, основою яких є синтетичне управління валютною позицією. Методи натурального управління валютною позицією є витратними для банку, і не дають можливості достатньо швидко реагувати на зміну зовнішнього середовища. Використання валютних деривативів має такі переваги, як гнучкість, оперативність та точність регулювання валютної експозиції, проте в Україні

діяльність банків на ринку валютних деривативів обмежена на законодавчому рівні.

5. Джерелом валютного ризику України та одним із основних факторів наслідків його реалізації є зміна валютних курсів, динаміка яких протягом досліджуваного періоду була нерівномірною та в даний час утримується НБУ на стабільному рівні.

6. Основним фактором формування валютних експозицій банківських установ, приватного та корпоративного сектора і держави, яка спричиняє посилення їх уразливості до зміни валютних курсів виступає високий рівень доларизації економіки України, який є закономірним наслідком ряду економічних криз та хронічно високої інфляції з часів здобуття Україною незалежності.

7. Проблеми аналізу валютного ризику і пошуку ефективних методів управління, адаптованих до вітчизняних реалій, для комерційних банків України стають дедалі актуальнішими і полягають в тому, що категорія ризикованості пов'язується насамперед з можливими фінансовими втратами, а отже, логічно вважати ризиком лише ситуацію зниження показників прибутковості (недоодержання доходів, збитки, зменшення вартості капіталу, невиправдане зростання витрат тощо).

8. В Україні діяльність на валютному ринку регулюється Національним банком України через ліцензування валютних операцій і встановлення обов'язкових нормативів, зокрема запроваджено нормативи відкритої валютної позиції. Для запобігання можливості валютних спекуляцій з боку комерційних банків НБУ не тільки контролює додержання ними встановлених нормативів відкритої валютної позиції, а й суворо зменшує перелік операцій, які банки можуть здійснювати власним коштом, що призводить до того, що навіть маючи можливість провести операції з іноземною валютою власним коштом на міжбанківському ринку, банки часто відмовляються від цього.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДІВ ОЦІНКИ ТА МІНІМІЗАЦІЇ ВАЛЮТНОГО РИЗИКУ БАНКУ

3.1. Загальносвітовий та європейський підходи до проведення стрес-тестування в комерційних банках. Методика проведення стрес-тестування із застосуванням методу оцінки втрат.

Одним з головних елементів ризик-менеджменту закордонних банків є стрес-тестування, методика застосування якого має високий рівень стандартизації, та розробки загальноприйнятих підходів стосовно не тільки технологій розрахунків, але й формування сценаріїв.

Використання стрес-тестування в українських банків є непоширеною. Причинами цього виступає відсутність стандартизації методів стрес-тестування, рекомендаційний характер яких, з боку НБУ, вносить невизначеність у поведінку банківських установ і позбавляє їх можливості використовувати цей інструмент моделювання діяльності у ринковому середовищі. Проте тенденції розвитку української банківської системи, яка характеризується значним зростанням міжбанківської конкуренції, стимулюють застосування банками сценарної поведінки, яка дасть право їм здійснювати свою діяльність за таким алгоритмом, який зможе забезпечити не тільки стійкість під тиском вимог з боку законодавства, але й створить умови для розвитку довіри до банківської системи з боку населення.

Розгляд останніх досліджень дозволяє зробити висновок про широке поширення стрес-тестування, зокрема, останні дослідження Міжнародного валютного фонду показують, що в більшості країн регулятори фінансово-кредитних ринків встановлюють вимоги для проведення стрес-тестів [76].

В Україні такі вимоги висвітлено в Постанові “Про схвалення Методичних рекомендацій щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України”, яка була затверджена постановою Правління НБУ від 6 серпня 2009 року № 460 [69].

В Україні управління ризиками, зокрема у сфері стрес-тестування, досліджували такі науковці: Ф. Банн, П. П. Ковальов, І. В. Пашковська, Є.

Самолов, А. М. Тавасієв та ін. [6, 39, 62, 81, 88]. Але якщо брати до уваги низький рівень поширення стрес-тестування то можна судити про певну неадаптованість даних методик до сучасних реалій банківського бізнесу України.

Стрес-тестування – це загальний термін, який поєднує групу методів оцінки впливу несприятливих подій на фінансове становище організації, обумовлених як “виняткові, але можливі” (в англійському варіанті “exceptional but plausible”) [96].

Стрес-тестування – це метод кількісної оцінки ризику, що полягає у визначенні величини неузгодженої позиції, яка наражає банківську установу на ризик, та у визначенні зміни шокової величини зовнішніх факторів-чинників, таких як валютний курс та процентна ставка. Поєднання цих величин дає уявлення про ту суму збитків чи доходів, яку отримає банк, якщо події будуть розвиватися за сценарійними припущеннями [69].

Переглянувши наукову літературу можна зустріти й інші підходи до трактування стрес-тестування. Р.С. Лисенко визначає стрес-тестування як основний інструмент системи аналітичної оцінки фінансової стійкості [96, с. 198]. Ю.С. Ребрик під поняттям «стрес-тестування» розглядає оцінку потенційного впливу на фінансовий стан банківської установи низки визначених факторів ризику, які відповідають винятковим, але ймовірним подіям [75].

Основою формалізації стрес-тестування є такі аспекти:

- ця категорія являє собою певний підхід до оцінки ризику за допомогою використання кількісних методів;
- проведення кількісної оцінки полягає у визначенні невідповідності показників поточного стану банківської установи нормативним значенням;
- інформаційна база повинна використовувати як макроекономічні та мікроекономічні, так і екзогенні та ендогенні фактори ризику, які безпосередньо пов’язані з банківською безпекою;
- результатом використання інформаційної бази є визначення прогнозованих обсягів витрат, які будуть характерні для банку з погляду кожної альтернативи прийняття рішення з метою подолання або уникнення негативних наслідків ризиків;

- основною перевагою використання є можливість надання ризикам банківської установи кількісного і якісного визначення;
- проведення аналізу передбачає вплив коливання одного з факторів за умови, що інші залишаються незмінними (оцінка чутливості змін факторів);
- останнім етапом проведення стрес-тестування є створення тактичних та стратегічних програм, які спрямовані на попередження та подолання результатів ризиків різного характеру.

В даний період стрес-тестування є однією з необхідних складових системи управління ризиками, хоч на перший погляд здається, що вона виконує другорядну роль (причиною цього є ймовірний характер показників, які використовуються під час оцінки та аналізу ризиків).

У 1996 р. у Доповненнях до Базельської угоди про достатність капіталу, що необхідно для покриття ризиків, величину капіталу було встановлено в залежності від присутності системи стрес-тестування, яка також служить ефективним стимулом для поширення даного інструмента [13].

Можна навести як приклад Великобританію, де регулятор фінансово-кредитних ринків пропонує використовувати функціонально-вартісний аналіз (з англ. – Activity Based Costing) при огляді фінансових ризиків, при аналізі ризиків та загроз фінансової стабільності. У 2005 р. були запропоновані сценарії зниження цін на нерухомість, істотного росту процентних ставок і різкого падіння курсу долара.

Центральний Банк Росії на основі Базельських рекомендацій із проведення стрес-тестування постійно здійснює стрес-аналіз на рівні банківської системи в цілому [96]. Була розроблена оцінка потенційних втрат у випадку кризи на ринку нерухомості: в результаті чого банки можуть втратити до 11 % свого капіталу.

Навесні 2010 року українські банки також пройшли стрес-тести, на якихнаполягали МФВ і СвітовийБанк. Результати не є публічними, проте відомо, що капітали 61 з 176 банківпотрібно було б збільшити в загальному на 40 млрд грн.

Також європейські банкіри за результатами оприлюднених стрес-тестів виявили 7 з 91 таких, які не пройшли перевірку (тобто було визнано, що банк повинен бути докапіталізований) [76].

МВФ і Світовий банк реконструкції та розвитку пропонують використовувати методики “стрес-тестування”, які певним чином залежать від методів оцінки ризиків та можуть розроблятися відповідно до ієрархії таких ймовірностей:

- аналіз ймовірно-невизначених подій;
- аналіз найбільш імовірних подій;
- аналіз помірно-несприятливих подій;
- аналіз надзвичайних подій “виняткових, але в той же час можливих”.

Мета стрес-тестування в ЄС, яке проводиться за рекомендаціями Радміністрів ЄС з питань економіки й фінансів і координується Європейським комітетом органів банківського нагляду і Європейським центральним банком, разом із національними наглядовими органами і Європейською комісією, полягає в оцінці загальної стійкості європейської банківської системи і здатності банків витримувати можливі потрясіння економіки.

Розглянувши світовий досвід [39; 103; 119], можна виділити чотири основних методи проведення стрес-тесту:

1. Метод еластичностей;
2. Метод оцінки втрат;
3. Сценарний метод;
4. Індексний метод.

Метод еластичностей – часто використовується в країнах, в яких існує невідомість у часі щодо загальної кількісної оцінки економічних зв’язків, спостерігається відсутність адекватних або реалістичних прогнозів щодо параметрів економічної політики, в яких значну роль відіграє тіньовий сектор економіки [45, с.196].

Суть методу еластичностей полягає у визначенні односторонньої зміни об’єкта стрес-тесту в результаті шоківого коливання основних економічних показників, таких як відсоткова ставка та валютний курс. Метод еластичностей

характеризується синтезом математичних інструментів та аналітичних експертних оцінок, які визначають рівень впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, результати цього методу мають вигляд кривої еластичності змінипоказників діяльності банківської установи в результаті зміни економічного середовища. За логікою побудови та інструментами проведення, метод еластичностей можна проводити в рамках будь-якої системи в незалежності від її рівня. Потрібно враховувати, що результати стрес-тестування не містять інформації щодо подальшої поведінки об'єкта, який зазнав змін в результаті шокового впливу макропоказника, та характеру впливу об'єкта стрес-тестування на показники фінансової стійкості.

Метод еластичностей є невибагливим до масиву та якості статистичних даних, його результати дають уявлення про характер та оцінку впливу окремих показників у довгостроковому періоді. Ми вважаємо, що цей підхід найбільш підходить для країн із недостатньо вивченим та оціненим ступенем зв'язку між секторами економіки, суб'єктами господарювання та ринками[45, с.197].

Наступним методом проведення стрес-тестування є визначення втрат в результаті реалізації економічних ризиків. Аналітичним інструментом для цього є модель VaR (Value at Risk) [62, с.13]. Сутність отриманих результатів за цим методом полягає у виявленні максимального обсягу збитку інвестора, якого той може зазнати за певний період часу та заданої ймовірності.

Результат отриманий за даним методом являє собою найбільш очікуваний збиток та залежить від:

- визначеного часового горизонту;
- заданої ймовірності його неперевищення (довірчий інтервал);
- заданого припущення про характер поведінки ринку (метод розрахунку).

Основною перевагою VaR-методу є те, що зміну вартості портфеля представлено у вигляді лінійної комбінації дохідностей факторів ризику. Обмеженням використання цього методу виступає невиконання ключового посилення про нормальний розподіл факторів ризику. Проте, сама ідея проведення стрес-тестування полягає у визначенні поведінки показника, який

перебуває під впливом визначеного тренду, але щільність його розподілу буде швидко змінюватися в часі, тому розраховувати на те, що числовий ряд можна буде описати за допомогою нормального розподілу, навряд чи має сенс [45, с.197].

Ще одним недоліком є низька точність VaR-оцінки для інструментів із нелінійними ціновими характеристиками, таких як опціони. Це пов'язано з тим, що показник «дельта» для таких інструментів є не стабільною величиною: його значення змінюється в залежності від величини фактора ризику, а загалом – і від напрямку зміни вартості базового активу.

Також, застосування VaR передбачає постійні значення волатильності та кореляції між показниками, які досліджуються протягом певного періоду часу, це потребує значної кількості даних та достатньо досліджених взаємозв'язків між економічними явищами.

Ще одним недоліком виступає те, що у разі незначної диверсифікації оцінюваного портфеля аналіз збігається до оцінки еластичностей, що практично виступає дублюванням попереднього методу еластичностей.

Наступний метод, найпоширеніший серед центральних банків при проведенні стрес-тесту, – сценарний метод [119]. Його суть полягає в порівнянні базового прогнозу динаміки об'єкта стрес-тестування за різних шоків ситуацій з боку економічного середовища. Сценарний метод є найскладнішим серед інших методів з точки зору застосування інструментів економіко-математичного аналізу, і його використання потребує виконання таких основних умов.

По-перше, сценарний метод передбачає наявність чітко визначеної системи взаємозв'язків між банківською системою, базовими секторами економіки та макроекономічними показниками.

По-друге, апіорі передбачається наявність якісного державного прогнозування розвитку економіки, хоча б в середньостроковій перспективі (три роки).

Для створення сценарію використовуються економіко-математичні моделі векторної авторегресії (VaR), який являє собою систему взаємопов'язаних рівнянь, кількість яких залежить від значення незалежних змінних. Вибір VaR-моделі залежить від можливості виявлення одночасного та лагового взаємозв'язку

між усіма внутрішніми змінними, що може більш реально оцінити вплив однієї змінної на іншу та використати результати у зручній формі функцій відгуків на імпульсів[45, с.198].

Основною проблемою, яка може вплинути на якість результату, є ймовірність структурних змін в економічній і фінансовій системах, які змінюють рівень зв'язку між позичальниками та кредиторами, що має негативний вплив на якість аналізу, тому параметри моделі слід контролювати та перевіряти як експертними оцінками розвитку секторів, так і результатами аналізу фінансової стійкості всіх секторів економіки.

Останнім методом, який використовують центральні банки при проведенні стрес-тесту, є побудова «індексів ризику», або індексний метод. Динаміка встановлених за результатами проведення стрес-тестів значень індексів залежить від загального впливу основних ризиків, які на певний період часу вважаються суттєвими та здійснюють вплив на стійкість. Результати, отримані за цим методом, є наочними та зрозумілими, проте рекомендується його використовувати в рамках лише окремої системи – на макро- чи мікрорівні (в межах одного банку) [45, с.198].

Таблиця 3.1.

Порівняння світового та європейського підходів до методів стрес-тестування з українським

Назва методу стрес-тестування в Україні [119]	Назва методу стрес-тестування за загальносвітовим (рекомендації МВФ та Світового банку) [96]	Назва методу стрес-тестування за європейським підходом (Базельським підходом) [39]
Сценарний аналіз	Аналіз ймовірності не визначених подій	Метод еластичностей

Продовження Таблиці 3.1.

Аналіз чутливості	Аналіз найбільш імовірних подій	Метод оцінки втрат
	Аналіз помірно несприятливих подій	Сценарний метод
	Аналіз надзвичайних подій “виняткових, але можливих”	Індексний метод

Управління ризиками на рівні окремої банківської установи передбачає впровадження внутрішніх моделей оцінки і методів управління ризиками (такими як лімітування, хеджування, внутрішній контроль) з урахуванням спеціалізації банку на окремих видах послуг.

Як приклад розглянемо методику проведення стрес-тестування із використанням методу оцінки втрат (аналіз найбільш імовірних подій), суть якого полягає у розрахунку таких показників.

1. Вірогідність невиконання бюджету ($P_{нб}$):

$$P_{нб} = P_{\partial} + P_p, \quad (1)$$

де P_{∂} – вірогідність того, що буде отриманий дохід менший, ніж заплановано бюджетом;

P_p – вірогідність того, що витрати перевищать бюджетний рівень.

Вірогідність того, що буде отриманий дохід менший, ніж заплановано бюджетом, (P_{∂}) визначається за формулою:

$$P_{\partial} = 1 - \prod_{j=1}^n P_{\partial_j} \quad (2)$$

де P_{∂_j} – вірогідність того, що i -й дохід буде отриманий в обсязі, не менше запланованого.

Вірогідність того, що витрати перевищать бюджетний рівень, (P_p) визначається за формулою:

$$P_p = 1 - \prod_{j=1}^m P_{p_j} \quad (3)$$

Де P_{p_j} – вірогідність того, що j -та стаття витрат не буде перевитрачена.

2. Міра ризику (P).

P – є інтегральним ступенем впливу окремих складових доходу і витрат, що виражений у відсотках (у частках), ранжирована відповідними ризиками.

$$P = 1 - \prod_{i=1}^n P\partial_i \mathcal{U}\partial_i + 1 - \prod_{j=1}^m Pp_j * \mathcal{U}p_j \quad (4)$$

де $P\partial_i$ – вірогідність того, що i -й дохід буде отриманий у розмірі, меншезапланованого бюджетом;

$\mathcal{U}\partial_i$ – питома вага i -го виду доходів у загальному обсязі доходів;

Pp_j – вірогідність того, що j -та стаття витрат перевищить бюджетний рівень;

$\mathcal{U}p_j$ – питома вага j -й статті витрат у загальній сумі витрат відповідно до бюджету.

3. Вартісна оцінка можливих витрат від недоотриманих запланованих доходів і перевищення статей витрат при виконанні бюджету (ціна ризику – \mathcal{C}), що буде розраховуватись в абсолютних величинах. Визначення ціни ризику здійснюється аналогічно мірі ризику:

$$\mathcal{C} = \prod_{i=1}^n P\partial_i * Di + \prod_{j=1}^m Pp_j * Rj \quad (5)$$

де Di – сума планованого i -го доходу;

Rj – сума витрат по j -й статті.

Можна узагальнити, що приведена методика розрахунку ризику є важливим елементом ризик-менеджменту банківської установи та дозволяє їй оптимізувати і передбачити можливі втрати.

В результаті світової фінансової нестабільності проявилися недоліки використання стрес-тестування, які регуляторні органи розвинутих країн стараються подолати. Розвиток стрес-тестування в Україні ускладнюється низкою факторів, подолання яких сприятиме інтенсивнішому використанню даного інструмента в системі регулювання банківської системи.

Розробники нових програм стрес-тестування звертають увагу на недостатній рівень використання складних економетричних інструментів у процесі координації економічної політики. Головними причинами є те, що економічні моделі не відображають дійсності економіки країн, які розвиваються, немає

достатніх та достовірних статистичних даних, високу частку займає тіньовий сектор та бухгалтерські маніпуляції з фінансовою звітністю. Проте від цього потреба використання стрес-тестів не зникає: методика стрес-тестування кредитного ризику в Україні базується на припущенні про певне зниження категорій кредитів, інтенсивність якого авторами нормативно-правових не обґрунтовувалася, не враховується також вплив зміни макроекономічних показників на “матрицю переходів” кредитів на нижчі категорії ризику [54, с.5].

По-друге, складний процес розрахунків вимагає високого професійного рівня менеджменту працівників комерційних банків, який набуває критичного значення при впровадженні стрес-тестування, недостатній рівень досвіду з проведення стрес-тестування призводить до значних помилок в припущеннях, результатах та висновках.

По-третє, також існує проблема якості фінансових даних для стрес-тестування і наявності відповідного рівня аналітичних ІТ-систем. Стрес-тестування супроводжується високим рівнем витрат на збір інформації, що часто є недостатньою, тому що дослідникам доступна тільки частина потрібних даних, бо офіційна макроекономічна статистика в Україні недостовірно відображає реальну ситуацію в економіці через високу частку тіньового сектору.

По-четверте, недостатній рівень прозорості стрес-тестування перетворює процес визначення ризиків на формальну, механістичну процедуру, яка носить характер обов’язкової вимоги органів нагляду. Якщо керівники банківської установи не можуть зрозуміти аргументації щодо основних припущень, на яких побудований стресовий сценарій, то вони не довірятимуть результатам проведених стрес-тестів і будуть зацікавлені виключно у формальному поповненні резервів, лише на потрібну суму, яку вимагатиме регулятор.

Варто звернути увагу на те, що використання стрес-тестів в умовах існуючого рівня фінансової грамотності в Україні – це складний і відповідальний процес, тому що негативні результати фінансово-слабких банків

можуть викликати паніку серед вкладників, яка, здатна поширюватися на інші фінансові інституції[93].

Подолання даних проблем на шляху до впровадження повноцінних програм стрес-тестування банківських установ є надзвичайно складним, проте безальтернативним завданням для Національного банку України в контексті розвитку сучасної і ефективної системи регулювання банківської діяльності.

3.2. Застосування трансфертного ціноутворення як методу мінімізації валютного ризику.

Конкурентоспроможність та ефективний розвиток банку безпосередньо залежать від ефективного управління валютними ризиками. Незважаючи на те, яку стратегію обере банківська установа під час управління – валютного метчингу або максимізації прибутку – об'єктом валютного менеджменту виступає валютна позиція банку.

Беручи до уваги те, що використання вітчизняними банківськими установами синтетичних методів управління валютною позицією в даний час є обмеженим, пошук ефективних інструментів натурального управління є головним завданням керівників банків в умовах нестабільності валютних ринків[73, с.324].

Одним із таких інструментів, який використовують деякі українські банки, виступає ключовий елемент управлінського обліку – модель трансфертного ціноутворення.

Трансфертне ціноутворення — це система оцінки внутрішньої вартості ресурсів в системі банківської установи, яка зорієнтована на певний ринковий показник, відповідно до неї здійснюються операції з умовного використання ресурсів у процесі їх купівлі —продажу, що використовується між казначейством та центрами прибутку банку [30, с. 53].

У світовій і вітчизняній практиці банківські установи є одними з основних учасників валютного ринку, їх практика складається з управління активами та пасивами в іноземній валюті, а тому, пов'язана з валютним ризиком (елементом ринкового ризику), який виникає в результаті використання різних валют в процесі здійснення банківських операцій. Елемент валютного ризику для банківської установи сконцентровано в співвідношенні активів і пасивів та позабалансових вимог і зобов'язань в іноземній валюті, а тому банки здійснюють регулювання валютних ризиків через управління валютною позицією[19, с.155].

З огляду на це розглянемо особливості використання трансфертної моделі як інструмента управління валютними ризиками (валютною позицією) банківських установ, яку використовують провідні фінансові установи світу.

Головним елементом в процесі управлінні валютним ризиком банку є вирішення завдання про централізацію чи децентралізацію менеджменту.

В результаті застосування децентралізованого підходу у філії банку виникає можливість підтримувати власні відкриті валютні позиції в межах встановлених для них головним офісом лімітів валютних ризиків. Проте необхідно зауважити, що валютний ризик, який виникає в результаті діяльності філій, покривається за рахунок капіталу банківської установи. В ситуаціях хронічної недокапіталізації вітчизняних банківських установ цей факт несе в собі загрозу їх ефективному функціонуванню, а як результат– існуванню, така практика змушує керівників філій займатися невласивою для них діяльністю, тобто управлінням активами і пасивами замість того, щоб сконцентруватися на роботі з клієнтами [117, с.208].

Ми вважаємо, що більш ефективним є використання централізованої трансфертної моделі. Класична західна модель трансфертного ціноутворення передбачає акумуляцію ризиків в одному підрозділі банківської установи, який, також виконує функцію регулювання в фінансовому менеджменті, казначействі.

Казначейство відіграє роль посередника в управлінні ресурсами та разом з фінансово-аналітичною службою банківської установи і підрозділами ризик-менеджменту забезпечує безперебійну роботу банку на засадах ринкового перерозподілу внутрішньосистемних ресурсів.

Основна операційна діяльність будується за схемою: центри залучення за визначеною ціною, яка бере до уваги їх прямі операційні витрати та потрібну маржу прибутку, передають грошові кошти центрам розміщення, які сплачують за них відповідну ціну, та розміщують їх за тою ціною, яка перебиває їх трансфертні видатки та враховує їх маржу доходів [19, с.156].

Постійний моніторинг трансфертних цін і структурування балансу дає змогу виявляти надлишки ліквідності та вживати оперативні заходи для

вирівнювання балансу за термінами та сумами і максимізації прибутку банківської установи.

Головним моментом побудови системи трансфертного ціноутворення, яка забезпечує її здійснення, є встановлення відповідного рівня трансфертних ставок. Сучасні реалії вітчизняного функціонування грошового ринку дають уявлення про складність визначення певного ринкового орієнтира для трансфертного ціноутворення та підтверджують потребу в створенні специфічної, адаптованої до українського ринку системи встановлення трансфертних цін. Головним чинником ефективності даного підходу є встановлення відповідної вартості ресурсів диференційованої за термінами та валютами.

Розглянувши світові підходи до побудови трансфертної моделі у банківських установах можна виділити такі основні типи ціноутворення:

- середньозважена вартість пасивів;
- середньозважена вартість пасивів з диференціацією за строками та валютами;
- “витрати плюс”;
- за принципом альтернативної вартості (зовнішній ринок ресурсів (МБК));
- за принципом медіанного визначення вартості пасивів;
- ринкові ставки з диференціацією за строками і валютами [19, с.157].

Кожен з вище перелічених способів ціноутворення мають свої переваги та недоліки. Зокрема, принцип альтернативного визначення вартості ресурсів часто використовується на заході, але слід обережно з застосуванням його в українських реалій, тому що вітчизняний ринок міжбанківських ресурсів не має відповідної гнучкості порівняно з закордонним, а також, коливання ставок на міжбанківському ринку має тенденцію до різких перепадів.

Принцип використання ринкових ставок з диференціацією за термінами та валютами вважається досить привабливим з погляду адекватної оцінки ресурсів, але він не бере до уваги регіональних особливостей щодо їх вартості, особливо актуальною ця проблема є для великих системних банків.

Ціноутворення за методом “Витрати плюс”, враховує регіональні особливості, але дає змогу бізнес-центрам маніпулювати дорогими ресурсами, що в свою чергу збільшує вартість ресурсної бази і зменшує загальну прибутковість банківського сектору.

Ціноутворення за методом середньозваженої вартості пасивів стимулює залучення короткострокових ресурсів, що не відповідає вітчизняній кон’юктурі ринку використання фінансових послуг, коли збільшується попит на довгострокові кредити. Ще одним недоліком даного методу є зниження гнучкості регулювання ліквідної позиції банківської установи.

Визначення трансфертної ціни на основі середньозваженої вартості пасивів з диференціацією за термінами і валютами збільшує залучення недорогих ресурсів на будь-які терміни. Він вимагає оперативного управління внутрішнім ринком з боку Казначейства та своєчасного механізму перегляду внутрішніх ставок для стимулювання або дестимулювання залучення бізнес-центрами ресурсів даних термінів. Таке регулювання має певний лаг стосовно впливу, тому трансфертна модель, яка будується за цим принципом, передбачає функціонування Казначейства як віртуального центру перерозподілу ресурсів та консолідації процентних розривів, так і своєчасного менеджмент-центру для оперативного управління ліквідними коштами, валютною позицією і процентними ризиками.

Оперативне управління надлишковою ліквідністю казначейством банку, в результаті диференціації цін на різні за термінами до погашення ресурси, забезпечується виконання “золотого правила ліквідності”, тобто зобов’язання на вимогу переводяться у високоліквідні активи, при чому строкові активи фінансуються відповідно строковими ресурсами [53].

Розглянувши рекомендації Базельського комітету з банківського нагляду, кожен банк має мати систему вимірювання, моніторингу і контролю своїх позицій ліквідності в тих валютах, з якими він постійно працює [53]. Крім вимірювання своїх загальних потреб у ліквідних коштах у іноземних валютах банк повинен проводити окремий аналіз своєї стратегії для кожної валюти зокрема. Наявність системи трансфертних цін в банківських установах на основі диференціації за

різними валютами передбачає балансування за термінами та сумами активів і зобов'язань в кожній з іноземних валют, які входять в склад валютного кошика банку, а тому оптимізує регулювання валютною позицією банку і дає змогу отримати стратегічному, тактичному менеджерів існуючу картину щодо валютних ризиків.

Одним з важливих елементів підвищення ефективності мінімізації валютного ризику на основі трансфертної моделі є змога стимулювання персоналу казначейства та рітейл-центрів за допомогою трансфертних цін (тим самим стимулюючи підтримку оптимізованої за співвідношенням “прибуток-ризик” структуру геп-розривів) і трансфертних результатів (тим самим підтримуючи оптимальну структуру довгої (короткої) ліквідності)[19, с.159].

Головним моментом побудови системи трансфертного ціноутворення, яка забезпечує її дієвість, є встановлення потрібного рівня трансфертних ставок. Сучасні реалії функціонування грошового ринку показують складність визначення певного ринкового орієнтира для трансфертного ціноутворення та свідчать про необхідність розробки специфічного, адаптованого до українського ринку процесу встановлення трансфертних цін.

У моделі М.А.Ребрика, всі залучені ліквідні ресурси купувальний відділ управління позицією за трансфертною ціною BID для певного виду фінансового інструмента (депозиту, ощадного сертифіката тощо). Трансфертна ціна для різних видів цих інструментів повинна відрізнятися залежно від їх терміну (“мінливі”, “стабільні”, “безстрокові”) та виду валюти (UAH, USD, EUR, RUR, агрегат, “інші валюти”)[73, с.326].

Мінливими зобов'язаннями потрібно вважати кошти, велика частина яких може бути вилучена з банку в будь-який період часу, до них можна зарахувати кошти до запитання юридичних і фізичних осіб, кошти на кореспондентських рахунках інших банківських установ, ощадні та строкові рахунки в частині, які не належить до незнижуваних залишків, кредиторська заборгованість і транзитні рахунки.

Особливістю “мінливих” ресурсів є використання як бази для розрахунку їх трансфертної ціни ВІД середньої ставки котирувань казначейства на залучення внутрішньобанківських ресурсів овернайт, яка сформувалася в попередньому періоді до звітного місяця, котирування казначейства залежить від коливання цін на міжбанківському ринку ресурсів [80, с.271].

Стабільними потрібно вважати кошти, ймовірність дострокового вилучення яких носить мінімальний характер. До цієї групи можна віднести вищеперераховані джерела в частині незнижуваних залишків (тобто, за мінусом резервів під нестабільну частину), депозитні сертифікати, недепозитні джерела з фіксованими термінами погашення та кошти від продажу цінних паперів.

До структури “стабільних” ресурсів потрібно віднести групи ресурсів за строковістю (до 1 місяця, від 1 до 2 місяців та ін.). Базою для розрахунку трансфертної ціни ВІД у такому випадку потрібно використовувати середньозважені в цілому за банківською установою граничні ставки залучення ресурсів відповідного типу (залежно від терміну, валюти, інструмента залучення), які відображають відносну вартість різних фондів та дають змогу визначити дорогі та дешеві джерела фінансування [80, с.272].

Також, використання єдиної трансфертної ціни на купівлю ресурсів відповідного типу дає змогу врахувати певні регіональні особливості залучення ресурсів, яке має призвести до зниження витрат по залученню ресурсів у цілому по банківській установі. Потрібно зазначити, що така система має місце за умови надання можливості центра в фінансовій відповідальності у відповідних встановлених межах регулювати ставки по залученню коштів, які залежно від цілей та завдань банку повинен встановлювати комітет з управління активами та пасивами.

Безстрокові пасиви – це власні кошти банківської установи: статутний капітал, нерозподілений прибуток, резерви тощо. Як базу для розрахунку трансфертної ціни ВІД на “безстрокові” ресурси ми пропонуємо використовувати граничні вартості залучення капіталу.

$$ВІД = БС_1 + М_{К_1} + M_{СТЕНi}^{bid} + M_{ДЕСТЕНi}^{bid}$$

де, B_{i-1} – базова ставка для розрахунку трансфертної ціни для даного типу фінансових ресурсів;

M_{K_i} – компенсаційна маржа;

$M_{стими}^{Bid}$ – стимулююча маржа;

$M_{дестими}^{Bid}$ – дестимулююча маржа.

До складу маржі казначейства потрібно врахувати операційні витрати казначейства, непрямі загальні адміністративні витрати банківської установи, витрати на підтримку обов'язкових резервів і витрати, виражені у волатильності ринку (швидкості змін ставок на міжбанківському ринку). У результаті діяльності банку може виникнути ситуація створення дефіциту або надлишку ліквідних коштів у іноземній валюті, ліквідація якого відбувається за рахунок купівлі або продажу валюти на зовнішньому фінансовому ринку. Тому для здійснення даних операцій відділ управління позицією звертається з заявою про купівлю або продаж іноземної валюти у до підрозділів фронт-офісу казначейства. При здійсненні цих операцій казначейство несе витрати, які пов'язані з волатильністю ринку, які можна розраховувати як величину коливань ринкових ставок до їх середнього рівня за певний проміжок часу [30, с. 53].

Трансфертна ціна OFFER, за якою кошти для проведення активних операцій купуються ЦФВ у ВУП, розраховується за формулою (2):

$$OFFER = BID + KM + M_{K_i} + M_{стими}^{offer} + M_{дестими}^{offer}$$

де BID – трансфертна ціна для певного виду ресурсів;

KM – маржа казначейства;

M_{K_i} – компенсаційна маржа;

$M_{стими}^{offer}$ – стимулююча маржа;

$M_{дестими}^{offer}$ – дестимулююча маржа.

В основу розрахунку компенсаційної маржі в структурі ставок BID та $OFFER$ покладено визначення граничних операційних витрат по обслуговуванню пасивів та активів відповідного виду іноземної валюти.

Необхідність забезпечення управлінського впливу на структуру і обсяги залучення або розміщення фінансових ресурсів, трансфертну ціну на ресурси іноземної валюти доцільно коригувати з використанням стимулюючої ($M_{стиму}^{bid}$) та дестимулюючої ($M_{дестиму}^{bid}$) маржі, застосування якої впливає на вигідність залучення або розміщення ресурсів для центру фінансової відповідальності, що, за умови індексації заробітної плати працівників відповідно до трансфертного результату центру фінансової відповідальності, в якому вони працюють, дозволяє банківській установі ефективніше управляти залученням або розміщенням ресурсів.

Установлення стимулюючої або дестимулюючої маржі відбувається в процесі урахування стану ліквідної позиції банківської установи та її прогнозу, розривів між обсягами активів та пасивів в розрізі терміну та валют, пріоритетності періодів залучення пасивів для реалізації запланованих кредитно-інвестиційних проектів [73, с.329].

Потрібним джерелом інформації для ефективного функціонування системи трансфертного ціноутворення в банківській установі виступають дані управлінського обліку, який необхідно проводити на достатньому рівні деталізації в розрізі термінів, валют, окремих продуктів з розбивкою за центрами фінансової відповідальності або за окремими працівниками. Тільки у такому випадку буде можливість ефективно та оперативно здійснювати управління валютним, процентним ризиками та ризиком ліквідності, справедливої оцінки ефективності діяльності підрозділів, окремих працівників та продажу окремих банківських продуктів.

Використання трансфертного ціноутворення в системі управління валютним ризиком дозволяє:

- оптимізувати процес управління валютним ризиком на основі централізації функцій регулювання в одному структурному підрозділі банку – відділі управління позицією;

- управляти на основі отримання відділом управління позицією актуальної та повної інформації щодо структури балансу з урахуванням строків, обсягів, валют та вартості ресурсів й напрямків їх розміщення;
- підвищити стабільність банку в період криз;
- знизити вимоги до економічного капіталу на покриття ризиків;
- підвищити рентабельність бізнесу в цілому.

Підвищенню ефективності управління валютним ризиком сприяє:

- диференціація трансфертних ставок за рахунок використання стимулюючої та дестимулюючої маржі, що слугує економічним методом спрямування роботи центрів відповідальності у необхідному напрямку;
- урахування в оплаті праці працівників рівня трансфертних результатів центру фінансової відповідальності, що сприяє підвищенню продуктивності їх діяльності.

Потрібно відзначити, що управління валютними позиціями за допомогою моделі трансфертного ціноутворення дає змогу оптимізувати процес натурального управління валютним ризиком на основі централізації функцій регулювання в одному структурному підрозділі банківської установи, такому як казначейство, яке отримує актуальну та достовірну інформацію щодо структури балансу з врахуванням термінів, обсягів та ціни ресурсів і напрямків їх розміщення. В результаті чого забезпечується концентрація валютного ризику в централізованому фонді ресурсів [85] – казначействі, що дає змогу значно підвищити загальну ефективність управління валютним ризиком.

3.3. Ефективність регулювання валютного ризику в банку на основі використання валютних застережень

Недостатній розвиток вітчизняного ринку строкових фінансових інструментів та діючі законодавчі обмеження діяльності національних банків ускладнюють процес використання синтетичних методів управління валютним ризиком. В таких випадках потребує актуальності вдосконалення натуральних методів регулювання валютного ризику. Так, мінімізація коливань валютних курсів може бути досягнута шляхом урахування стратегії банківської установи в галузі регулювання валютного ризику при складанні кредитних договорів. Одним із найбільш поширених натуральних методів управління валютним ризиком є застосування валютних застережень. Першими методами страхування валютних ризиків були золоті та валютні захисні застереження, які почали використовувати після Другої світової війни [72, с.290].

Золоте застереження засноване на фіксації золотого вмісту валюти платежу на дату укладання та перерахуванні суми платежу пропорційно до зміни золотого вмісту на дату виконання контракту. В цей період мало місце використання прямого і непрямого золотого застережень. При прямому застереженні сума зобов'язань вимірювалась у ваговій кількості золота; при непрямому сума зобов'язань, виражена у валюті, перераховувалася пропорційно до зміни золотого вмісту цієї валюти (зазвичай це був долар).

Встановлення договірної ціни в зовнішньоекономічному контракті, яке спрямоване на мінімізацію валютних ризиків, прийнято називати валютним застереженням контракту [99, с.312].

Розглядаючи з юридичної точки зору, валютне застереження – це особлива умова міжнародного договору, яка визначає у якій валюті контрагенти здійснюватимуть свої розрахункові операції і як саме коригуватиметься ця грошова сума по відношенню до іноземної валюти, та яку сторони потрібно обрати як оціночний еталон. Валютою платежу виступає грошова одиниця, в якій відбуваються процес розрахунку сторін, валютою ціни є та валюта, яка визначає

абсолютну ціну в грошових одиницях країни, яка є економічно стабільною. Валюту ціни називають ще валютою контракту, а валюту платежу – валютою боргу[32, с.148].

Валюта платежу часто характеризується відносністю (варіативністю), тому що її грошова сума підлягає перерахунку при зміні її курсу по відношенню до валюти контракту.

Валюта ціни контракту визначається як у валюті однієї зі сторін зовнішньоекономічного контракту, так і у валюті будь-якої іншої країни, проте зазвичай перевага віддається тим валютам, країни яких є економічно стабільні та розвинуті – вільноконвертованим. На вибір валюти контракту має вплив й міжнародна практика, тобто – вираження ціни певних товарів лише в певних валютах світу.

Валюта ціни і платежу співвідносяться між собою як абсолютне та відносне, на дотримання такого співвідношення і спрямовані дії з управління валютними ризиками[32, с.149].

Як ми зазначали, під валютним застереженням потрібно розглядати умову, яка характеризує умови платежу у зв'язку з відхиленнями в котируванні різних валют, тобто валютне застереження за своєю суттю є сформульованим правилом, яке зазначається у контракті, згідно з яким має місце зміна суми платежу у валюті платежу відповідно до коливання курсу валюти платежу до курсу валюти ціни контракту [31, с.68].

Мінімізація ризиків за допомогою валютних застережень належить відноситися до нестрахового захисту, тому що не передбачає розміщення цих ризиків на страхування у страхових компаніях.

Валютні застереження бувають: непрямі, прямі, мультивалютні, односторонні на користь експортера та індексні.

Непрямі валютні застереження використовують тоді, коли ціна товару зафіксована в поширених у міжнародних розрахунках валютах (долар США, японська ієна тощо), а платіж передбачається в національній валюті.

Прямі валютні застереження застосовуються тоді, коли валюти ціни та платежу збігаються, проте величина суми платежу, яка обумовлена в контракті ставиться в залежності від коливання курсу валюти платежу по відношенню до стабільнішої валюти, яку називають валютою застереження. Пряме валютне застереження направлене на збереження купівельної спроможності валюти платежу на попередньому рівні.

Мультивалютні застереження – це застереження, суть яких полягає у корекції суми платежу пропорційно коливанню курсу валюти платежу, проте не до однієї, а до спеціально підбраного набору валют (“валютний кошик”), курс яких розраховується як їх середня величина за певною методикою, наприклад, на базі середньоарифметичного відсотка відхилення валюти “кошика” від вихідного рівня чи на базі зміни розрахункового середньоарифметичного курсу вказаного набору валют.

Одним з різновидів мультивалютного застереження є застереження на базі СПЗ і ЄВРО, тому що їх курс також визначається як середня зважена величина на основі “валютного кошика” у складі певного набору валют.

Існує декілька видів валютних кошиків. Вони розрізняються за складом валют:

1. Симетричний кошик — у ньому валюти мають однакову частку.
2. Асиметричний кошик — у ньому валюти мають різну частку.
3. Стандартний кошик — валюти зафіксовані на визначений період застосування валютної одиниці як валюти застереження.
4. Регульований кошик — валюти змінюються залежно від ринкових чинників.

Елементами механізму валютного застереження є:

— початок його дії, який залежить від визначеної в контракті межі коливань курсу;

— дата базисної вартості валютного кошика, якою зазвичай є дата підписання контракту, проте іноді застосовується ковзаюча дата базисної вартості, що зумовлює додаткову непевність;

— дата або період визначення умовної вартості валютного кошика на момент платежу, це як правило є робочий день безпосередньо перед днем платежу або декілька днів перед ним;

— обмеження дії валютного застереження при коливанні курсу валюти платежу проти курсу валюти застереження шляхом встановлення нижньої та верхньої межі дії застереження (як правило, у процентах до суми платежу).

Іншими формами мультивалютного застереження є:

1. Використання як валюти платежу декількох валют ізпогодженого набору, наприклад: долар, євро, швейцарський франк та фунт стерлінгів.
2. Опціон валюти платежу — на момент укладання контракту ціна фіксується в декількох валютах, а при настанні платежу експортер має право вибору валюти платежу.

Використання мультивалютних застережень порівняно з моновалютними застереженнями має багато переваг, основними з яких є можливість досягнення більшої стабільності курсу кошика, яке відбувається в результаті включення до валютного кошика у відповідних пропорціях валют та банківських металів, курс яких є від'ємно корельованими, тобто девальвація одних валют буде відповідно компенсуватися ревальвацією інших [72, с.291].

Валютні застереження потрібно використовувати банківським установам при кредитуванні корпоративних клієнтів на великі суми (більше 500 тис. грн.), за умови, що банк та клієнт зацікавлені в довготривалій взаємовигідній співпраці, а не в отриманні спекулятивних прибутків в результаті коливань валютних курсів. Так, банківська установа може відмовитися від спекулятивних валютних доходів при обслуговуванні VIP-клієнтів, які приносять йому значні обсяги відсоткових та комісійних доходів. Одними з найбільш зацікавлених у використанні валютних застережень є позичальники-представники кредитозалежних галузей народного господарства (виробництво харчових продуктів, металургійне виробництво, хімічне виробництво, будівництво, гуртова торгівля і посередництво в гуртовій торгівлі, операції з нерухомим майном тощо) [72, с.292].

Розглянемо модель оптимізації складу валютного кошику для використання його як мультивалютного застереження в кредитних договорах різної строковості.

Суть моделі полягає в тому, що в день погашення валютного кредиту обмінний курс може відрізнятись від курсу який був в день підписання угоди. Наявність цієї різниці і призведе до валютного ризику (як для банку, так і для позичальника), а тому необхідно розрахувати оптимальну структуру валютного кошика, яка забезпечує мінімальне відхилення курсу протягом часу кредитування і, відповідно, мінімізацію валютного ризику.

Таблиця 3.2.

Переваги і недоліки використання мультивалютних застережень у кредитних договорах, деномінованих в іноземній валюті

Сторона	Переваги	Недоліки
Банк	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зниження прямого та непрямого валютного ризику за рахунок меншої волатильності кошика валют 2. Зниження ймовірності втрат клієнтів-позичальників у результаті їх банкрутства у випадку реалізації непрямого валютного ризику 3. Можливість скоротити обсяг відрахувань у спеціальні резерви під можливі втрати за кредитними операціями 4. Збільшення обсягів кредитування в результаті підвищення попиту на кредитні ресурси 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Складність формулювання застереження в договорі 2. Неприйняття застереження із боку «консервативної частини» клієнтури банку 3. Ускладнення ведення обліку кредитних операцій 4. Можливість втрати потенційного доходу від сприятливих коливань валютних курсів унаслідок меншої волатильності кредитного кошика 5. Складність прогнозування курсу кошика

Продовження табл. 3.2

Клієнт	<p>1. Зниження валютного ризику внаслідок меншої волатильності курсу кошика</p> <p>2. Зниження відсоткової ставки за кредитом</p>	<p>1. Складність розуміння застереження в договорі</p> <p>2. Складність прогнозування курсу кошика</p> <p>3. Можливість втрати потенційного зниження вартості обслуговування кредиту від сприятливих коливань валютних курсів внаслідок меншої волатильності курсу кошика</p>
--------	---	---

Тому, умовою оптимізації структури мультивалютного застереження було вибране таке співвідношення валют у кошику, зяким, у середньому, досягалося мінімальне відхилення курсу кошика протягом часу кредитування від його значення в момент укладання кредитного договору.

Тобто необхідно знайти такий набір значень $P = (p_1, p_2, \dots, p_n)$, $\sum p_i = 1$, $0 \leq p_i \leq 1$, за якого:

$$\bar{\Delta K} = \frac{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m |\Delta E x R_{ij} p_i|}{m} \rightarrow_{p_i \in [0;1]} \min(1)$$

де $\bar{\Delta K}$ – середньоарифметичне значення модуля зміни курсу валютного кошика в періоді дослідження;

n – кількість валют і банківських металів у кошику;

m – кількість спостережень (періодів);

$\Delta E x R_{ij}$ – абсолютна зміна курсу i -ої валюти (банківського металу) протягом періоду кредитування в j -му спостереженні;

p_i – частка i -ої валюти чи банківського металу в кошику.

Для побудови моделі використовувались офіційні курси гривні до таких іноземних валют і банківських металів, як долара США, євро, англійського фунта стерлінгів, швейцарського франка, СДР, японської ієни, золота, срібла та платини. Розрахунки базувалися на припущеннях, що кредитні договори на різні строки укладалися щоденно, крім вихідних та святкових днів, і заборгованість погашалася єдиним платежем в кінці строку кредитування.

Модель передбачає оптимізацію структури валютного кошику на основі ретроспективних даних з метою екстраполяції отриманих результатів при укладанні кредитних договорів у майбутньому періоді, тому було прийнято рішення, що при вирішенні оптимізаційної задачі доцільно використовувати алгоритми, які враховують останні спостереження [72, с.293].

У розрахунках було застосовано метод Брауна, який заснований на експоненціальному характері призначення ваги спостережень. Робоча формула у даному випадку має вигляд:

$$\widehat{K}_{t+1} = \alpha K_t + (1 - \alpha) \widehat{K}_t \quad (2)$$

де \widehat{K}_{t+1} – прогнозне значення курсу валютного кошика для наступного періоду;

K_t – значення курсу валютного кошика, отримане за ретроспективним прогнозом для поточного спостереження;

\widehat{K}_t – реальне поточне значення курсу валютного кошика;

α – постійна згладжування.

В результаті, було проведено розрахунок оптимальної структури валютного кошика за моделлю (1), у якій замість фактичних значень обмінних курсів кошику використовувалися його прогнозовані значення, отримані за формулою (2). Значення постійної α бралися з кроком 0,1 як у діапазоні, що визначається застосуванням ознаки Даламбера ($0 < a < 1$), так і на позамежній множині Брауна – множині Светунькова ($1 < a < 2$), при цьому оптимальне значення α обиралося з позицій мінімуму середнього значення модуля похибки ретропрогноза за останні 30 спостережень з корекцією на «викиди, які вважалися максимальне та мінімальне значення модуля відхилення прогнозу значення курсу валютного кошика,

отриманого за формулою (2), від реального значення курсу у відповідному спостереженні з числа останніх 30.

Отже, необхідно було знайти таке значення a , $0 < a < 2$, за якого

$$\bar{\Delta P} = \frac{\sum_{t=1}^s |\Delta K_t| - \max |\Delta K_t| - \min |\Delta K_t|}{s-2} \rightarrow_{\alpha \in (0;2)} \min(3)$$

де $\bar{\Delta P}$ – середньоарифметичне значення модуля відхилення прогнозного значення курсу валютного кошика від реального в періоді дослідження;

ΔK_t – відхилення прогнозного значення курсу валютного кошика від реального в періоді дослідження;

s – кількість спостережень (останні 30 спостережень);

α – постійна згладжування;

$\max |\Delta K_t|$; $\min |\Delta K_t|$ – відповідно максимальне та мінімальне значення модуля відхилення прогнозного значення курсу валютного кошика від реального в періоді дослідження.

Формула для розрахунку ΔK_t має такий вигляд:

$$\Delta K_t = \hat{K}_t - K_t(4)$$

де \hat{K}_t – значення курсу валютного кошика, отримане за ретроспективним прогнозом для поточного спостереження;

K_t – реальне поточне значення курсу валютного кошика.

Розрахунки, проведені за оптимізаційною моделлю, показали, що стандартні кошики валют не входять до складу валютного кошика, що пояснюється високою волатильністю обмінних курсів СПЗ та євро й підкреслює актуальність побудови синтетичних кошиків валют [72, с.294].

Результати проведеного дослідження свідчать про те, що курс валютного кошика, отриманого в результаті використання оптимізаційної моделі, піддавався значно меншим флуктуаціям, ніж курси іноземних валют, які найбільш часто використовуються для кредитування в Україні.

Потрібно звернути увагу на те, що мультивалютні застереження, окрім кредитних контрактів, можна використовувати при укладанні депозитних

договорів та інших фінансових контрактів та використовувати з метою оптимізації структури валютного портфеля банку на різних часових горизонтах.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.

За результатами роботи можна зробити наступні висновки:

1. Одним з головних елементів ризик-менеджменту закордонних банків є стрес-тестування, проте використання стрес-тестування в українських банків є непоширеною. Причинами цього виступає відсутність стандартизації методів стрес-тестування, рекомендаційний характер яких, з боку НБУ, вносить невизначеність у поведінку банківських установ і позбавляє їх можливості використовувати цей інструмент моделювання діяльності у ринковому середовищі.

2. Одним із інструментів натурального управління валютним ризиком, який використовують українські банки, виступає модель трансфертного ціноутворення, яка являє собою систему оцінки внутрішньої вартості ресурсів в системі банківської установи та дає можливість оптимізувати процес управління валютним ризиком на основі централізації функцій регулювання в відділі управління позицією; управляти на основі отримання відділом управління позицією актуальної та повної інформації щодо структури балансу з урахуванням строків, обсягів, валют та вартості ресурсів й напрямків їх розміщення; підвищити стабільність банку в період криз; знизити вимоги до економічного капіталу на покриття ризиків; підвищити рентабельність бізнесу в цілому.

3. Використання мультивалютних застережень порівняно з моновалютними застереженнями має такі переваги як можливість досягнення більшої стабільності курсу кошика, яке відбувається в результаті включення до валютного кошика у відповідних пропорціях валют та банківських металів, курс яких є від'ємно корельованими, тобто девальвація одних валют буде відповідно компенсуватися ревальвацією інших. Використання мультивалютного застереження дозволяє нівелювати наслідки реалізації прямого та непрямого індивідуального валютного ризику банку за рахунок суттєвого зниження мінливості суми платежу за договорами різної строковості в іноземній.

ВИСНОВКИ

Дослідження валютного ризику банківських установ та методів його мінімізації дало можливість зробити наступні висновки:

1. Під валютним ризиком банку у дипломній роботі пропонується розуміти вартісну міру наслідків реалізації загрози або шансу, ймовірність яких обумовлена впливом короткострокових, середньострокових та довгострокових неочікуваних коливань валютних курсів на валютну експозицію банку протягом визначеного часового горизонту. Виходячи з цього, валютний ризик банку запропоновано структурно представити як сукупність взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих елементів: джерела ризику, валютної експозиції та наслідків реалізації ризику.

2. Враховуючи специфіку структурних елементів валютного ризику в банківській сфері, уточнено його класифікацію за рахунок поглиблення наступних класифікаційних ознак: «за формами» (шляхом обґрунтування необхідності врахування впливу валютного ризику банку як у прямій, так і у непрямій формі), «за способом реалізації» (шляхом обґрунтування доцільності виділення транзакційного, трансляційного валютного ризику банку та ризику переоцінки), «за масштабами наслідків» (шляхом аргументування доцільності врахування рівня потенційної підтримки з боку власників банку та НБУ в разі критичної ескалації ризику).

3. На основі дослідження каналів впливу факторів валютного ризику банку обґрунтовано доцільність їх розмежування на такі, що обумовлюють динаміку валютних курсів, а також величину валютної експозиції на різних часових горизонтах. Обґрунтовано, що у свою чергу, коливання валютних курсів та величина експозиції до валютного ризику виступають визначальними факторами наслідків реалізації валютного ризику банку.

4. Методи управління валютним ризиком банківської установи варто поділити на дві групи: ті, які базуються на натуральному управлінні валютною позицією та ті, основою яких є синтетичне управління валютною позицією. Методи

натурального управління валютною позицією є простими і доступними у застосуванні, проте вони є витратними для банку, і не дають можливості достатньо швидко реагувати на зміну зовнішнього середовища. До групи методів синтетичного управління валютною позицією банківської установи відносять деривативи, основними перевагами використання яких є швидкість реагування на зміни зовнішнього середовища та гнучкість щодо управління валютною позицією банківською установою, проте відсутність активного ринку строкових похідних інструментів та певні законодавчі обмеження значно звужують можливість їхнього використання.

5. Проблеми пов'язані з валютним ризиком для комерційних банків України стають дедалі актуальнішими і полягають в тому, що категорія ризикованості пов'язується насамперед з можливими фінансовими втратами, а отже, логічно вважати ризиком лише ситуацію зниження показників. В Україні діяльність на валютному ринку регулюється Національним банком України через ліцензування валютних операцій і встановлення обов'язкових нормативів, зокрема запроваджено нормативи відкритої валютної позиції.

6. Запропонований науково-методичний підхід до регулювання валютного ризику банку на основі використання валютних застережень дозволяє нівелювати наслідки реалізації прямого та непрямого індивідуального валютного ризику банку за рахунок зниження мінливості та обмеження максимального обсягу грошового потоку за договорами різної строковості в іноземній валюті, а також портфельного валютного ризику банку – на основі балансування структури вимог та зобов'язань банку за строками та валютами шляхом визначення валюти прив'язки.

7. Отримані в роботі результати дослідження дають змогу внести пропозиції з метою покращення управління валютним ризиком банку. До основних завдань, що мають бути покладені в основу розроблення національної валютної політики, слід віднести зниження рівня "доларизації" країни, забезпечення стабільності національної грошової одиниці, збільшення та ефективне

використання наявних золотовалютних резервів та підвищення рівня досконалості валютного законодавства України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аржевітін С. Роль держави у структурній перебудові економіки / С. Аржевітін // Вісник НБУ. – 2008. – № 8. – С. 3-9.
2. Артемов Н. М. Валютные ограничения/ Артемов Н. М. – м. Профобразование, 2001. –193 с.
3. Балацкий Е. Факторы формирования валютных курсов: плюрализм моделей, теорий и концепций / Е. Балацкий // Мировая экономика и международные отношения. – 2003. – № 1. – С. 46-59.
4. Балдин К. В. Риск-менеджмент: учеб. пособ. / К. В. Балдин, С. Н. Воробьев. – М. : Гардарики, 2005. – 285 с.
5. Банківський менеджмент : навч. посіб. / О. А. Кириченко, І. В. Геленко, С. Л. Роголь та ін.; за ред. О. А.Кириченка. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Знання-Прес, 2002. – 438 с.
6. Банн Ф. Стресс-тестирование как метод оценки системных рисков / Ф. Банн //Банки: мировой опыт. – 2006.– № 1. – С. 33–35.
7. Бахчеева М.М. Принципы управления валютными рисками// Консультант.-2008.-№11.-С.12-13
8. Белінська Я. Тактичні та стратегічні заходи подолання валютно-фінансової нестабільності в Україні [Електронний ресурс] / Я.Белінська. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/november08/16.htm>.
9. Емелин А. В. Бизнес и банки. – 2003. – №28. – С.4. Емелин А. В. Конституционно правовые и международно-правовые основы валютного регулирования // Деньги и кредит. – 2003. – №11. – С.53-58.
10. Боринець, С. Я. Міжнародні фінанси [Текст] : підручник / С. Я. Боринець. – К.: Знання-Прес, 2002. – 311 с.2.
11. Бутук О. І. Валютно-фінансові відносини: навч. посіб. / О. І. Бутук. – К. :Знання, 2006. – 349 с.

12. Бюлетень Національного банку України. – 2012. – № 1. – 47 с. .
[Електронний ресурс] – Режим доступу :
<http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=D2EB2CBD11502C37D8111861395E4177?id=101265>
13. В зарубешній практицеліквідність ізмеряють на основел.../
[Електроннийресурс]. – Режим
доступа:http://www.economika.info/info_likvidnost_kommercheskogo_banku.htm.
14. Валовий внутрішній продукт (1990-2009 рр.) [Електронний ресурс]. –
Режим доступу :
http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/vvp/vvp_ric/vvp_u.htm.
15. Вальравен К. Д. Управление рисками в коммерческом банке : учеб. пособ. /
К. Д. Вальравен, под. ред. М. Э. Уорд, Я. М. Миркина. – 2-е изд. – Институт
экономического развития мирового банка, 1997. – 319 с.
16. Васильева В. В. Фінансовий ринок [текст] : Навчальний посібник / В. В.
Васильева, О. Р. Васильченко. – К.: Центр наукової літератури, 2008. – 368 с.
17. Васюренко О. В. Банківський менеджмент : посіб. / О. В. Васюренко. – К. :
Видавничий центр «Академія», 2001. – 320 с.
18. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250 000 слів / 3
дод. і доп., – К.– Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
19. Волицька А.А. Трансфертна модель як інструмент управління валютним
ризиком банку проблеми і перспективи розвитку банківської системиукраїни:
збірник наукових праць.том 14– суми: УАБС НБУ, 2005. – 155-162 с.
20. Воронова Л. К. Фінансове право України: Підручник/ Воронова Л. К. – К. :
Прецедент; Моя книга, 2006. – 448 с.
21. Высоковский Д. В. Управление рисками в коммерческом банке / Д. В.
Высоковский // Расчеты и операционная работа в коммерческом банке. – 2006. –
N 5. – С.43-52.
22. Гаджиев Ф. Р. Валютный риск и его разновидности / Ф. Р. Гаджиев // *Финансы и кредит* . – 2001. – № 4. – С. 60–70.

23. Гроші та кредит: Підручник. – 3-тє вид., перероб. і доп. / М.І. Савлук, А.М.Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін.; За заг.ред. М.І.Савлука. – К.: КНЕУ, 2002. – 598 с.
24. Грюнинг Х. Ван. Анализ банковских рисков. Системаоценки корпоративного управления и управления финансовым риском / Х. Ван Грюнинг , С. БраЙнович-Братанович; пер. с англ. – М. : Издательство "Весь Мир", 2004. – 304с.
25. Дегтярева О. И. Управление рисками в международном бизнесе : учеб. пособ. / О. И. Дегтярева. – М. : Флинта, 2008 – 340 с.
26. Деркач М., Особливості європейської валютно-фінансової взаємодії в умовах мінливості зовнішніх факторів впливу / М.Деркач, Н.Стукало // Світ фінансів. – 2010. – №3. – С. 169-176.
27. Дзюблюк О.В. Організаційно-економічний механізм функціонування комерційних банків на валютному ринку: монографія / О.В. Дзюблюк, О.С.Пруський. –Тернопіль: ТНЕУ, 2008. –296 с.
28. Емелин А. В. Валютные операции и валютные сделки/ А. В. Хмелин// Деньги и кредит. – 2000. – №4. – С. 45–51.
29. Емелин А. В. Проблемы финансово-правового регулирования валютных отношений в российской федерации : дис. Канд. Юрид. Наук : 12.00.12 / Емелин А. В. (Московская государственная юридическая академия). – М., 2000.– 200 с)
30. Жидко, К. Теоретичні основи побудови системи тарнсфертного ціноутворення у банку[Текст] / К. Жидко // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 1. – С. 52–56.
31. Журавка Ф.А., Русаненко И.С. Золотые и валютные оговорки как метод хеджирования валютных рисков во внешней торговле // Вісник Української академії банківської справи. – 2000. – №2. – С. 67-70.
32. Журавка Ф.О. Практичні аспекти використання валютних застережень у зовнішньоекономічних контрактах підприємств // Проблеми і перспективи

розвитку банківської системи України. – Т. 19. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – С. 146–153.

33. З інспектування банків «Система оцінки ризиків» [Електронний ресурс] : методичні вказівки, схвалені постановою Правління НБУ від 15 березня 2004 № 104. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0104500-04>.

34. Зарипов И. А. Актуальные вопросы деятельности финансовых институтов в современной России / И. А. Зарипов, А. В. Мазанов, А. В. Петров. – М. : Современная экономика и право, 2004. – 462 с.

35. Канцедал Є. А. Проблеми управління валютним ризиком банків сучасних умовах етапі [Електронний ресурс]- Канцедал Є. А. – Режим доступу:http://www.rusnauka.com/12_ENXXI_2010/Economics/65218.doc.htm

36. Карманов Є. В. Банківське право України : навч. Посібник. /Карманов Є. В. – Харків :Консум, 2000. – 630 с.

37. Кириченко О. А. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності : навч. посіб. / О. А. Кириченко. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Знання-Прес, 2002. – 384 с.

38. Кірейцев Г. Г. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. / Г. Г Кірейцев. – 2-е вид., перероб. та доп. – Житомир : ЖІТІ, 2001. – 440 с.

39. Ковалев П. П. Сценарный анализ. Структура метода / П. П. Ковалев // Управление финансовыми рисками. – 2007. – № 1. – С. 2–21.

40. Коцин О. Е. Причины возникновения валютных рисков и их классификация / О. Е. Коцин // Организационно-экономические основы банковского менеджмента : сб.статей / отв. ред. Гага В. А. – Томск : изд-во Том. ун-та, 2006. – выпуск 5. – С. 82-84.

41. Кравченко Л. М. Правові засади валютного регулювання та валютного контролю в Україні/ Кравченко Л. М. – К. : Нац. торг.-екон. ун-т, 2005. –156 с.

42. Красавина Л.Н. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения. Киев: Финансы и статистика.,2009. С.345

43. Крохина Ю. А. Валютное право: учебник [для вузов] / Ю. А. Крохина, Ю. Л. Смирникова, Ю.В. Татина; под ред. Докт. Юрид. Наук, проф. Ю. А. Крохиной. – М. : Высшее образование, 2007. – 378 с.
44. Лаврушин О. И. Банковское дело. Современная система кредитования / О. И. Лаврушин, О. Н. Афанасьева, С. Л. Корниенко. – М. : КНОРУС, 2007. – 264 с.
45. Лисенко Р.С. Методи проведення системного стрес-тестування банківської системи: основні характеристики та особливості практичного застосування / Р.С. Лисенко // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2008. – № 3. – С. 196-199.
46. Литвин Н. Методика комплексного аналізу валютних операцій комерційних банків / Н. Литвин // Вісник НБУ. – 2002. – № 8. – С. 29-33.
47. Лобанова Е. Н. Финансовый менеджер: научное издание / Е. Н. Лобанова, М. А. Лимитовский. – М. : ДеКА, 2000. – 396 с.
48. Лукашов А. В. Международные корпоративные финансы и управление валютными рисками в нефинансовых корпорациях / А. В. Лукашов // Управление корпоративными финансами. – 2005. – № 1. – С. 36-52.
49. Лучковська С. І. Правові основи валютного контролю: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.07 / Лучковська Світлана Ігорівна. – К., 2007. – 179 с.
50. М.І. Савлук, А.М.Мороз, М.Ф. Пуховкіна.Гроші та креєит: підручник. – 3-тє вид., перероб. І доп. / М.І. Савлук, А.М.Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін.; за заг.ред. М.І.Савлука. – К.: КНЕУ, 2002. –598 с.)
51. Маслова, С. А. Фінансовий ринок. Теорія й практика [текст] : Навчальний посібник / С. А. Маслова, С. О. Опалов. – Житомир, ЖІТІ, 2002. – 415 с.
52. Международный менеджмент / под ред. С. Э. Пивоварова, Л. С. Тарасевича, А. И. Майзеля. – СПб. : Питер, 2001. – 576 с.
53. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризикменеджменту в банках України, затверджені Постановою Правління Національного банку України від 02.08.2004 № 361 // <http://www.bank.gov.ua>.

54. Методичні рекомендації щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України [Електронний ресурс] : затверджені постановою Правління НБУ від 06.08.2009 № 460. – Режим доступу : www.bank.gov.ua.

55. Монетарний огляд Національного банку України .- 2012.- [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=503712>

56. Н. М. Ткачук, Ю. І. Стремецька. Методи управління валютним ризиком банку. Наука й економіка, 2010 р., № 2 (18) ст. 106)

57. О.Владимир. Особливості регулювання валютних відносин з боку держави та національного банку України: реалії сьогодення та шляхи оптимізації/ О.Владимир // Галицький економічний вісник. — 2010. — №3(28).— с.174-184 - (фінансово-кредитне забезпечення діяльності господарюючих суб'єктів)

58. Організаційно-методичні підходи до запровадження в НБУ системи оцінки стійкості фінансової системи: Інформаційно-аналітичні матеріали / За редакцією д.е.н., проф. В.І. Міщенко, к.е.н., доц. О.І. Кіреєва і к.е.н. М.М. Шаповалової – Київ : Центр наукових досліджень НБУ, 2005. – 97с.

59. Основні засади грошово-кредитної політики на 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/vr016500-12>.

60. Офіційний курс гривні до іноземної валюти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/kurs/last_kurs1.htm.

61. Пацурківський П. С. Правові засади фінансової діяльності держави : проблеми методології. / Пацурківський П. С. – Чернівці : ЧДУ, 1997. – 230 с.

62. Пашковская И. В. Стресс-тестирование как метод обеспечения устойчивости банковской деятельности /И. В. Пашковская // Банковские услуги. – 2004. – № 4. – С. 4–26.

63. Петрук О. М. Фінансовий ринок [текст] : навч.-метод. Посібник / О. М. Петрук, Т. В. Давидюк, О. Л. Біляченко ; за ред. Проф. Г. Г. Кірейцева – Житомир : ЖДТУ, 2006. – 340 с.

64. Пискулов Д. Ю. Теория и практика валютного дилинга / Д. Ю. Пискулов. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансист, 2002. – 325 с.

65. Примостка Л.А. Аналіз банківської діяльності: Монографія.- К.:Либідь,2006.-432с.

66. Про встановлення офіційного курсу гривні до іноземних валют та курсу банківських металів [Електронний ресурс] : положення, затверджене постановою Правління НБУ від 12 листопада 2003 № 496. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1094-03>.

67. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» [Електронний ресурс] : наказ Міністерства фінансів України від 30 листопада 2001 № 559 – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1028.917.2&nobreak=1>.

68. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] : інструкція: [затв. Постановою Правління НБУ № 368 від 28.08.2001 р.]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua

69. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України :постанова, затверджена Правлінням НБУ від 6 серпня 2009 року № 460.

70. Прокопчук С. И. Валютное регулирование и валютный контроль как объект правового регулирования: дисс. ... Кандидата юрид. Наук: 12.00.14 / Прокопчук Сергей Игоревич. – М., 2003. – 321 с.

71. Ребрик М. А. Дослідження впливу реалізації непрямого валютного ризику на діяльність банків окремих країн СНД / М. А. Ребрик // Економічний аналіз. – 2009. – №4. – С. 129-133.

72. Ребрик М. А. Оптимізація структури мультивалютного застереження / М. А. Ребрик // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №7. – С. 290-295.

73. Ребрик М. А. Управління валютним ризиком банку на основі застосування трансфертного ціноутворення / І. В. Сало, М. А. Ребрик // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. Т. 25. – Суми: УАБС НБУ, 2009. – С. 324–330.

74. Ребрик М. А. Управління структурними компонентами валютного ризику банку / М. А. Ребрик // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду

України. Фінансовий ринок України: стабілізація та євроінтеграція: збірник наукових праць. – Львів. – 2009. – Вип. 2(76). – С. 310-316.

75. Ребрик Ю.С. Стрес-тестування як інструмент оцінки ризику ліквідності[Електронний ресурс] / Ю.С. Ребрик // Проблеми і перспективирозвитку банківської системи України. – 2009. – Вип. 25. – Режим доступу:<http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/texts/2009_25/25.1.43.pdf>.

76. Результати стрес-тестів європейських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу :www.prostobankir.com.ua.

77. Ручка М.О. Управління проблемами валютного ризику на сучасному етапі[Електронний ресурс] / М.О. Ручка . – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/9_KPSN_2011/Economics/1_82085.doc.htm

78. Рэдхэд, К. Управление финансовыми рисками / К. Рэдхэд, С. Хьюс. – пер. с англ. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 288 с.

79. Савицкий С. Хеджирование валютных рисков с использованием срочных контрактов ММВБ [Электронный ресурс] / С. Савицкий. – Режим доступа : http://www.dereh.ru/Upload/633016284672395000/futures_081106_1.pdf.

80. Савченко, Т. Трансфертне ціноутворення в системі оцінки ефективності діяльності підрозділів банку [Текст] / Т. Г. Савченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць / Українська академія банківської справи Національного банку України. – Суми : УАБС НБУ, 2005. – Т. 14. –С. 268–275.

81. Самолов Е. Стресс-тестирование платежной позиции банка / Е. Самолов // Банковский менеджмент. –2006. – № 1. – С. 27–31.

82. Северин О. Є. Правове регулювання валютних операцій суб'єктів господарської діяльності: дис. ... Кандидата юрид. Наук: 12.00.04 / Северин О. Є. – Донецьк, 2003. – 216 с.

83. Севрук В.Т. Банковские риски//Консультант-2010-№5.-С.14-15

84. Сироткин В. Б. Международный финансовый менеджмент: учеб. пособ. / В. Б. Сироткин. – СПб. : ГУАП. СПб., 2001. – 119 с.

85. Система оцінки ризиків: Методичні вказівки з інспектування банків, затверджені Постановою Правління НБУ від 15.03.2004 № 104 // <http://www.bank.gov.ua>.

86. Смолянська, О. Ю. Фінансовий ринок [Текст] : навчальний посібник / О. Ю. Смолянська. – К.: ЦЕЛ, 2005. – 384 с.

87. Суварян Г. Г. Совершенствование внутренних методов регулирования валютного риска коммерческим банком / Г. Г. Суварян // Банковские услуги. – 2007. – № 10. – С. 27-34.

88. Тавасиев А. М. Специальные антикризисные меры в механизмах банковского управления / А.М. Тавасиев // Банковское дело. – 2006. – № 4. – С. 13–20.

89. Тэпман Л. Н. Риски в экономике : учеб. пособие для вузов / под ред. проф. В. А. Швандара. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 380 с.

90. Уваров К. В. Управління валютним ризиком в банках України [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит / К. В. Уваров ; ДВНЗ “КНЕУ ім. Вадима Гетьмана”. – К. : [Б.В.], 2007. – 17 с.

91. Уткин Э. А. Управление рисками предприятия: учебно-практическое пособие / Э. А. Уткин, Д. А. Фролов – М. : ТЕИС, 2003. – 247 с.

92. Хамаганова Л. Д. Мировой опыт в организации валютного регулирования и валютного контроля : учебное пособие / Хамаганова Л. Д. – Иркутск : издательство ИГСА, 2001. – 320 с.

93. Хорошковський готує гіперінфляцію на наступний рік / Соколов // Українська правда. – 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2012/03/12/6960475>.

94. Хохлов Н. В. Управление риском / Н. В. Хохлов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – 239 с.

95. Христиановский В. В., Экономический риск и методы его измерения / В. В. Христиановский, В. П. Щербина. – Донецк : ДонНУ, 2000. – 197 с.

96. Что тестирует стресс-тест [Электронный ресурс]. – Режим доступа : podrobnosti.ua/economy/2010/07/.../704469.html.

97. Шора О. Є. Методики оцінки валютних ризиків і встановлення та контролю лімітів відкритої валютної позиції в практичній діяльності комерційних банків України [Електронний ресурс] / “Наукові доповіді НАУ” 2006 – 2 (3) – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-Journals/nd/2006-2/06soebou.pdf>. Отримано 12.01.2012

98. Щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [Електронний ресурс] : методичні рекомендації, схвалені постановою Правління НБУ від 02 серпня 2004 № 361. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1045.5945.1&nobreak=1>.

99. Ющенко В.А., Міщенко В.І. Управління валютними ризиками.: Навчальний посібник. – К.: Товариство «Знання», КОО, 1998.– 444 с

100. Adler M. Foreign Exchange Risk Management / M. Adler, B. Doumas // Currency Risk and the Corporation. – London : Euro-money Publications, 1980 – P. 145-158.

101. Amendment to the Capital Accord to incorporate market risks [Electronic resource] / Basel Committee on Banking Supervision. – Basel, november 2005. – Access : <http://www.bis.org/publ/bcbs119.pdf?noframes=1>.

102. Baird S. Five steps to successful currency risk management / S. Baird. – TMANE : Treasury Strategies, Inc., 2006. – 20 p.

103. Blaschke W., Matthew T. J., Majnoni G. and Peria S.M. (2001). Stress Testing of Financial Systems: An Overview of Issues, Methodologies, and FSAP Experiences, IMF Working Paper 01/88.

104. Bodnar G. M. A simple model of foreign exchange exposure / G. M. Bodnar, R. C. Marston // Working Paper of University of Pennsylvania, Wharton School, Weiss Center. – 2000. – Vol. 00-3. – P. 103-145.

105. Chamberlain S. The Exchange Rate Exposure of U.S. and Japanese Banking Institution / S. Chamberlain, J. S. Howe, H. Popper // Journal of Banking and Finance. – June 1997. – Vol. 21, № 6. – pp. 871-892.

106. Čihák M. Introduction to Applied Stress Testing / M. Čihák // IMF Working Paper. – 2007. – Vol. 59. – 76 p.

107. Daniels J. D. International business: environments and operations / John D. Daniels, Lee H. Radebaugh. – 6th ed. – Addison-Wesley Publishing Company, Inc., 1994. – 784 p.
108. Dumitrescu D. Managing transaction exposure / D. Dumitrescu // *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*. – 2009. – Vol. 1 (11). –37 p.
109. Eiteman, D. K. Multinational Business Finance / D. K. Eiteman, Arthur I. Stonehill, Michael H. Moffett. – published by Addison-Wesley Longman, Inc. – 9th edition. –2001. – 784 p.
110. Finger C. C. Exposed! / C. C. Finger // *RiskMetrics Journal*. – 2006. – Vol. 1. – P. 25–40.
111. Flood E. On the measurement of operating exposure to exchange rates: A conceptual approach / E. Flood, D. R. Lessard // *Financial Management*. – 1986. – Vol. 15. – P. 25-36.
112. Generally accepted risk principles (GARP) [Electronic resource] / Global association of risk professionals. – Access : http://www.garp.com/resources/articles.aspx?ekmense=c580fa7b_52_60_154_1.
113. Ghassem A. H. Managing Global Financial and Foreign Exchange Rate Risk / A. H. Ghassem. – Hoboken, New Jersey : John Wiley & Sons, Inc., 2003. – 400 p.
114. Giddy I. H. The Management of Foreign Exchange Risk [Electronic resource] / I. H. Giddy, G. Dufey. – Access : <http://pages.stern.nyu.edu/~igiddy/fxrisk.htm>.
115. Glaum M. Foreign Exchange Risk Management in German Non-Financial Corporations: An Empirical Analysis / M. Glaum // *Risk management : challenge and opportunity* / M. Frenkel, U. Hommel, R. Markus (editors). – Berlin ; New York : Springer, 2000. – 487 p.
116. Hill C. W. L. International Business / Charles W. L. Hill. – Tata McGraw-Hill. – 5th edition. –2003. – 756 p.
117. Hirshleifer, J. On the economics of transfer pricing [Text] // *Journal of Business*. – 1956. – Vol.29. – P. 172–849.

118. Jeffus W. M. Foreign exchange instruments, measuring and managing foreign exchange exposure [Electronic resource] / W. M. Jeffus. – Access : <http://www.wendyjeffus.com/research.html>.
119. Jurča P. and Rychtárik Š. (2006). Stress Testing of the Slovak Banking Sector, BIATEC, Volume XIV, 4/2006, National Bank of Slovakia.
120. Kim Suk H. Global corporate finance : text and cases / Suk H. Kim, Seung H. Kim. – 6th edition. – Blackwell Publishing, 2006. – 599 p.
121. Longman Business English Dictionary with CD-ROM. – new edition. – Longman. – 593 p.
122. Luhmann N. Risk: A Sociological Theory / N. Luhmann ; translated by R. Barrett. – New Brunswick, N.J. : AldineTransaction, 2005. – 236 p.
123. Moffett M. H. Fundamentals of multinational finance / Michael H. Moffett, Arthur I. Stonehill, David K. Eiteman. – 3rd ed. – Pearson Education Inc., 2009. – 665 p.
124. Murphy D. Understanding Risk. The Theory and Practice of Financial Risk Management / D. Murphy. – Taylor and Francis, 2008. – 472 p.
125. Pantzalis C. Operational Hedges and the Foreign Exchange Exposure of U.S. Multinational Corporations / C. Pantzalis, B. J. Simkins, P. A. Laux // Journal of International Business Studies. – 2001. – Vol. 34. – P. 793-812.
126. Papaioannou M. G. Exchange Rate Risk Measurement and Management: Issues and Approaches for Firms / M. G. Papaioannou // IMF Working Paper. – 2006. – Vol. 255. – 22 p.
127. Shapiro A. C. Multinational financial management / Alan C. Shapiro. – published by John Wiley and Son, Inc. – 8th edition. – 2006. – 768 p.
128. Wong E. The Foreign Exchange Exposure of Chinese Banks / E. Wong, J. Wong, P. Leung // Hong Kong Monetary Authority Working Paper. – June 2008. – 25 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Підходи до визначення сутності поняття «валютний ризик»

№ з/п	Автор	Визначення поняття «валютний ризик»
1	2	3
Валютний ризик як ймовірність втрат		
1	Балабанов І.	Опасность валютных потерь, связанных с изменением курса одной иностранной валюты по отношению к другой, при проведении внешнеэкономических, кредитных и других валютных операций.
2	Балу Ф.О.	Возможности появления потери в результате неблагоприятного развития обменного курса.
3	Бурлак Г., Кузнецова О.	Опасность валютных потерь, связанных с изменением курса иностранной валюты по отношению к национальной валюте при проведении внешнеторговых, кредитных, валютных операций, операций на фондовой и товарной биржах.
4	Бутук О.	Небезпека збитків або втрат прибутку внаслідок застосування декількох валют у міжнародних операціях.
5	Вальравен К.	Риск потерь в связи с изменениями в стоимости иностранной валюты по отношению к валюте страны, в которой находится банк.
6	Волицька А.	Ймовірність грошових збитків для банку або зменшення вартості капіталу внаслідок несприятливих змін валютних курсів за період від придбання до продажу позицій у валюті.

Продовження Додатку А

7	Грат А.	Ймовірність того, що флуктуації валютного курсу можуть вплинути на результат експортних та імпортних операцій.
8	Грюнінг Х., Брайнович- Братанович С.	Риск неустойчивости, который может привести к потерям при неблагоприятных для банка изменениях валютных курсов в течение периода, когда он имеет открытую позицию (балансовую или внебалансовую) в той или иной иностранной валюте, с немедленной оплатой или по срочным сделкам.
9	Загородній А. та ін.	Ймовірність валютних втрат через зміну курсу чужоземної валюти щодо національної в період між укладанням угоди і фактичними розрахунками за нею при здійсненні зовнішньоторговельних, кредитних і валютних операцій.
10	Юда Є. та ін.	Возможность денежных потерь в результате колебаний валютных курсов
11	Кириченко О. та ін.	Небезпека валютних (курсових) збитків, пов'язаних зі зміною курсів іноземних валют стосовно національної валюти.
12	Клементьев А.	Вероятность того, что изменение курсов иностранных валют приведет к появлению у фирмы убытков вследствие изменения рыночной стоимости его активов и пассивов.
13	Колегія з фінансових	Можливість, що зміни у валютних курсах несприятливо вплинуть на надходження та капітал

	послуг	фінансового інституту, або його можливість досягти бізнес-цілей
--	--------	---

Продовження Додатку А

14	Красногор В., Мокеєва Н.	Опасность валютных потерь, связанных с изменением курса иностранной валюты по отношению к национальной валюте при проведении внешнеторговых, кредитных, валютных операций на фондовых и товарных биржах при наличии открытой валютной позиции. Это риск, связанный с изменением валютного курса в период между подписанием контракта и платежом по нему.
15	Лаврушин О. та ін.	Опасность валютных потерь в результате изменения курса валюты цены или займа по отношению к валюте платежа в период между подписанием внешнеторгового или кредитного соглашения и осуществлением платежа по нему.
16	Малютин А.	Риск недополучения прибыли вследствие изменения (уменьшения) в будущем валютных курсов.
17	Постанова НБУ від 02.08.2004 № 361	Наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через несприятливі коливання курсів іноземних валют та цін на банківські метали.
18	Мінін А.	Риск, который угрожает доходам и капиталу и возникает вследствие неблагоприятных изменений курсов обмена валют на рынке.
19	Мозговий О. та ін.	Валютно-курсовий ризик – це ймовірність збитків або недоотримання прибутку відносно планових величин, які пов'язані з коливанням валютного курсу.

20	Носкова І.	Опасность возможных потерь в результате изменения валютных курсов.
----	------------	--

Продовження Додатку А

21	Пивоваров С.	Валютный риск – вероятность потерь или недополучения прибыли по сравнению с планируемыми значениями в результате неблагоприятного изменения валютного курса.
22	Примостка Л.	Валютний ризик відображає ймовірність фінансових втрат унаслідок того, що курс однієї валюти щодо іншої зміниться протягом певного часу.
23	Резніченко В.	Риск переоценки и финансовых потерь, возникающих в результате неблагоприятного изменения валютного курса.
24	Рэдхэд К., Хьюс С.	Риск потенциальных убытков от изменения валютных курсов.
25	Сало І., Криклій О.	Імовірність для банку грошових збитків або зменшення вартості капіталу внаслідок несприятливих змін валютних курсів у період від придбання до продажу позицій у валюті.
26	Селезньова Н., Іонова А.	Опасность потери денежных средств организации вследствие изменения курсов валют.
27	Стоянова О.	Валютные риски представляют собой опасность валютных потерь, связанных с изменением курса одной иностранной валюты по отношению к другой при проведении внешнеэкономических, кредитных и других валютных операций.
28	Кім С.Х.	Риск понести большие убытки в результате изменений в международной рыночной стоимости национальных валют.

29	Тупіцина А.	Вероятность потерь при покупке или продаже иностранной валюты по различным курсам.
----	-------------	--

Продовження Додатку А

30	Уткін Е., Фролов Д.	Вероятность финансовых потерь в результате изменения курса валют, которое может произойти в период между заключением контракта и фактическим производством расчетов по нему.
31	Хохлов Н.	Вероятность возникновения убытков от изменения обменных курсов в процессе внешнеэкономической деятельности, инвестиционной деятельности в других странах, а также при получении экспортных кредитов.
32	Христіановський В., Щербина В.	Вероятность финансовых потерь в результате изменений курса валют.
33	Шапкін А., Шапкін В.	Возможность возникновения денежных потерь в результате колебаний валютных курсов.
34	Шора О.	Можливість одержання банком грошових збитків або зменшення вартості його капіталу внаслідок несприятливих змін валютних курсів між моментом придбання і моментом продажу позицій у валюті.
35	Шрьоек Г.	Возможность понести потери из-за неожиданных и неблагоприятных изменений в обменных курсах, которые приводят к уменьшению рыночной стоимости торговой позиции или всего торгового портфеля банка.
36	Юн Ч., Резник Б.	Ризик того, що довгострокові або короткострокові коливання валютного курсу можуть вплинути грошові потоки фірми, її фінансовий результат та ринкову вартість.

Продовження Додатку А

37	Ющенко В., Міщенко В.	Можливість грошових утрат суб'єктів валютного ринку через коливання валютних курсів. Під суто економічним кутом зору такий ризик є наслідком незбалансованості активів і пасивів щодо кожної з валют за термінами і сумами.
Валютний ризик як невизначеність щодо наслідків дій		
38	Клементьев А.	Неопределенность в доходности зарубежного финансового актива, связанная с неизвестным заранее курсом, по которому иностранная валюта будет обмениваться на валюту инвестора.
39	Коцин О.	Риск, связанный с возможностью получения как убытка, так и прибыли, вследствие колебания курса валют как в неблагоприятную сторону, так и в благоприятную.
40	Положення бухгалтерського обліку 13	Імовірність того, що вартість фінансового інструмента буде змінюватися внаслідок змін валютного курсу.
41	Шапіро А.	Варіативність вираженої у національній валюті вартості активів, пасивів та операційних доходів внаслідок неочікуваних коливань валютних курсів.
Валютний ризик як загроза (подія)		
42	Зарипов І.	Риск девальвации национальной валюты, в которой оценивается экономический результат деятельности.
43	Лобанова О.	Риск нежелательного изменения курса валюты на международном или национальном рынке.
44	Піскулов Д.	Риск неблагоприятного изменения курса.

45	Сироткин В.	События, определяющие убытки субъектов хозяйствования при обмене валют.
----	-------------	---

Продовження Додатку А

Валютний ризик як наслідок дій		
46	Айтман Д. та ін.	Потенціал змін у прибутковості, чистих грошових потоках та ринковій вартості фірми внаслідок змін обмінних курсів.
47	Бланк І.	Недополучение предусмотренных доходов в результате не-посредственного воздействия изменения обменного курса иностранной валюты, используемой во внешнеэкономических операциях предприятия, на ожидаемые денежные потоки от этих операций.
48	Бутук О.	Ступінь втрат, в якому зміни курсів здатні негативно вплинути на нетто вартість фірми.
49	Високовський Д.	Средний объем потерь на единицу открытой валютной позиции.
50	Гаджиев Ф.	Конкретный финансовый результат по открытой валютной позиции.
51	Гассем А.	Економічні, транзакційні та бухгалтерські наслідки коливання валютних курсів.
52	Гідді Я., Дюффі Г.	Ефект, який неочікувані зміни у валютних курсах мають на вартість фірми.
53	Глобальна асоціація професіоналів з ризику (GARP)	Негативный эффект от изменения валютных курсов, изменения волатильности валютных курсов, изменение величины доходов от операций на иностранных рынках при конвертации в базовую валюту.
54	Дегтярьова О.	Неблагоприятное изменение доходов компании,

		связанное с колебаниями курсов одной или нескольких валют
--	--	---

Продовження Додатку А

55	Папайоану М.	Вызванные движением обменного курса возможные прямые (в результате нехеджированной экспозиции) или косвенные потери в финансовых потоках фирмы, ее активах и пассивах, чистой прибыли и, в свою очередь, ее рыночной стоимости.
56	Савицкий С.	Потенциальные убытки, которые могут возникнуть вследствие неблагоприятного изменения курсов иностранных валют по отношению к национальной валюте в течение определенного периода времени при условии наличия у предприятия открытой валютной позиции либо при наличии денежных потоков в иностранной валюте.
57	Тепман Л.	Валютный риск связан с существенными потерями, обусловленными изменениями курса иностранной валюты.
Ризик як експозиція, утримання позицій		
58	Basel Committee on Banking Supervision	Ризик утримання або прийняття позицій у іноземних валютах, включаючи золото
59	Балдін К.	Подверженность возможному финансовому ущербу в результате вариации курсов валют, которые могут возникнуть в период с момента заключения договора на поставку валюты до момента его фактического исполнения.
60	Мерфі Д.	Позиція, що деномінована у валюті, що не є валютою обліку держателя даної позиції.

ДОДАТОК Б

Підходи до визначення сутності поняття «валютна експозиція»

№ з/п	Автор	Визначення поняття «валютна експозиція»
1	Адлер М., Доумас Б.	Ефект, що здійснюють на фірму неочікувані зміни у реальних обмінних курсах.
2	Айтман Д. та ін.	Міра потенціалу змін у прибутковості фірми, її чистих грошових потоках та ринковій вартості внаслідок зміни валютних курсів.
3	Боднар Г., Марстон Р.	Міра чутливості грошових потоків фірми до змін у валютних курсах.
4	Гаджиєв Ф.	Обобщение понятия «валютная позиция», относящегося лишь к финансовым потокам и определяет качество подверженности (позитивная или негативная) валютному риску конкретной статьи.
5	Гідді Я., Дюффе Г.	Те, що «під ризиком» і яким чином (what is at risk, and in what way).
6	Дімітреску Д.	Можливість виникнення позитивного або негативного ефекту для компанії від коливань валютних курсів. Даний ефект може стосуватися прибутків, грошових потоків або ринкової вартості фірми.
7	Кім С., Кім С.Х.	Возможность получения прибыли или убытков фирмой из-за изменений валютного курса.
8	Постанова НБУ від 02.08.2004 № 361	Міра оцінки уразливості банку до ризиків.
9	Панзаліс К. та ін.	Ефект від неочікуваних змін у реальних обмінних

		курсах.
--	--	---------

Продовження Додатку Б

10	Словник ділової англійської мови (Longman Business English Dictionary)	Це інвестиція або частина інвестиції, що знаходиться під ризиком внаслідок того, що вона здійснена у іноземній валюті і буде уражена змінами вартості даної валюти.
11	Фінгер К.	Сума, яку ми втратимо (або скільки буде коштувати переоформлення) ряду позицій у випадку, якщо відповідний контрагент за деривативами у певний момент зазнає дефолту.
12	Хілл Ч.	Міра, в якій надходження від окремих транзакцій уражені коливаннями валютних курсів.
13	Шапіро А.	Те, що «під ризиком». Потенційні вигоди та втрати внаслідок неочікуваних змін у валютних курсах.

ДОДАТОК В

Підходи до класифікації валютних ризиків

№ з/п	Автор	Види валютних ризиків
1	2	3
1	Байрд С.	1. Транзакційна експозиція. 2. Трансляційна експозиція. 3. Економічна експозиція. 4. Передбачена експозиція.
2	Бутук О.	1. Валютно-операційний (контрактний). 2. Валютно-обліковий (обліково-трансляційний). 3. Валютно-конкурентний ризик.
3	Вальравен К.	1. Транзакционная подверженность. 2. Трансляционная подверженность. 3. Экономическая подверженность.
4	Васюренко О.	1. Ризик валютних операцій. 2. Ризик перерахувань (балансово-валютний ризик). 3. Економічний (кон'юнктурний) ризик.
5	Волицька А.	1. Активні ризики: операційний, прямий економічний (інвестиційний), ф'ючерсний, ризик конвертування (включає курсовий та інфляційний ризики), ризик країни. 2. Пасивні ризики: ризик службовців, організаційний, балансовий, технологічний, трансляційний, конкурентний, ризик відкритої валютної позиції.
6	Гассем А.	1. Транзакційна експозиція. 2. Трансляційна експозиція.

Продовження Додатку В

7	Глаум М. та ін.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Транзакційна експозиція. 2. Бухгалтерська експозиція (трансляційна або балансова). 3. Економічна експозиція.
8	Грюнінг Х., Брайнович– Братанович С.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Операционный валютный риск. 2. Риск ревальвации или трансляционный валютный риск. 3. Экономический (деловой) риск.
9	Деніелс Дж., Радебаух Л.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Риск, связанный с валютными сделками. 2. Риск, связанный с валютными пересчетами. 3. Риск экономических последствий.
10	Джеффус В.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Транзакційна експозиція. 2. Бухгалтерська експозиція (трансляційна). 3. Операційна експозиція (економічна, конкурентна, стратегічна).
11	Заріпов І.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Риск простой (краткосрочный по экспортно-импортным операциям). 2. Риск комплексный, понимаемый как обобщающее значение для конкретной фирмы, в характере деятельности которой присутствуют международные операции.
12	Кириченко О.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Операційний валютний ризик. 2. Валютні ризики, пов'язані з переоцінкою. 3. Економічний валютний ризик.
13	Кім С., Кім С.Х.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Транзакційна експозиція. 2. Трансляційна експозиція. 3. Економічна експозиція.

Продовження Додатку В

14	Кірейцев Г.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Операційний валютний ризик. 2. Трансляційний валютний ризик. 3. Економічний валютний ризик: <ol style="list-style-type: none"> a. Прямий економічний ризик. b. Непрямий економічний ризик.
15	Коцин О.Е.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Операционный риск. 2. Трансляционный риск. 3. Экономический валютный риск.
16	Лаврушин О. , Валеснцева Н. та ін.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Операционный. 2. Балансовый.
17	Лаврушин О., Афанасьева О. та ін.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Коммерческие риски. 2. Конверсионные риски. 3. Экономический риск. 4. Риск перевода. 5. Риск сделок. 6. Трансляционные (бухгалтерские) риски. 7. Риски форфейтирования.
18	Литвин Н.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Економічний. 2. Фінансовий ризик: <ol style="list-style-type: none"> a. Операційний. b. Трансляційний.
19	Лобанова О.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Трансакционный валютный. 2. Трансляционный валютный риск. 3. Экономический валютный риск.
20	Постанова НБУ від 02.08.2004 № 361	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ризик трансакції. 2. Трансляційний ризик. 3. Економічний валютний ризик.

Продовження Додатку В

21	Моффет М. та ін.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Транзакційна експозиція. 2. Трансляційна (бухгалтерська) експозиція. 3. Операційна (економічна) експозиція. 4. Податкова експозиція.
22	Панзаліс та ін.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Транзакційна. 2. Операційна експозиція.
23	Пивоваров С.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Страновой: <ol style="list-style-type: none"> а. Риск валютного контролю. б. Политический риск. 2. Валютно–курсовой <ol style="list-style-type: none"> а. Бухгалтерский риск. б. Валютно-экономический риск: <ol style="list-style-type: none"> І. Транзакционный валютный риск. ІІ. Конкурентный риск.
24	Рэдхэд К., Хьюс С.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Операционный валютный риск. 2. Трансляционный валютный риск (расчетный, или балансовый). 3. Экономический риск. 4. Косвенные риски.
25	Сироткин В.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Операционный риск. 2. Трансляционный риск. 3. Экономический валютный риск.
26	Уткін Е.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Операционный: <ol style="list-style-type: none"> а. До подписания контракта (риск несоответствующей цены). б. После подписания. 2. Трансляционный.

Продовження Додатку В

27	Флуд Є., Лессард Д.	1. Транзакційна експозиція. 2. Операційна експозиція.
28	Хохлов Н.	1. Операционный валютный риск. 2. Трансляционный валютный риск (балансовый). 3. Экономический валютный риск.
29	Христіановський В., Щербина В.	1. Риск сделок. 2. Риск перевода денег. 3. Экономический риск.
30	Шапіро А.	1. Транзакційна експозиція. 2. Бухгалтерська експозиція. 3. Операційна експозиція.
31	Ющенко В., Міщенко В.	1. Операційний ризик. 2. Трансляційний (бухгалтерський). 3. Економічний валютний ризик: а. Прямий. б. Опосередкований (побічний).